

RECONSIDERAREA ARIUȘDULUI

ANTON NIȚU

Cercetarea arheologică a culturii cu ceramică pictată Ariușd-Cucuteni-Tripolie a început aproape concomitent, prin descoperirile întâmplătoare, în spațiul carpato-dunărean, la Șipeniți în Bucovina, Ariușd în Transilvania și Cucuteni în Moldova ¹, dar primele săpături sistematice au fost efectuate de Fr. László la Ariușd (1907—1913) și ele preced pe acelea executate de H. Schmidt la Cucuteni (1909—1910).

Sfârșitul neașteptat al lui Fr. László a privat rezultatele activității lui științifice de monografia definitivă asupra Ariușdului, dar i-a lăsat răgazul elaborării a două studii sintetice prealabile, primul cu privire la stratigrafia depunerilor ² și al doilea asupra formelor ceramicii de la Ariușd ³.

Ca metodă de săpătură, la Ariușd s-au urmărit în modul cel mai detaliat complexe de habitație (locuințe cu gropile stîlpilor, vetre în aer liber, cuptoare etc.), cu notarea riguroasă a ceramicii descoperite, după modelul săpăturilor din aria tripoliană, preocupate de la început de soluționarea enigmei „platformelor” de lut ars, și s-au determinat șase niveluri de aspect Cucuteni A, numerotate de sus în jos (II—VII), dintre care trei „niveluri de locuințe”, alternînd cu „depuneri de resturi casnice”, care manifestă denivelări periodice. Această stratigrafie nu poate fi reconsiderată teoretic, ci interpretată și perfectată numai prin săpăturile noi de la Ariușd ⁴.

Studiul formelor ceramice, însoțite de schițarea convențională a decorului, redat prin linii și benzi hașurate și nu prin tente, este sintetizat într-un tabel final al repartiției lor în funcție de nivelurile stratigrafice ⁵. Acest tabel final permitea de la început o apreciere în linii generale a complexelor ceramice corespunzătoare celor șase niveluri stratigrafice și evitarea unei interpretări ipotetice a etapelor evolutive ale ceramicii de la

Ariușd. Mai mult, publicarea postumă a ceramicii, pe baza protocoalelor săpăturii și a datelor de inventar, ar fi permis, cel puțin pentru cele trei niveluri de locuințe, definirea exactă a complexelor ceramice în funcție de complexe de habitație, ceea ce, din punctul de vedere al perfecționării actuale a metodei săpăturilor cucuteniene, constituie condiția obligatorie pentru definirea poziției stratigrafice, tipologice și cronologice a complexelor ceramice în cadrul fiecărei etape a culturii cucuteniene.

Monografia săpăturilor de la Cucuteni ⁶ a stabilit schema fundamentală a marilor etape evolutive, Cucuteni A, AB și B, pe baza unei analize stilistice definitive a ceramicii pictate. Cu toate acestea, eludarea **deliberată** a exploatării complexelor de habitație ⁷, urmărind strict succesiunea pe verticală a nivelurilor stratigrafice și a tipologiei ceramicii, constituie imperfecțiunea metodei săpăturilor de la Cucuteni, deoarece ea nu putea defini complexe ceramice pe baza asocierii categoriilor și grupelor stilistice ale ceramicii, necesare determinării etapelor secundare ale perioadelor cucuteniene (fazele AB1 și AB2, B1 și B2). Aceste precizări au fost stabilite prin săpăturile noi de la Cucuteni ⁸.

Concepția și metoda lui H. Schmidt, sistemul periodizării și al clasificării stilistice a ceramicii, s-au impus în aceeași măsură cercetării arheologice românești. De aceea, săpăturile efectuate în așezările cucuteniene între cele două războaie mondiale rămân marcate de aceeași imperfecțiune a metodei de săpătură, determinând pentru fiecare așezare etapele cronologice corespunzătoare „etapelor stilistice” ale evoluției ceramicii cucuteniene, pe baza ansamblului ceramicii descoperite în funcție de nivelurile stratigrafice, adică fără nici o ancorare în realitatea stratigrafică și tipologică a complexelor ceramice corespunzătoare etapelor cronologice.

Aceste situații demonstrează necesitatea reconsiderării complexelor ceramice și a condiționării poziției lor stratigrafice și tipologice, atât pentru stațiunile importante cu locuire intensivă și stratigrafie verticală, cât și pentru așezările cu locuire extensivă și stratigrafie orizontală, în funcție de datele certe obținute în așezările săpate metodic după al doilea război mondial.

Reconsiderarea complexelor ceramice și a etapelor lor evolutive în depunerile multiple ale stațiunii Ariușd decurge din necesități multiple: una de **ordin general**, privind reconsiderarea complexelor ceramice ale așezărilor de caracter Cucuteni A în funcție de puținele date certe obținute prin săpăturile postbelice, deoarece se referă numai la așezările din Depresiunea din NE Moldovei, Cucuteni, Trușești ⁹ și Hăbășești ¹⁰, în raport cu aproape totalitatea datelor incerte rezultate din săpăturile antebelice, în vederea întocmirii unui sistem complet și definitiv de periodizare a

Cucutenianului A; altele de **ordin particular**, Ariuşdul fiind staţiunea cu scara verticală cea mai largă de depuneri, Cucuteni A în toată aria culturii cucuteniene, oferind puternica prezumţie a determinării evoluţiei ceramicii pictate la începuturile ei şi a etapelor ei evolutive, constituind astfel scara de referinţă pentru aşezările Cucuteni A cu un singur nivel stratigrafic şi tipologic; de asemenea, această referire la poziţia stratigrafică, tipologică şi cronologică a Ariuşdului s-a făcut simţită cu acuitate în diferite momente ale cercetării practice şi teoretice nu numai cu privire la celelalte două staţiuni cu stratigrafie verticală, Cucuteni şi Izvoare ¹¹, ale Cucutenianului A, ci şi la aşezările faciesului Stoicani-Aldeni din zona de interferenţă a culturilor Cucuteni şi Gumelniţa în S Moldovei şi NE Munteniei ¹².

Nepublicarea la timp a rezultatelor integrale ale săpăturilor de la Ariuşd a îngreunat deopotrivă cunoaşterea reală a complexelor tipologice în funcţie de nivelurile stratigrafice, a etapelor evolutive corespunzătoare nivelurilor stratigrafice şi tipologice, a poziţiei tipologice şi cronologice a Ariuşdului în cadrul Cucutenianului A, ca şi posibilitatea raportării corecte la diagrama Ariuşdului a cercetărilor referitoare la Cucutenianul A şi faciesul Stoicani-Aldeni.

Încercarea unei asemenea reconsiderări a Ariuşdului în acest articol se menţine inevitabil într-o virtualitate teoretică, dar în funcţie de datele certe şi mai ales de **punctele critice** implicate în cercetarea practică şi teoretică a Cucutenianului A.

Singura posibilitate de a cuprinde **complexul Ariuşd** ca entitate a Cucutenianului A este, pe de o parte, definirea globală a complexului ceramic în ansamblul depunerilor stratigrafice şi, pe de altă parte, încercarea de a preciza limitele iniţială şi finală, în funcţie de repartizarea categoriilor ceramice în primul nivel (VII) şi în ultimul nivel (II), după tabelul sintetic al lui Fr. László (fig. 2).

Schiţarea decorului pe formele ceramice permite recunoaşterea categoriilor şi speciilor ceramice, aşa cum au fost transpuse în figură, şi repartizarea lor în nivelurile-limită, VII (fig. 2/6—12) şi II (fig. 2/1—3), sau în nivelurile intermediare VI—IV (fig. 2/4—5):

Ceramica bicromă pictată cu „alb liniar pe roş” apare din nivelul VII (fig. 2/7) ¹³ şi continuă pînă la nivelul III ¹⁴;

Ceramica bicromă cu zone decorative sintetice apare din nivelul VII (fig. 2/8—9, 11) ¹⁵, continuă în nivelurile VI—IV (fig. 2/4) ¹⁶ şi durează pînă în nivelul II (fig. 2/1—2 ; 7/3) ¹⁷;

Ceramica tricromă pe fond brun, specia cu benzi înguste și interspațiu mare de culoare albă, apare din nivelul VII până în nivelul II (fig. 2/3, 10)¹⁸. Această specie suplinește perfect ceramica tricromă pe fond brun cu benzi normale, reprezentată în nivelurile intermediare (VI) (fig. 2/5)¹⁹ :

Ceramica tricromă pe fond alb apare din nivelul VII (fig. 2/12) până în nivelul IV²⁰ ;

Ceramica cu decor adâncit apare sporadic în nivelul VII (fig. 2/6), V și III²¹.

Această repartiție este în funcție de formele întregi sau întregite ale ceramicii, încât discontinuitatea unor categorii sau specii între niveluri este neconcludentă, atâta timp cât ele sînt reprezentate în nivelul inferior și superior, cum este cazul ceramicii bicrome (fig. 2/1—2, 8—9; 7/3) și al ceramicii tricrome pe fond brun (fig. 2/3, 10). Descreșterea numărului de exemplare ale ceramicii tricrome pe fond alb de la nivelul VII la nivelul IV (fig. 2/12) și discontinuitatea ei în ultimele niveluri sînt aparente, deoarece această categorie durează și proporția ei crește continuu chiar după dispariția ceramicii bicrome, pînă în etapa finală a Cucutenianului A (fig. 1/1—2, categoria 12).

Hotărîtoare rămîn repartiția și proporția categoriilor și speciilor ceramice în nivelurile-limită, pentru determinarea duratei Ariușdului în cadrul Cucutenianului A. Incertitudinea lăsată de analiza tabelului formelor nu putea fi remediată decît prin publicarea integrală a ceramicii. De asemenea, pentru determinarea complexelor ceramice și a etapelor corespunzătoare, definirea categoriilor și speciilor ceramice nu poate fi limitată la terminologia elementară și generică a „ceramicii bicrome“ și „ceramicii tricrome“ din cercetarea curentă, deoarece ambele categorii și cu deosebire ceramica bicromă prezintă diferențieri accentuate după regiunile geografice ale ariei culturii cucuteniene și comportă **specii decorative** multiple, care însumează o evoluție proprie și o circulație diferită de-a lungul etapelor ceramicii cucuteniene, determinînd diferențierile tipologice între complexe ceramice ale diferitelor etape evolutive (fig. 1/1—2).

Primul nivel (VII) a rămas interpretat ca o „depunere de resturi casnice“ denivelată. Specia ceramicii pe fond brun cu benzi înguste și interspațiu alb mare este atestată în această depunere (fig. 2/10), deși fragmentele ceramice cu decor publicate provin din primul „nivel de locuințe“ de deasupra acestei depuneri²². În ambele cazuri, apariția acestei specii ceramice este posterioară complexului ceramic din nivelul Bonțești 2, unde ea nu este documentată, și ar indica momentul apariției acestei

specii caracteristice Depresiunilor subcarpatice (fig. 8/2) în cursul evoluției ceramicii tricrome pe fond brun (fig. 1/1—2, specia 11) și ar marca chiar prima secvență tipologică și cronologică a Ariușdului.

Ceramica tricromă pe fond alb este atestată de asemenea în nivelul VII (fig. 2/12). Un suport inelar de vas din acest nivel (fig. 2/13, 23) are un decor cu romburi cruceate pe fondul alb prin interspațiul hașurat cu linii de culoare neagră, care se apropie ca tehnică și decor de cele două fragmente din nivelul Bonțești 2²⁴ și de la Ciorani (fig. 11/4)²⁵, decorate cu benzi unghiulare cu contur negru (zigzag la Bonțești și probabil romburi la Ciorani), cruceate pe fondul alb cu linii negre și una singură brună la Ciorani și cu linii brune la Bonțești. În așezările Bonțești și Ciorani, aceste fragmente unice reprezintă categoria ceramicii tricrome pe fondul alb. În nivelul Ariușd VII, proporția acestei categorii crește, confirmând secvența posterioară nivelului Bonțești 2 a speciei tricrome pe fond brun cu benzi înguste din nivelul VII.

Depunerii inferioare de la Ariușd trebuie însă să-i corespundă un nivel de locuințe pe solul virgin, care ar reprezenta real „primul nivel de locuințe”²⁶. Poziția stratigrafică, tipologică și cronologică a complexului ceramic corespunzător acestui **prim nivel de locuire depinde de apartenența sigură a celor două categorii de ceramică tricromă, pe fond brun și pe fond alb**, atribuite depunerii inferioare (VII) de la Ariușd.

Nivelul superior (II) constituie ultimul „nivel de locuințe”, învelit de pătura de humus negru. Deși în acest nivel s-au găsit **in situ** vase întregi, ele aparțin categoriilor ceramicii bicrome și tricrome pe fond brun (fig. 2/1—3). Fragmentele ceramice însă aparțin sigur și categoriei tricrome pe fond alb, deoarece ea există în toate așezările similare, cu ceramică bicromă și tricromă, din Depresiunea subcarpatică a Moldovei, Izvoare II 1b²⁷, Frumușica²⁸, Calu (actualul Piatra Șoimului)²⁹, Ghelăiești³⁰ și Gura Văii³¹. Poziția tipologică și cronologică a nivelului Ariușd II depinde de **proporția categoriei ceramicii tricrome pe fond alb**.

Proporția reală a categoriilor și speciilor ceramice și variația ei între nivelurile stratigrafice de la Ariușd nu se putea calcula decât pe baza publicării integrale a ceramicii. Cu toate acestea se poate stabili o valoare simbolică a lor prin **retotalizarea** tabelului sintetic al formelor reprezentative pentru categoriile ceramice, dar nu în funcție de numărul total al exemplarelor pentru fiecare formă ceramică în ansamblul celor șase niveluri³², ci în funcție de numărul exemplarelor pentru fiecare formă ceramică în ansamblul fiecărei categorii ceramice din fiecare nivel (fig. 3). Acest raport global, totalizând numărul exemplarelor întregi ale formelor

pentru fiecare categorie ceramică, sugerează proporția între categoriile ceramice ale fiecărui nivel și variația acestei proporții între niveluri. Dificultățile rezultă din faptul că pentru unele categorii nu s-a putut restitui forme întregi pentru fiecare nivel, cu deosebire pentru ceramica tricromă pe fond alb, iar unele forme sînt însumate sub aceeași rubrică, deși aparțin la categorii diferite, și deci trebuie excluse, deopotrivă la Ariușd și Olteni, deoarece nu se poate deduce categoria pe care ele o reprezintă în diferitele niveluri ³³.

O asemenea evaluare trebuie încercată, atît pentru nivelurile-limită (VII și II), cît și pentru nivelurile intermediare (VI—III) de la Ariușd, din dublul punct de vedere al determinării variației proporției categoriilor între nivelurile de la Ariușd și al comparației acestor niveluri cu variația proporției categoriilor în așezările cu un singur nivel stratigrafic.

Ceramica bicromă, caracteristică Depresiunilor Carpaților orientali, în Transilvania și Moldova, constituie o categorie secundară în cadrul ceramicii pictate, dar o categorie sintetică, asociind în zonele decorative modalitățile celorlalte categorii ale ceramicii bicrome și creînd astfel specii decorative multiple, definite sumar la Frumușica ³⁴ și mai complet la Gura Văii, numai în funcție de ceramica existentă în această așezare ³⁵, fiind diferențiate prin modurile de asociere și dispoziție a zonelor decorative în raport cu formele ceramice : pahare cu o zonă superioară cu decor pictat cu alb liniar și o zonă inferioară de caneluri orizontale cu alveole sau buline pictate cu alb, la Ariușd (fig. 2/1, 8) sau Frumușica (fig. 10/4) ³⁶; vase piriforme cu o zonă superioară cu decor pictat cu alb liniar, o zonă pe umăr de caneluri orizontale sau oblice cu alveole umplute cu alb și o zonă inferioară cu motive cu contur adîncit cruțate cu alb întins, la Ariușd (fig. 2/11), Frumușica (fig. 10/3) ³⁷ sau Bonțești (fig. 10/1) ³⁸; amfore cu partea superioară decorată cu o zonă liberă sau cu decor liniar alb încadrat de două zone canelate cu alveole albe, iar pe umăr cu o zonă cu decor adîncit și pictură cu alb, la Izvoare II 1b. Frumușica sau Gura Văii ³⁹.

La Ariușd, această categorie prezintă două caracteristici : specia decorativă a craterelor cu o zonă inferioară cu decor adîncit și pictură cu alb are un decor specific cu ove (fig. 10/1, 3), dar pe crateretele de la Ariușd în mod frecvent ovele nu sînt delimitate de conturul adîncit, ci cruțate direct prin culoarea albă (fig. 2/11); specia decorativă a craterelor cu o zonă cu decor canelat pe umăr este predominantă (fig. 7/3), în timp ce în așezările din Depresiunea subcarpatică a Moldovei ea apare sporadic. ⁴⁰

Celelalte categorii ale ceramicii bicrome Cucuteni A există și la Ariușd sau Olteni. Categoria cu decorul pictat cu alb liniar pe lustru negru sau roș, de asemenea, caracteristică Depresiunilor subcarpatice, prezintă aspecte decorative identice la Ariușd (fig. 2/7) sau Frumușica (fig. 10/8)⁴¹, la Olteni⁴² sau Izvoare⁴³. Categoria cu decor adâncit și pictură cu alb pe lustrul roș al suprafeței, caracteristică Depresiunii Prutului (fig. 8/4), este redusă cantitativ la Olteni și Izvoare⁴⁴. În fine, categoria cu decorul canelat și rezervat cu culoare albă, predominantă la Drăgușeni (Săveni) în Depresiunea Prutului⁴⁵, apare sporadic la Izvoare sau Calu⁴⁶ și trebuie să existe și la Ariușd sau Olteni.

Proporția ceramicii bicrome, înglobînd ambele categorii (fig. 3), este depășită de cele două categorii ale ceramicii tricrome, pe fond brun și pe fond alb, în nivelurile-limită VII (9 exemplare față de 13) și II (10 față de 7 exemplare, dar fără tricroma pe fond alb). În realitate proporția ceramicii bicrome crește în nivelurile intermediare (VI—III), rezumate în medie de nivelul IV (20 față de 15), după cum indică și nivelul de la Olteni (54 față de 32), corespunzător în medie nivelurilor intermediare de la Ariușd, fapt evident și prin multiplicarea formelor ceramicii bicrome (B 5-7) în nivelurile intermediare de la Ariușd (fig. 2/4) și la Olteni⁴⁷, cum sînt capacele identice cu acelea din nivelul Izvoare II 1 b, de la Frumușica și Gura Văii⁴⁸. Aceeași situație se repetă în așezările din Depresiunea subcarpatică a Moldovei, în care proporția ceramicii bicrome precumpănește pe aceea a ceramicii tricrome în nivelul Izvoare II 1 b⁴⁹ și continuă să crească la Frumușica⁵⁰ și la Gura Văii.

Mai concludent pentru diferențierea complexelor ceramice din nivelurile de la Ariușd și din celelalte așezări similare este raportul proporției celor două categorii de ceramică tricromă (fig. 4). Evaluarea proporțiilor pe baza unui criteriu arbitrar, dar singurul, lasă în nivelurile de la Ariușd, VII (8 exemplare de tricromă pe fond brun față de 5 exemplare de tricromă pe fond alb), IV (13 față de 2) și II (7 exemplare de tricromă pe fond brun și niciunul de tricromă pe fond alb), o situație neconcludentă. Însă este evident că în nivelurile intermediare proporția ceramicii tricrome pe fond alb n-a scăzut, ci a crescut, după cum indică nivelul echivalent de la Olteni (19 față de 13). Aceeași situație se poate verifica în așezările din Depresiunea subcarpatică a Moldovei.

Izvoare reprezintă prima stațiune, în care nivelurile stratigrafice au fost diferențiate tipologic și definite în funcție de proporția celor trei categorii ceramice, bicromă, tricromă pe fond brun și pe fond alb, dar apreciată cantitativ, nu procentual. Deoarece nici textul monografiei, nici legenda

figurilor nu indică apartenența ceramicii, categoriile fiind tratate pe ansamblul nivelurilor⁵¹, nu se poate găsi nici un criteriu numeric pentru proporția categoriilor ceramicii de la Izvoare. Pentru celelalte așezări, se pot număra exemplarele reproduse, întregi și fragmentare, stabilindu-se astfel același criteriu pentru o evaluare simbolică a raportului numeric dintre cele două categorii de ceramică tricromă.

Exemplele citate comparativ pentru formele și decorul ceramicii sînt suficiente pentru omologarea complexului ceramic de la Olteni cu acela din nivelul Izvoare II 1b, caracterizat prin preponderența ceramicii tricrome pe fond brun față de cea pe fond alb⁵². În nivelul superior, Izvoare II 2, situația se inversează prin absența ceramicii bicrome și predominarea sau exclusivitatea ceramicii tricrome pe fond alb⁵³. Astfel, aceste două niveluri de la Izvoare fixează pozițiile extreme, în funcție de care se inseriază complexe ceramice ale celorlalte așezări din Depresiunea subcarpatică a Moldovei.

Proporția ceramicii tricrome pe fond alb în raport cu aceea a ceramicii tricrome pe fond brun în nivelul Bonțești 2 (21⁵⁴ față de 1⁵⁵) pleacă de la unitate și poate coincide cu însăși apariția ceramicii tricrome pe fond alb, marcînd astfel prima secvență a Cucutenianului. A. Evident, aceste proporții sînt în funcție de săpătura redusă de la Bonțești, care nu poate fi continuată, dar chiar în această eventualitate variația nu s-ar schimba, cifrele păstrîndu-și valoarea simbolică a proporțiilor. În schimb, proporția celor două categorii de ceramică tricromă se echilibrează ușor în favoarea celei pe fond brun la Frumușica (98 față de 72) și Calu (15 față de 13), sau ușor în favoarea celei pe fond alb la Ghelăiești (78 față de 90).

Poziția tipologică a nivelului Izvoare II 1b se apropie de nivelul Ariușd VII prin echilibrarea proporției între ceramica bicromă și tricromă și se paralelizează cu nivelurile mijlocii de la Ariușd și cu acela de la Olteni prin preponderența ceramicii tricrome pe fond brun față de cea pe fond alb. Poziția stratigrafică și tipologică a nivelului Izvoare II 2 este unică în ambele Depresiuni subcarpatice, prin preponderența ceramicii tricrome pe fond alb și absența ceramicii bicrome.

Numai poziția tipologică și cronologică a nivelului Izvoare II 1a rămîne incertă. Definit prin proporția covîrșitoare a ceramicii bicrome, de același caracter cu aceea din nivelul Izvoare II 1b sau din așezările Ariușd-Frumușica și deci cu exemplarul de la Bonțești (fig. 10/1), ca și prin proporția infimă a ceramicii tricrome⁵⁶, deopotrivă pe fond brun și pe fond alb⁵⁷, acest nivel poate ocupa o poziție paralelă cu Bonțeștii, prin proporția mică a ceramicii tricrome pe fond alb, sau o poziție intermediară între

Bonțești și nivelurile Ariușd VII — Izvoare II 1b, prin preponderența ceramicii bicrome față de ceramica tricromă, păstrându-și deci poziția stratigrafică și tipologică față de nivelul Izvoare II 1b⁵⁸.

În toate aceste așezări complexe ceramice apar diferențiate tipologic, prin asocierea ceramicii tricrome cu ceramica bicromă și prin variația proporției celor două categorii de ceramică tricromă, și sînt condiționate stratigrafic, prin repartiția lor în așezările cu un singur nivel și prin suprapunerea lor în cele două stațiuni cu stratigrafie verticală, Ariușd și Izvoare, definind astfel **criteriile** de clasificare a complexelor ceramice și de periodizare a etapelor cronologice în cadrul Cucutenianului A.

Variația proporției celor două categorii de ceramică tricromă, coexistente de-a lungul întregii perioade Cucuteni A, arată clar că evoluția lor descrie curbe inverse, prin descreșterea continuă a proporției categoriei pe fond brun și prin creșterea continuă a proporției categoriei pe fond alb, și determină două orizonturi succesive: **orizontul ceramicii tricrome pe fond brun și orizontul ceramicii tricrome pe fond alb** (fig. 1/2, cat. 11 și 12). Tot stațiunea Izvoare a pus prima oară problema „valorii cronologice“ a celor două fonduri ale ceramicii tricrome, a căror **predominare succesivă** este demonstrată de suprapunerea nivelurilor Izvoare II 1 și II 2⁵⁹. Punctul de întretăiere a celor două curbe evolutive și de separare a celor două orizonturi marchează cezura capitală a Cucutenianului A și determină cele **două faze** proprii, organice și logice, ale acestei perioade, în funcție de criteriul oferit de **categoria principală** a complexelor ceramice, ceramica tricromă care definește marea etapă Cucutenianului A, în acord cu criteriul major al periodizării celorlalte etape stilistice, Cucuteni AB și B.

Curbele inverse ale evoluției celor două categorii de ceramică tricromă determină de o parte și alta a punctului de întretăiere etape simetrice inverse, prin **echilibrarea proporției** celor două categorii în favoarea ceramicii tricrome pe fond brun și apoi a celei pe fond alb, decupînd o etapă finală în orizontul ceramicii tricrome pe fond brun, marcată prin secvențele gradate ale complexelor ceramice de la Frumușica și Calu, și o etapă inițială în cadrul orizontului ceramicii tricrome pe fond alb, marcată prin secvențele complexelor ceramice de la Ghelăiești și Gura Văii. Astfel, etapele principale corespunzătoare celor două orizonturi ale ceramicii tricrome sînt subdivizate în cîte **două subfaze (a—b)**.

Cele două etape simetrice, de la sfîrșitul primului orizont și de la începutul celui de al doilea orizont, sînt accentuate prin **diversificarea speciilor decorative ale ceramicii tricrome pe fond alb** (fig. 1/1-2, sp. 12'). Specia cu benzi înguste sau foarte înguste și cu alb pozitiv, caracteristică Podișului central moldovenesc, prezintă două aspecte decorative, unul cu

volute simple (fig. 12/2) sau unite în formă de **C**, descoperit prima oară în Rafaila (Vaslui)⁶⁰, și altul cu spirale în **Z** cu o linie albă în interspații (fig. 12/3), descoperit la Țigănești (Bacău)⁶¹, dar găsite împreună la Chetrești (com. Bălteni, Bîrlad) (fig. 12/2-3)⁶², care se întîlnesc identice în complexele ceramice din Depresiunea subcarpatică: primul aspect la Frumușica și Calu⁶³, iar ambele aspeste la Gura Văii⁶⁴.

În etapa finală a orizontului ceramicii tricrome pe fond alb din Depresiunea subcarpatică, nu este cunoscută specia cu benzi înguste și alb pozitiv, dar este înlocuită de specia decorativă cu benzi obișnuite de lățime medie și alb pozitiv, care apare din etapa Calu și durează pînă în nivelul Izvoare II 2⁶⁵.

Asocierea ceramicii tricrome cu ceramica bicromă în complexele ceramice oferă al doilea criteriu de clasificare și periodizare, în funcție de **categoriile secundare** de ceramică bicromă, marcînd a cezură clară în orizontul ceramicii tricrome pe fond alb: o etapă inițială, în care continuă categoriile ceramicii bicrome din orizontul precedent în complexele de la Ghelăiești și Gura Văii (fig. 1/2, cat. 7, 9-10), și o etapă finală, reprezentată numai de ceramica tricromă pe fond alb în nivelul Izvoare II 2.

Cele patru etape secundare, care subdivid fazele în subfaze, ca și ritmul secvențelor marcate de variația complexelor ceramice de-a lungul etapelor principale și secundare, sînt determinate, de fapt, în funcție de creșterea treptată a **proporției ceramicii tricrome pe fond alb și de diversificarea speciilor ei decorative**, definind cele patru etape prin predominarea ceramicii tricrome pe fond brun în prima etapă (A 2a), echilibrarea celor două categorii de ceramică tricromă succesiv în favoarea categoriei pe fond brun sau pe fond alb asociate cu speciile decorative ale categoriei pe fond alb în etapele a doua și a treia (A 2b și A3 a) și prin predominarea categoriei pe fond alb în etapa a patra (A 3b). Descreșterea continuă a categoriei ceramicii tricrome pe fond brun secondează creșterea categoriei tricrome pe fond alb și proporția ei devine infimă în etapa finală la Ruginoasa⁶⁶ sau chiar inexistentă la Izvoare II 2. Specia cu benzi roșii înguste și cu spațiu alb mare corespunde speciei cu benzi înguste și alb pozitiv a ceramicii tricrome pe fond alb și prezintă de asemenea două aspecte decorative, cu spirale unghiulare (fig. 8/2) sau cu volute (fig. 12/1), însoțind ceramica tricromă pe fond brun de-a lungul a trei etape în Depresiunea subcarpatică, deși apare în etapa finală la Fedeleșeni în Poarta Tr. Frumos⁶⁷, fără a marca secvențele tipologice și cronologice ale complexelor ceramice în cadrul celor două orizonturi ale ceramicii tricrome (fig. 1/1-2, Cat. 11').

Ascendența ceramicii tricrome pe fond alb nu se poate explica numai ca o preferință, deoarece inversarea celor două „fonduri de pictură”⁶⁸ constituie termenul ultim necesitat de evoluția decorului pictat pe ceramica Cucuteni A. Această evoluție nu se putea limita la trecerea de la pictura bicromă Protocucuteni și Cucuteni A cu „alb întins” (fig. 7/1; 11/2) la pictura tricromă pe „fond brun” (fig. 11/1), deoarece ea este precedată de trecerea de la pictura bicromă precucuteniană cu „alb liniar” la pictura protocucuteniană cu alb întins și de existența „fondului de culoare albă” pictat pe suprafața cu decor adâncit a ceramicii precucuteniene⁶⁹. Aceste două funcții ale culorii albe rămân paralele în cursul evoluției ceramicii pictate de-a lungul etapelor stilistice Protocucuteni și Cucuteni A, pe ceramica bicromă cu alb liniar sau întins protocucuteniană și cucuteniană (fig. 7/1-3; 10/2; 11/2, 5) și pe ceramica tricromă pe fond brun eventual protocucuteniană sau strict cucuteniană (fig. 11/1). Prin inversarea fondului de pictură, ceramica tricromă pe fond alb realizează **sintetizarea celor două funcții ale culorii albe**, reîntoarcerea la „fondul de culoare” originar și la decorul cu „motive pictate cu alb liniar” pe ceramica precucuteniană sau „rezervate cu alb întins” pe ceramica bicromă protocucuteniană și pe ceramica tricromă pe fond brun cucuteniană⁷⁰.

Prin această mutație hotărâtoare, definiția dată de H. Schmidt ceramicii tricrome clasice de stil Cucuteni A, caracterizată ca ceramică originară cu „fond alb” și „decor în negativ”⁷¹, este nu numai confirmată, ci ne apare astăzi limitativă, deoarece evoluția picturii ceramice arată clar că funcția culorii albe trebuie extinsă și asupra decorului, iar caracterul originar al fondului de culoare albă trebuie mutat pe ceramica precucuteniană.

De asemenea, definiția Cucutenianului A clasic dată de H. Schmidt pe baza ceramicii „tricrome pe fond alb” de la Cucuteni constituie astăzi punctul de reper al cercetării teoretice pentru stabilirea duratei integrale a acestei mari etape stilistice, prin obligativitatea prelungirii începutului ei până la **prima apariție a ceramicii tricrome pe fond alb**, a cărei secvență inițială și ideală este indicată de cele două fragmente singulare de la Bonțești și Ciorani (fig. 11/4). Acest punct de vedere teoretic este confirmat de cercetarea practică, prin coexistența ceramicii tricrome pe fond alb cu aceea pe fond brun pe întreaga durată a Cucutenianului A (fig. 1/1-2, cat. 11-12).

Geneza ceramicii tricrome pe fond alb a putut avea loc imediat după aceea a ceramicii tricrome pe fond brun, adică în aceeași etapă inițială Cucutenianului A, dar geneza ceramicii tricrome pe fond brun implică

un punct critic al cercetării practice actuale, deoarece ea a putut avea loc într-o etapă finală a Protocucutenianului, indicată prin porțiunea hașurată sau punctată a curbei ei evolutive (fig. 1/1-2, cat. 11).

În concluzie, prin prezența ambelor categorii de ceramică tricromă, pe fond brun și fond alb, și prin apariția speciei cu benzi roșii înguste și interspațiu alb mare (fig. 1/1-2, sp. 11'), nivelul **Ariușd VII** fixează începutul complexului Ariușd în **prima etapă a orizontului ceramicii tricrome pe fond brun**, dar într-o secvență posterioară complexului Bonțești (fig. 1/3; 4). În cazul că acest nivel de depuneri, rezultate din denivelarea unui prim nivel de locuințe Cucuteni A, s-ar fi suprapus peste urmele unui nivel de locuire numai cu ceramică bicromă sau cu ceramică tricromă numai pe fond brun, existența unui asemenea orizont nu putea scăpa observațiilor riguroase ale vechilor săpături de la Ariușd. Nici un dat stratigrafic sau tipologic nu permite prelungirea complexului Ariușd în etapa Protocucuteni.

Prin necunoașterea proporției reale a ceramicii tricrome pe fond alb și prin prezența ceramicii bicrome, nivelul **Ariușd II** nu poate fixa sfârșitul complexului Ariușd. Dacă această proporție precumpănește pe aceea a ceramicii tricrome pe fond brun, acest nivel reprezintă o secvență paralelă cu complexele Frumușica-Calu și limitată la **etapa finală a orizontului ceramicii tricrome pe fond brun** (fig. 1/3; 4). Dacă proporția ceramicii tricrome pe fond alb depășește pe aceea a ceramicii tricrome pe fond brun, acest nivel marchează o secvență paralelă cu complexele Ghelăiești—Gura Văii și ar prelungi sfârșitul complexului Ariușd în **etapa inițială a orizontului ceramicii tricrome pe fond alb** (fig. 1/3, A).

Astfel, durata reală a complexului Ariușd rămâne inclusă în totalitatea depunerilor lui stratigrafice și tipologice (VII—II) în cuprinsul perioadei Cucuteni A și limitată în cadrul fazei A 2, iar durata lui virtuală poate fi extinsă în etapa inițială a fazei A 3.

Importanța complexului Ariușd decurge tocmai din limitarea orizontului cronologic al unei scheme largi de stratigrafie verticală cu complexe diferențiate prin asocierea categoriilor principale ale ceramicii tricrome cu categoriile secundare ale ceramicii bicrome și prin variația proporțiilor acestor categorii, care ar constitui **scara de referință cu articulația cea mai fină** pentru determinarea secvențelor tipologice și cronologice ale complexelor condiționate stratigrafic în așezările cu un singur nivel ale **orizontului ceramicii tricrome pe fond brun** din Depresiunile subcarpatice.

Dar, chiar o schemă numai cu cele „trei niveluri de locuințe“, esențiale și sigure, cu complexe riguros definite prin publicarea integrală a ceramicii din vechile săpături, ar fi fost suficientă pentru determinarea etapelor evolutive ale ceramicii de la Ariușd în cadrul Cucutenianului A.

Primul arheolog care s-a referit la Ariușd din perspectiva cercetărilor cucuteniene, interpretând ceramica de la Ariușd în raport cu aceea de la Cucuteni, a fost H. Schmidt, în acele „Excursuri“ finale ale monografiei **Cucuteni**, făcând câteva observații esențiale, ale căror concluzii definitive, în sensul adevăratei lor semnificații, abia cercetarea actuală le poate trage.

Observațiile sale, completate chiar cu câte o concluzie **ad hoc**, sînt foarte explicite⁷²:

Ceramica de la Ariușd este exact inversul aceleia de la Cucuteni, ceea ce arată o evoluție diferită și independentă a ceramicii tricrome în cele două stațiuni.

Începutul Ariușdului poate fi socotit mai timpuriu decît acela al Cucutenilor, însă durata lui nu este tot atît de îndelungată.

Decorul spiralic al ceramicii cu decor adîncit (fig. 2/6), de caracter „bandceramic“, stă la baza decorului ceramicii pictate de la Ariușd și Cucuteni, dar în același timp stă la baza ceramicii cu decor adîncit de la Tripolie (grupa 3)⁷³, anterioară ceramicii cu decor adîncit de la Cucuteni⁷⁴, ceea ce presupune în ambele arii un fond comun primitiv⁷⁵.

Originea primară a acestei evoluții trebuie căutată la Tripolie.

Observațiile asupra Ariușdului, completate cu acelea de la Tripolie, referitoare la caracterul original al ceramicii cu decor adîncit tripoliene în raport cu caracterul evoluat al acestei ceramici la Cucuteni⁷⁶, și cu concluziile asupra Cucutenilor, cu privire la filiația genetică a ceramicii cu decor adîncit cu ceramica pictată cucuteniană⁷⁷ și la caracterul finit al ceramicii tricrome ca termen final al unei evoluții petrecute în alt spațiu⁷⁸, întregesc concepția lui H. Schmidt asupra Cucutenianului A.

Cercetarea practică și teoretică a Cucutenianului A a precizat sensul corelațiilor întrevăzute și intuite de H. Schmidt, reconstituind sistemul complet al acestor corelații, în care observațiile și concluziile sale rămîn puncte de reper exacte.

Cele două stiluri ale ceramicii tricrome, pe „fond brun“ la Ariușd și pe „fond alb“ la Cucuteni, sînt diferite, pentru că sînt succesive și însușează evoluția unitară a ceramicii tricrome cucuteniene. Ceramica tricromo-

mă pe fond brun, însoțită de ceramica bicromă, de la Ariușd este mai veche, pentru că ea reprezintă prima etapă a evoluției ceramicii tricrome în cadrul Cucutenianului A din amândouă Depresiunile subcarpatice și este urmată în Depresiunea subcarpatică a Moldovei și Depresiunea Prutului de o etapă a ceramicii tricrome pe fond alb asociată, de asemenea, cu ceramica bicromă, la Ghelăiești, Gura Văii și Cucuteni, și de o etapă numai cu ceramică tricromă pe fond alb, la Izvoare II 2 și Ruginoasa. Succesiunea celor două orizonturi ale ceramicii tricrome însumează **ciclul complet al evoluției ceramicii tricrome în aria originară din Depresiunile subcarpatice.**

Etapa inițială, cu ceramică tricromă și bicromă, Ghelăiești—Gura Văii, a orizontului ceramicii tricrome pe fond alb din Depresiunea subcarpatică reprezintă **etapa de racordare a orizontului ceramicii tricrome pe fond alb din Depresiunea Prutului, Trușești—Hăbășești—Cucuteni,** de asemenea, cu ceramică tricromă și bicromă, la ciclul evoluției ceramicii tricrome din Depresiunea subcarpatică. Stațiunea Izvoare a pus și problema ariei originare, limitate la Depresiunile subcarpatice, a evoluției ceramicii pictate, bicrome și tricrome⁷⁹.

Ceramica cu decor adâncit stă la baza acestei evoluții, dar geneza ei s-a produs tot în aria originară cucuteniană. În aria tripoliană ea precede ceramica tricromă, dar reprezintă numai etapa finală, Tripolie A⁸⁰, a ceramicii cu decor adâncit precucuteniene și totodată durează de-a lungul tuturor perioadelor ceramicii pictate tripoliene. De asemenea, ceramica cu decor adâncit Tripolie A este anterioară aceleia de la Cucuteni, pentru că și ceramica cu decor adâncit precucuteniană durează pînă la începutul etapei finale a Cucutenianului A, la Ruginoasa⁸¹.

În aria cucuteniană, ceramica cu decor adâncit definește marea etapă stilistică a **Precucutenianului** și parcurge trei etape evolutive, a căror succesiune și expansiune progresivă acoperă Depresiunile subcarpatice în etapele I—III, Depresiunea Prutului în etapele II—III și spațiul tripolian în etapa Precucuteni III — Tripolie A. Descoperirea treptată a celor două niveluri de la Izvoare, I 1 — I 2, a demonstrat existența și stratificarea orizontului precucutenian în aria cucuteniană și chiar în aria originară a ceramicii pictate⁸². Nimic nu arată mai elocvent caracterul expansiunii și al pătrunderii relativ rapide decît forma triunghiulară, cu baza pe Carpații orientali și vîrfurile pe Nipru, a ariei de răspîndire a așezărilor Precucuteni III — Tripolie A în zona silvo-stepă dintre Nistru și Nipru²³.

În fine, descoperirea **ceramicii liniare cu capete de note în aria tri-poliană și cucuteniană**, ca și determinarea poziției stratigrafice a nivelului cu ceramică liniară sub nivelul Precucuteni II — Larga Jijia la Florești pe Răut⁸⁴, au demonstrat anterioritatea ceramicii liniare direct față de ceramica precucuteniană și au soluționat problema **fondului primitiv de formare**, printr-un proces evolutiv direct de la una la cealaltă⁸⁵.

Sistemul periodizării în trei etape principale, preconizate și definite treptat în cercetarea teoretică⁸⁶, nu poate fi considerat ca definitiv și complet. Posibilitatea unei subîmpărțiri în etape secundare a fost preconizată⁸⁷ și este indicată de diferențierea complexelor ceramice, prin imbricarea categoriilor ceramice, în diferitele așezări precucuteniene repartizate în cadrul etapelor principale, determinând astfel secvențe tipologice și cronologice în interiorul fiecărei etape, nu între etapele stabilite⁸⁸.

Ceramica precucuteniană din așezările de la Sf. Gheorghe I—II⁸⁹, cu decorul în zone plisate de caracter Boian-Bolintineanu⁹⁰, indică un orizont mai vechi decât ceramica de la Eresteghin (Brașov)⁹¹ și marchează în cadrul fazei Precucuteni I (Zănești) o etapă inițială, definită prin elementele originare ale ceramicii Boian—Giulești. De asemenea, complexul ceramic din nivelul Izvoare I 2, cu un procent mic de ceramică Boian—Giulești, nu poate fi echivalat integral cu acela din nivelul precucutenian de la Traian—Dealul Fântânilor, fără componenta Boian, și deci trebuie echivalat cu acela de la Mîndrișca (Adjud)⁹², conținând la fel ambele categorii ceramice. Complexele ceramice din nivelurile Izvoare I 2 și Mîndrișca nu determină o etapă de „tranziție“, ci marchează în cadrul fazei Precucuteni III, definită prin categoria ceramicii cu decor adîncit, o etapă inițială prin supraviețuirea categoriei ceramicii cu decor excizat de factură Boian (fig. 1/1-2, cat. 1).

Raportul de succesiune strictă a primelor două faze ridică, de asemenea, obiecții, admitîndu-se posibilitatea sincronismului celor două aspecte, Zănești și Larga Jijia. Singularitatea așezării Traian—Dealul Viei nu numai pentru Depresiunea subcarpatică a Moldovei, ci și pentru Depresiunea Prutului, este compensată în SE Transilvaniei prin diferențierea celor două aspecte Zănești la Sf. Gheorghe și Eresteghin și prin prezența enclavei Zănești la Turdaș⁹³.

Numărul mare al așezărilor de tip Larga Jija din Depresiunea Prutului este continuat de așezările din Depresiunea subcarpatică și prin

descoperirile numeroase de ceramică cu decor excizat și adâncit din nivelurile inferioare ale așezărilor cu ceramică pictată Petrești din S și SV Transilvaniei, cum sînt orizontul cu ceramică Precucuteni II din partea superioară a nivelului Turdaș la Pianul de Jos (Sebeș)⁹⁴ sau nivelul Precucuteni II de la Daia Română⁹⁵. Însă nu există nici o poziție stratigrafică între fazele Precucuteni I—II, în timp ce succesiunea fazelor Precucuteni II—III apare clar în nivelurile suprapuse de la Bancu⁹⁶ în Depresiunea Oltului și nivelurile Izvoare I 1 — I 2 în Depresiunea Bistriței.

Această situație se complică prin concepțiile diferite cu privire la procesul genezei complexului Precucuteni și chiar a complexelor din cele trei faze, atît în raport cu fondul comun și celelalte aporturi grefate cu deosebire în primele două faze, cît și asupra importanței contribuției acestor componente la formarea complexului precucutenian. Inconvenientul cel mai grav este atribuirea exclusiv culturii Boian a complexelor cu ceramică excizată Giulești și Vidra din Moldova și SE Transilvaniei⁹⁷, descoperite izolat sau constituind nivelul inferior în stațiunile cu ceramică pictată Ariușd, ca la Feldioara sau Leț (Brașov)⁸⁹, în timp ce aceeași ceramică excizată în SV Transilvaniei reprezintă numai o categorie ceramică a complexelor Turdaș sau Petrești, iar ceramica cu decor incizat sau adâncit de factură Zănești și Larga Jijia reprezintă numai o categorie a complexelor Boian în SE Transilvaniei, ca la Feldioara⁹⁹, sau a complexelor Turdaș în SV Transilvaniei, ca la Cașolț—Poiana în Pisc¹⁰⁰.

Aceste două categorii ceramice constituie componentele complexelor Zănești și Larga Jijia reprezentate prin așezările Traian—Dealul Viei și Eresteghin sau enclava de la Turdaș, ca și prin orizontul Precucuteni II de la Pianul de Jos sau nivelul Precucuteni II de la Daia Română. Este greu de conceput că în S Transilvaniei pătrunderea și difuzarea culturii Boian a determinat concomitent constituirea unor complexe pur Boian sau pur Precucuteni, care s-au contaminat reciproc cu aceleași categorii ceramice și au evoluat paralel cu cultura Precucuteni din Moldova și cultura Boian din Muntenia în același interval de timp, de-a lungul fazelor Giulești și Vidra.

Pătrunderea culturii Boian a determinat geneza complexului Precucuteni, accentuînd componenta Boian în mediul firav al ceramicii liniare din SE Transilvaniei, ca la Sf. Gheorghe, Eresteghin și Feldioara, sau componenta liniară în mediul ceramicii liniare cu capete de note din Moldova, ca la Zănești. În SV Transilvaniei, inexistența unui orizont pur al ceramicii liniare era compensată prin elementele ceramicii liniare angrenate în complexul Vinča—Turdaș^{100a} și vehiculate prin pătrunderea acestui

complex în SV Transilvaniei. Trebuie, de asemenea, să se țină seama de faptul că elementele ceramicii liniare în complexul Vinča—Turdaș se referă nu numai la ceramica liniară cu capete de note de pe Dunărea mijlocie și din Moldova, ci și la fondul general al ceramicii liniare de pe Dunărea mijlocie și superioară.

Repartiția geografică arată, pe de o parte, că SE Transilvaniei, pînă la zona centrală de interferență cu cultura Vinča-Turdaș, constituie sau participă la aria de formare a aspectului Zănești și că așezarea de la Traian-Dealul Viei poate reprezenta numai o pătrundere din SE Transilvaniei în Depresiunea Bistriței¹⁰¹, iar pe de altă parte că evoluția Precucutenianului este unitară în Transilvania și Moldova și s-a produs prin epurarea componentei Boian în primele două etape și prin eliminarea ei în etapa finală.

Prezența enclavei Zănești la Turdaș și a ceramicii Vinča-Turdaș nu numai în nivelurile inferioare de la Cașolț-Poiana în Pisc sau Ocna Sibiului-Fața Vacilor¹⁰², ci în orizontul sau nivelul Precucuteni II — Larga Jijia de la Pianul de Jos și Daia Română, confirmă rolul important acordat influenței ceramicii Vinča-Turdaș la formarea aspectului Zănești¹⁰³. Din analiza ceramicii Zănești¹⁰⁴ se poate chiar postula că nu trebuie atribuite exclusiv celor două componente, liniară și Boian, acele elemente de decor care existau sau au fost prelucrate pe ceramica Vinča-Turdaș, cum sînt canelurile în cazul ceramicii Boian sau unele elemente caracteristice ceramicii de factură liniară din complexul Vinča-Turdaș.

Ceramica Vinča-Turdaș transmite ceramicii cu decor adîncit din faza Precucuteni I elemente formale caracteristice, care continuă și în fazele Precucuteni II—III, dar mai ales procedee stilistice, care nu se întînesc decît în decorul ceramicii Turdaș și au determinat **organizarea** și chiar **structura decorului** precucutenian, începînd din prima fază.

Motive cunoscute pe ceramica liniară dunăreană și nedescoperite încă pe ceramica cu capete de note est-carpatică, ca zigzagul cu barbeluri oblice la exteriorul unghiurilor inferioare, apare în decorul liniar al ceramicii Turdaș¹⁰⁵ și în decorul adîncit pe ceramica Izvoare 12 (fig. 5/2)¹⁰⁶.

Decorarea fundului vaselor cu motive variate este obișnuită pe ceramica liniară dunăreană, dar pe fundul vaselor de la Turdaș sînt cu totul caracteristice motivele în zigzag dispuse cîte două de o parte și alta a unei benzi în diametru¹⁰⁷, care apar identice pe fundul vaselor de la Traian-Dealul Viei (fig. 5/12-13)¹⁰⁸. De asemena, pe fundul sau peretele vaselor la Turdaș apare un motiv vegetal cu capătul trifurcat și tija liniară, re-

produs pe fundul vaselor la Izvoare 12 (fig. 5/3), dar cu tija punctată ca pe benzile liniare ale ceramicii Zănești¹⁰⁹.

Motivele cruciforme variate¹¹⁰, cu brațele liniare sau petaliforme și cu capetele libere sau barate, încrucișate în formă de X sau grupate în formă de rozetă, decorează fundul vaselor de la Turdaș, după moda ceramicii liniare, dar se repetă și la baza peretelui, ca toate celelalte motive, vegetale, pectiniforme, grupele de liniuțe sau de alveole. Motive cruciforme identice sau rozete cu trei petale apar pe peretele vaselor precucuteniene de la Traian-Dealul Viei (fig. 5/1) și Izvoare 12 (fig. 5/8—10)¹¹¹.

Repetarea constantă a motivelor de pe fundul vaselor la baza peretelui pe ceramica de la Turdaș determină o „zonă decorativă deasupra fundului“, uneori tratată diferit de restul decorului fiind acoperită cu linii verticale¹¹², care va deveni cu totul caracteristică ceramicii precucuteniene, fiind tratată prin caneluri verticale umplute cu ocru crud sau decorată cu benzi în vârtej (fig. 5/4, 6—7)¹¹³.

Forma proeminențelor cornute sau mamelonare și decorarea acestora cu alveole, grupate sau dispuse în șiruri orizontale, verticale și circulare sau într-un singur cerc, sînt de asemenea caracteristice ceramicii Turdaș și adoptate pe ceramica precucuteniană (fig. 5/11)¹¹⁴.

Unele proeminențe la Turdaș sînt decorate în partea inferioară sau la bază cu motivele de pe fundul vaselor, grupe de liniuțe sau motive cruciforme¹¹⁵. Decorul principal, cu benzi în zigzag, se desfășoară de la o proeminență la alta¹⁶¹, ca pe ceramica liniară, dar pe ceramica Turdaș se observă încercări timide de a desfășura și benzile arcuite de la o proeminență la alta¹¹⁷, în timp ce pe ceramica liniară decorul cu spirale sau volute se desfășoară liber sau este dispus în spațiul dintre proeminențe.

Prin combinarea acestor procedee de pe ceramica Turdaș, ceramica precucuteniană a creat decorul spiralic sau eliptic acroșat cu bucele sau elipsele în jurul proeminențelor și cu motivele cruciforme sau în formă de rozete cu trei petale dispuse în „anexele“ motivului principal, la subsuoră spiralelor sau în interiorul elipselor (fig. 5/1, 8—10), fixînd astfel structura și regulile stilistice ale decorului geometric cucutenian.

Prin aceste elemente formale și procedee stilistice, contribuția ceramicii **Vinča-Turdaș** nu poate fi redusă la o „influență secundară“ asupra ceramicii Precucuteni, ci reprezintă **aportul uneia din componentele complexului Precucuteni în aria lui de formare.**

Cercetarea Precucutenianului a însemnat determinarea unui **orizont al ceramicii cu decor adîncit**, care precede apariția și răspîndirea ceramicii tricrome în întreaga arie a Cucutenianului A (fig. 1/1—2, cat. 2). **Elimina-**

rea ceramicii excizate de factură Boian asigură trecerea pe primul plan a ceramicii cu decor adâncit, în funcție de care se desfășoară evoluția și continuitatea decorului geometric pe ceramica cucuteniană..

Cu toate acestea, în curmezișul întregii arii Ariușd-Cucuteni-Tripolie limita superioară a precucutenianului III (Bancu-Traian-Andrieșeni-Luka Vrublevețkaia) delimitează în raport cu Cucutenianul A nu atât un **hiatus**¹¹⁸, cât un **lapsus** al cercetării practice, un interval spațial și temporal care se lărgeste treptat, pînă la limita Precucutenianului II (Pianul de Jos-Daia Romîna) în S Transilvaniei și III în Depresiunile subcarpatice (Bancu-Traian) și pînă la limita orizontului ceramicii tricrome pe fond alb (Cucuteni-Tripolie) în Depresiunea Prutului și aria tripoliană, dar pe care cercetarea curentă nu l-a putut acoperi, parțial în spațiu și integral în timp, decît prin descoperirea faciesului **Stoicani-Aldeni**, răspîndit în S Moldovei pînă la linia Bîrladului și în NE Munteniei pînă la râul Călmățui¹¹⁹.

Această soluție de continuitate între evoluția Precucutenianului I—III și evoluția Cucutenianului A2—A3 preconizează interpunerea unui **orizont al ceramicii bicrome** (fig. 1/1—2, cat. 7), prin intermediul căruia s-a efectuat, logic și organic, evoluția ceramicii pictate cucuteniene, de la pictura bicromă cu alb liniar de pe ceramica Precucuteni III și Protocucuteni, la pictura tricromă pe fond brun pe ceramica Cucuteni A.

Realitatea acestui interval de spațiu și timp o demonstrează pozițiile stratigrafice, tipologice și cronologice ale faciesului Stoicani-Aldeni, în raport cu Precucutenianul III și cu fazele Gumelnița A1 și Cucuteni A2.

Tocmai interpretarea complexului ceramicii Stoicani-Aldeni a stabilit existența ceramicii bicrome pictate cu culoare albă de caracter protocucutenian și a determinat raportarea ei la complexele Ariușd și Izvoare.

Complexul ceramic caracteristic faciesului Stoicani-Aldeni a fost definit de la început în așezările eponime, Aldeni (Buzău) și Stoicani (Galați), ca o sinteză a ceramicii Gumelnița și a ceramicii Ariușd-Cucuteni, evident pe baza ceramicii „tricrome pe fond brun“ de tip Ariușd din nivelul superior de la Aldeni¹²⁰, și chiar cu precizarea exactă că întreg faciesul Stoicani-Aldeni, cu cele două faze stabilite la Stoicani, reprezintă un contact între complexul ceramic al fazei Gumelnița A1 și acela al fazei timpurii de la Ariușd, care corespunde tipologic și cronologic etapei Protocucuteni din restul Moldovei, evident pe baza ceramicii bicrome de caracter protocucutenian de la Stoicani și Izvoare II¹²¹, dar implicînd și po-

sibilitatea unui contact cu fazele evaluate a celor două culturi componente, Gumelnița A2 și Ariușd propriu-zis, evident pe baza ceramicii „tricrome pe fond brun“ de la Stoicani¹²².

Cercetarea faciesului Stoicani-Aldeni s-a desfășurat în funcție de această concepție inițială. În prima încercare sintetică, evoluția acestui complex cultural păstrează cele două faze, dar geneza și sincronizarea lor sînt diversificate prin combinarea complexului ceramic Gumelnița A1 cu componente cucuteniene diferite, prima fază cu elemente precucuteniene fiind paralelă cu fazele Precucuteni III și Gumelnița A1¹²³, începutul fazei a doua cu elementele protocucuteniene ale etapei timpurii a fazei Ariușd fiind paralel cu fazele Cucuteni A1 (Protocucuteni) și Gumelnița A2, iar sfîrșitul fazei a doua cu elementele etapei evaluate a fazei Ariușd și cu elemente ale fazei Gumelnița A2 fiind paralel cu fazele Cucuteni A2 și Gumelnița A2 tîrzie B1 timpurie¹²⁴.

O concepție diferită, definește faciesul Stoicani-Aldeni ca un aspect regional al complexului cultural Gumelnița A1, fiind generat de influența ceramicii gumelnițene pictate cu culoare albă asupra ceramicii precucuteniene și sincronice cu fazele Precucuteni III din restul Moldovei și Gumelnița A1 din Muntenia¹²⁵. Constituirea acestui facies explică și procesul adoptării și dezvoltării picturii bicrome pe ceramcia pictată din etapa A1 a fazei Cucuteni A (adică pe ceramica bicromă protocucuteniană din faza Cucuteni A1), prin evoluția ceramicii Precucuteni III sub influența ceramicii pictate cu alb a fazei Gumelnița A1¹²⁶.

Aceste deosebiri de concepții sau de nuanțe în cadrul aceleiași concepții sînt în neconcordanță, pe de o parte cu pozițiile stratigrafice, tipologice și cronologice ale complexelor ceramice din nivelurile așezărilor Stoicani-Aldeni în raport cu acelea ale complexelor ceramice din fazele Precucuteni III—Cucuteni A2 sau Gumelnița A1—A2, iar pe de altă parte cu structura complexului ceramic Stoicani-Aldeni în funcție de cele două componente, cucuteniană (Protocucuteni — Cucuteni A1) și gumelnițeană (Gumelnița A1).

Pozițiile stratigrafice și cronologice ale faciesului Stoicani-Aldeni, în funcție de intercalarea acestui facies între fazele cucuteniene sau între fazele gumelnițene și în funcție de întretăierea fazelor Precucuteni III și Cucuteni A2 respectiv cu fazele Gumelnița A1 și A2, atît în interiorul cît și în afara ariei faciesului Stoicani-Aldeni, comportă date suficiente, chiar dacă nu totdeauna certe, în cercetarea curentă.

Fragmentele de ceramică precucuteniană din depunerile atribuite fazei Boian V de la Tangîru (Alexandria)¹²⁷ paralelizează faza Precucuteni

III cu ultimele faze Boian (IV — Șpanțov și V — Tangîru) și limitează expansiunea ceramicii Precucuteni III la nivelul fazei finale Boian-Tangîru.

În depunerile stratigrafice, deși imperfecte, de la Măgurele (București), ceramica Precucuteni III este limitată și datată prin depunerile de la începutul fazei Gumelnița A1¹²⁸ și este suprapusă de un fragment de ceramică Stoicani-Aldeni descoperit în depunerile avansate ale acestei faze și deci datat în cuprinsul fazei Gumelnița A1¹²⁹, fixînd poziția stratigrafică pentru sfîrșitul fazei Precucuteni III și începutul faciesului Stoicani-Aldeni la începutul fazei Gumelnița A1.

Fragmentele de pahar Stoicani-Aldeni din nivelul Gumelnița A1 (Ia) de la Glina (București) paralelizează faciesul Stoicani-Aldeni cu faza Gumelnița A1¹³⁰.

În nivelul Precucuteni III de la Traian-Dealul Fîntînilor, fragmente bicrome de caracter protocucutenian și vase de aspect „gumelnițean”¹³¹ arată în același timp apariția ceramicii Protocucuteni și pătrunderea faciesului Stoicani-Aldeni la sfîrșitul fazei Precucuteni III în aria pură a Protocucutenianului.

Complexul ceramicii de la Ciorani (Adjud) prezintă trei orizonturi culturale, a căror suprapunere stratigrafică n-a putut fi stabilită riguros în primul sondaj¹³²: Precucuteni III (fig. 6/1), Stoicani-Aldeni (fig. 6/2—4; 11/5), și Cucuteni A, cu cromatică bicromă cu alb întins (fig. 11/2), ceramică tricromă pe fond brun (fig. 1/1) și un fragment de ceramică tricromă pe fond alb (fig. 11/4), identice cu fragmentele de la Bonțești¹³³. Însă, faptul că nici ceramica Stoicani-Aldeni nu apare în complexul ceramic al așezărilor precucuteniene din S Moldovei (Mîndrișca), nici ceramica Precucuteni III nu apare niciodată în niciunul din nivelurile multiple ale așezărilor Stoicani-Aldeni din S Moldovei și NE Munteniei, stabilește clar raportul de succesiune a celor trei orizonturi de la Ciorani și intercalarea faciesului Stoicani-Aldeni între fazele Precucuteni III și secvența inițială Bonțești a fazei Cucuteni A2.

Ceramica din nivelurile suprapuse de la Bonțești (Rîmnicu Sărat)¹³⁴, cu suprafața neagră sau brună decorată cu caneluri acoperite cu culoare albă păstoasă, ca la Stoicani, sau cu decor spiralic adîncit și prevăzut uneori cu perle piriforme, ca la Dodești, este evident de caracter Stoicani-Aldeni. De asemenea, un fragment de ceramică bicromă pictat cu alb prezintă un decor cu benzi orizontale cu capetele unghiulare¹³⁵, identic ca pe amforele de la Dodești (fig. 9/2). Este clar că, pe de o parte, cele patru niveluri de la Bonțești alcătuiesc o stațiune de caracter mixt, în care nive-

lurile inferioare (5—3) aparțin unei așezări de tip Stoicani-Aldeni și numai nivelul superior (2) reprezintă așezarea cucuteniană de tip Ariușd, cu ceramică bicromă (fig. 10/1) și ceramică tricromă pe fond brun și alb, iar pe de altă parte succesiunea nivelurilor Stoicani-Aldeni și Cucuteni A fixează poziția stratigrafică și cronologică pentru sfârșitul faciesului Stoicani-Aldeni înaintea secvenței inițiale a fazei Cucuteni A2.

Definirea clară a complexelor ceramice din cele două niveluri de la Brăilița (Brăila), primul de aspect Stoicani-Aldeni corespunzător nivelurilor Stoicani 6—4 (prima fază), cuprinzând organic ceramică bicromă de caracter Ariușd primitiv¹³⁶, iar al doilea de aspect pur Gumelnița A2 final — B1 timpuriu, cuprinzând ca import ceramică bicromă și tricromă pe fond brun și pe fond alb de caracter Cucuteni A¹³⁷, discriminează net apartenența culturală a componentelor complexelor ceramice din cele două niveluri și fazele lor cronologice, marcînd o cezură între cele două niveluri (Brăilița I și IIa), măsurată de durată corespunzătoare nivelurilor Stoicani 3—1 (faza a doua), de durată corespunzătoare fazei Gumelnița A2 timpurie și cel puțin de secvența Bonțești de la începutul fazei Cucuteni A2.

În așezările eponime, apartenența la complexul ceramic Stoicani-Aldeni a fragmentelor de ceramică „tricromă pe fond brun“ din nivelul Aldeni III¹³⁸ și a celor două fragmente din nivelul Stoicani 1, unul cu pictura corodată și altul cu pictura „tricromă pe fond alb“, nu brun (fig. 11/3)¹³⁹, nu este stabilită și nu determină poziții stratigrafice, tipologice și cronologice pentru sfârșitul faciesului Stoicani-Aldeni în raport cu faza Cucuteni A. Apartenența sigură a ceramicii tricrome cucuteniene la complexul Stoicani-Aldeni ar determina o poziție de anterioritate la nivelul etapei Protocucuteni = faza Cucuteni A1, în funcție numai de ceramica tricromă pe fond brun ca etapă finală a faciesului Stoicani-Aldeni, sau o poziție de sincronism, în funcție de ceramica tricromă pe fond alb, a etapei finale Stoicani-Aldeni cu faza Cucuteni A2. Prezența ceramicii tricrome în nivelurile superioare Aldeni III și Stoicani 1 indică numai o locuire posterioară de caracter Cucuteni A2 sau A3, în funcție de proporția celor două categorii de ceramică tricromă. Așezarea Bonțești, în centrul ariei Stoicani-Aldeni, arată că așezările Stoicani-Aldeni sînt căpătuite chiar de prima secvență a fazei Cucuteni A2.

Întrepătrunderea complexelor și fazelor faciesului Stoicani-Aldeni cu acelea ale culturilor Gumelnița și Cucuteni implică fenomene culturale diferite.

Răspîndirea Precucutenianului III în Cîmpia română pînă la confluentele Argeşului¹⁴⁰, ca bază de plecare pentru evoluţia ceramicii Precucuteni III ca una din componentele complexului Stoicani-Aldeni, şi lipsa aşezărilor din faza Gumelniţa A1 în NE Munteniei, a cărei ceramică constituie cealaltă componentă, arată că aria de formare a faciesului Stoicani-Aldeni acoperă deopotrivă S Moldovei şi NE Munteniei.

Prezenţa ceramicii Stoicani-Aldeni în aşezările extreme, Glina, Tangîru şi Cuneşti¹⁴¹ sau Tîrpeşti şi Traian-Dealul Fintînilor, reprezintă circulaţia ei în ariile pure ale culturilor Protocucuteni în NV Moldovei sau Gumelniţa A1 în Cîmpia română în cursul fazelor Cucuteni A1 (Protocucuteni) şi Gumelniţa A1.

Prezenţa ceramicii bicrome şi tricrome Cucuteni A este documentată numai în depuneri posterioare faciesului Stoicani-Aldeni, ca în aşezările eponime, sau în complexe ceramice Gumelniţa A2 din aria Stoicani-Aldeni, ca la Brăiliţa IIA, sau din Cîmpia munteană, ca la Gumelniţa¹⁴², şi reprezintă nu simple „importuri“ în afara ariei cucuteniene, ci un dublu fenomen de extindere în sens invers a celor două culturi în cursul evoluţiei lor. Pe de o parte, identitatea complexului ceramic din nivelul Brăiliţa IIA cu acela din aşezările tipice Gumelniţa sau Sultana arată extinderea culturii gumelniţene în faza A2 din Cîmpia română peste aria Stoicani-Aldeni din NE Munteniei. Pe de altă parte, proporţia ceramicii „tricrome pe fond alb“ din nivelul gumelniţean de la Brăiliţa depăşeşte pe aceea din aşezarea cucuteniană Bontleşti şi corespunde aceleia din aşezările cucuteniene extinse uniform din Depresiunea subcarpatică şi Podişul central moldovenesc în S Moldovei, ca aşezările de la Tg. Bereşti¹⁴³, pînă în NE Munteniei¹⁴⁴, începînd cu Bontleştii, lichidînd faciesul Stoicani—Aldeni şi împiedicînd pătrunderea culturii Gumelniţa A2 în aria cucuteniană de-a lungul fazelor Cucuteni A2 — A3.

Răspîndirea în ariile vecine a ceramicii Stoicani—Aldeni la nivelul fazelor Protocucuteni (Cucuteni A1) şi Gumelniţa A1 şi a ceramicii Cucuteni A la nivelul fazei Gumelniţa A2, ca importuri sau enclave străine de mediul local, nu trebuie confundată cu elementele de transmisiune din complexul ceramicii Stoicani—Aldeni, păstrate organic în complexele ceramice ale fazelor ulterioare ale celor două culturi, Cucuteni A2—A3 şi Gumelniţa A2—B1, dar asupra cărora nu se poate insista aici¹⁴⁵.

Stratigrafic şi cronologic, faciesul Stoicani—Aldeni rămîne integrat fazei Gumelniţa A1 şi Cucuteni A1 (Protocucuteni) şi este integral anterior fazei Cucuteni A2.

Analiza **tipologică** a faciesului Stoicani—Aldeni s-a dovedit însă ireductibilă. Concepțiile interpretative au primat analiza complexului ceramic, în funcție de cele două componente, ceramica protocucuteniană, ca evoluție locală a ceramicii Precucuteni III, și ceramica Gumelnița A 1, față de care se polarizează evoluția Precucutenianului pentru sinteza complexului ceramicii Stoicani—Aldeni. Hotăritoare este analiza ceramicii pictate a acestui complex, a cărei interpretare diferită și chiar unilaterală explică și deosebirea dintre concepții. O asemenea analiză rămâne integral de făcut pe baza ceramicii rezultate din săpăturile vechi și noi, dar în spiritul caracterului sintetic al ceramicii Stoicani—Aldeni.

Categoriile ceramice, specifice celor două componente, nu rămân independente și juxtapuse, ci elementele lor, sub triplul raport al formelor, decorului și tehnicii picturale, sînt de regulă sintetizate pe același vas. Contribuția celor două componente nu poate fi discriminată ușor și riguros, deoarece **atît ceramica protocucuteniană cît și cea gumelnițeană** comportă elemente continuate de pe ceramica din faza precedentă, respectiv Precucuteni III și Boian V, iar ceramica protocucuteniană conținea elementele ceramicii Boian II—III, intrate și păstrate în sinteza ceramicii precucuteniene, chiar după eliminarea ceramicii excizate din complexul Precucuteni III. Ceramica Gumelnița A 1 a putut reactiva sau determina manifestarea acestor elemente de forme și decor în contextul ceramicii Stoicani—Aldeni. În consecință, se poate postula pentru metoda analizei că nu trebuie atribuite strict ceramicii Gumelnița A 1 decît acele elemente formale, care nu existau pe ceramica Precucuteni III și deci nu aparțin componentei protocucuteniene.

De asemenea, sinteza ceramicii Stoicani—Aldeni crează elemente proprii, prin evoluția formelor și cu deosebire a picturii ceramice, care se transmit fazelor ulterioare a celor două culturi sau numai uneia dintre ele, printr-un proces de diferențiere determinat de legătura organică dintre ceramica Gumelnița A 2 sau Cucuteni A 2 și componenta respectivă din complexul ceramicii Stoicani—Aldeni. Este evident că pictura bicromă cu „alb pe roș” a ceramicii Stoicani—Aldeni se dezvoltă cu deosebire pe ceramica Cucuteni A și deci aparține componentei cucuteniene din complexul Stoicani—Aldeni.

Problema delicată a ceramicii pictate a faciesului Stoicani—Aldeni se pune începînd cu ceramica pictată cu „culoare albă liniară pe lustrul negru” al suprafeței, atribuită **de plano** ceramicii Gumelnița A 1 din NE Munteniei ¹⁴⁶. În adevăr, pe ceramica Stoicani—Aldeni pictată cu linii albe se poate constata transpunerea decorului pictat cu grafit, sau culoare albă

de pe ceramica Gumelnița A 1 și se poate urmări pînă la detalii ductul identic al liniilor bifurcate caracteristice decorului gumelnițean ¹⁴⁷. Tot de caracter gumelnițean, din cauza frecvenței lui ¹⁴⁸, poate fi considerat și motivul benzilor liniare oblice pictate cu alb în zona liberă sau canelată de pe gîtul vaselor Stoicani—Aldeni (fig. 9/1; 11/5), deși el există în tehnica adîncită pe ceramica Precucuteni III ¹⁴⁹. Decorul cu benzi mărginite de linii și întretăiate în jurul unui patruleter central, constituind motivul „în vîrtej” creat de ceramica Boian—Gumelnița ¹⁵⁰, cu liniile incrustate cu alb pe ceramica Boian (Karanovo IV) și pictate cu grafit pe ceramica Marița (Karanovo V) ¹⁵¹, apare și pe ceramica bicromă pictată cu linii albe pe fond roș sau pe ceramica tricromă pe fond brun din faza Cucuteni A 2 la Frumușica ¹⁵². Această transmisiune nu se putea face decît prin intermediul ceramicii pictate cu grafit sau cu culoare albă a faciesului Stoicani—Aldeni.

Explicarea originii și evoluției ceramicii pictate cu culoare albă pe lustrul negru sau roș al suprafeței din faciesul Stoicani—Aldeni sub influența ceramicii Gumelnița A 1 din NE Munteniei constituie un cerc vicios, deoarece această ceramică aparține faciesului Stoicani—Aldeni și exact originea picturii cu culoare albă a acestei ceramicii trebuie explicată. Pentru ca explicația să fie valabilă, ar trebui ca pictura cu culoare albă să fie frecventă pe ceramica Gumelnița A 1 din afara ariei Stoicani—Aldeni și să dezvolte un decor paralel cu acela pictat cu grafit. Pictura cu culoare albă liniară sau întinsă apare chiar de la începutul fazei Gumelnița A 1 la Tangriș sau Petru Rareș, dar este sporadică și uneori asociată pe același vas cu pictura cu grafit ¹⁵³, ca o variație a tehnicii picturii și ca o încercare de transpunere a grafitului în culoare. Ceramica pictată cu culoare albă continuă în faza Gumelnița A2, dar evoluția decorului pictat cu alb se limitează cel mult la reproducerea aspectelor mai simplificate ale decorului pictat cu grafit.

De asemenea, pe ceramica protocucuteniană trecerea de la pictura cu alb liniar la pictura cu „alb întins”, pentru cruțarea motivelor pe lustrul negru sau roș al suprafeței, a putut fi stimulată sau chiar inspirată de ceramica gumelnițeană pictată cu grafit sau culoare albă pe lustrul negru, deoarece acesta este procedeul obișnuit al decorului spiralic și pe ceramica Gumelnița A1 nord-dunăreană sau pe ceramica Marița (Karanovo V = Gumelnița A 1) sud-balcanică ¹⁵⁴. Ceramica Precucuteni III posedă însă ambele procedee de ardere, lustru cenușiu sau roșu, încît pictura cu „alb liniar” a putut fi aplicată deopotrivă pe ambele fonduri ale suprafeței. De aceea, schimbarea fondului suprafeței pe ceramica bicromă protocucute-

niană poate fi determinată de tehnica arderii la roș a pastei, caracteristică ceramicii cucuteniene, dar poate constitui o selecție în vederea evoluției organice a ceramicii pictate cucuteniene, de la pictura bicromă cu „alb liniar și întins“ protocucuteniană la pictura „tricromă pe fond brun-roș“ din perioada Cucuteni A.

Rarile urme de pictură cu culoare albă semnalate pe ceramica Boian aparțin unui orizont de contaminare între ceramica Boian și Precucuteni și nu rezolvă originea ei pe ceramica Boian sau Precucuteni III. De asemenea, ele pot indica originea picturii cu culoare albă pe fondul închis al ceramicii Gumelnița A 1, dar în ambele cazuri nu au avut ca urmare dezvoltarea picturii cu culoare și evoluția aspectelor ei decorative ¹⁵⁵.

Pe ceramica Stoicani—Aldeni pictată cu „culoare albă liniară sau întinsă pe roș“ se pot indica motive identice cu acelea pictate cu grafit pe suprafața arsă la roș a ceramicii Gumelnița A 1, cum sînt „elipsele opace flancate de perle semilunare“ ¹⁵⁶ sau chiar benzile liniare late caracteristice ceramicii Boian—Gumelnița ¹⁵⁷, dar aspectele decorative sînt diferite și au mai curînd un caracter propriu ceramicii Stoicani—Aldeni. De asemenea, pe ceramica bicromă Stoicani—Aldeni pictura cu alb este aplicată direct pe suprafața lustruită sau acoperită prealabil cu un fond de culoare roșie ¹⁵⁸, ceea ce nu se întîmplă pe ceramica Gumelnița A 1 și constituie evident o caracteristică a ceramicii cucuteniene.

Existența unei ceramici de caracter cucutenian în complexul Stoicani—Aldeni este demonstrată prin categoria ceramicii cu decor adîncit de tradiție Precucuteni III, atît sub raportul formelor cît și al decorului. Paharul de la Stoicani (fig. 5/8) ¹⁵⁹, cu decorul în șiruri orizontale de alveole și cu zona de caneluri verticale pentru încrustația cu ocru deasupra fundului, reproduce decorul paharului de la Tg. Negrești (fig. 5/6). Decorul cu o zonă de caneluri orizontale pe gît, dar prevăzută cu grupe de alveole pe creste și însoțită de șiruri de alveole punctate sub gură sau pe umăr, pe bolurile ¹⁶⁰, paharele ¹⁶¹ sau craterele (fig. 9/1) ceramicii Stoicani—Aldeni este acela de pe paharele Precucuteni III de la Traian și Izvoare I 2 (fig. 5/5) ¹⁶² și exprimă sinteza anterioară a ceramicii Precucuteni (caneluri late, linii de puncte adîncite), liniară cu capete de note (linii de puncte adîncite și grupe de alveole) și Boian (zone canelate). Decorul „în vîrtej“ cu benzi arcuite și conturate cu linii adîncite, dispus în jurul fundului sau extins pe peretele vaselor Precucuteni III (fig. 5/4, 7), continuă pe vasele Stoicani—Aldeni ¹⁶³ și pe paharul Cucuteni A2 de la Izvoare II 1 ¹⁶⁴. Bolurile de la Dodești, în formă de ceașcă cu buza prelungită cu o coadă terminată în formă de cîrlig sau protomă zoomorfă ¹⁶⁵, frecvente și la Suceveni

(Galați) ¹⁶⁶, sînt identice cu bolurile din așezările Precucuteni II de la Vlădeni (Iași) ¹⁶⁷ sau Florești ¹⁶⁸ și din așezarea Precucuteni III de la Holerani ¹⁶⁹, supraviețuiesc în ceramica Cucuteni A 3 la Poienești (Vaslui) și Hăbășești ¹⁷⁰, dar lipsesc complet din inventarul formelor ceramicii Gumelnița A1. Vasele **pithoi** cu torțile digitate sînt cunoscute numai în ceramica Precucuteni III, Stoicani—Aldeni și Cucuteni A 2 — A 3 ¹⁷¹. Vasele antropomorfe, redînd numai partea inferioară a imaginii umane, de la Dodești se întîlnesc în ceramica Cucuteni A 3 de la Ruseștii Noi I ¹⁷².

Aceste transmisiuni de forme și decor de la ceramica Precucuteni III la ceramica Cucuteni A nu se pot explica decît prin prezența componentei cucuteniene în complexul Stoicani—Aldeni și prin existența unui orizont protocucutenian în aria pură cucuteniană.

Ceramica Stoicani—Aldeni aplică pictura bicromă cu culoare albă în cadrul decorului adîncit, alveolat sau canelat al ceramicii precucuteniene, indiferent pe forme ceramice cucuteniene sau gumelnițene, creînd categorii și specii cu aspecte decorative caracteristice ceramicii bicrome Stoicani—Aldeni, pe care le transmite integral ceramicii bicrome Cucuteni A.

Categoria ceramicii bicrome pictate cu „alb liniar pe roș” continuă pictura cu „alb liniar pe suprafața cenușie sau roșie” a ceramicii precucuteniene și transpune liniile decorului adîncit în linii de culoare albă. Decorul adîncit de pe vasul precucutenian Izvoare I 2 (fig. 5/2) este reprodus identic pe un fragment pictat cu linii albe pe fond de culoare roșie din nivelul Cucuteni A1—A2 de la Izvoare II 1a ¹⁷³. O ceașcă cu decor pictat cu linii albe pe lustrul cenușiu, a cărei poziție stratigrafică în sectorul respectiv rămîne incertă între nivelul Izvoare I 2 și Ia ¹⁷⁴, atestă continuitatea picturii cu culoare albă de la ceramica Precucuteni III la ceramica Protocucuteni în Depresiunea subcarpatică.

Specia pictată cu „alb întins pe roș” a acestei categorii din ceramica Stoicani—Aldeni transpune în tehnica picturii decorul adîncit cu „elipse decorate cu linii orizontale” ¹⁷⁵ de pe ceramica Precucuteni III de la Traian ¹⁷⁶. Decorul adîncit cu benzi arcuite „în vîrtej” de pe ceramica precucuteniană (fig. 5/4, 7) este transpus în tehnica picturii bicrome cu „benzi albe pe lustrul roș” pe ceramica Stoicani—Aldeni, pe fundul îngustat și adîncit (fig. 7/1) al unui crater tipic Stoican—Aldeni (fig. 9/1), constituînd astfel „zona decorativă deasupra fundului” ca pe ceramica cu decor adîncit precucuteniană și protocucuteniană (fig. 5/4, 6—8).

Categoria ceramicii cu decor adîncit Precucuteni I—III cuprinde și specia cu decor plastic, cu banda motivelor modelată sub formă de caneluri (fig. 5/1, 8, 10). Introducerea picturii cu „alb întins pe lustrul roș” pe

ceramica Stoicani—Aldeni, acoperind canelurile motivelor cu lustrul roșu al suprafeței și rezervând astfel motivele cu culoarea albă pictată în interspații (fig. 7/2)¹⁷⁷, crează categoria ceramicii bicrome cu decor canelat la nivelul Protocucuteni = Stoicani—Aldeni, care va deveni una din categoriile caracteristice ale ceramicii bicrome Cucuteni A 2 — A 3, sporadică în Depresiunea subcarpatică¹⁷⁸, dar predominantă la Drăgușeni (Săveni) în Depresiunea Prutului¹⁷⁹.

Ceramica Stoicani—Aldeni introduce pictura bicromă în cadrul decorului adâncit, indiferent de caracterul cucutenian sau gumelnițean al motivelor decorative, cruțate pe lustrul roșu sau pe fondul de culoare roșie prin culoarea albă întinsă în interspații, care acoperă însă și liniile adâncite ale motivelor, creînd astfel cea de a treia categorie a ceramicii bicrome, ceramica cu decor adâncit și pictură bicromă, caracteristică majorității așezărilor Cucuteni A3 din Depresiunea Prutului (fig. 8/4) și spațiului estic tripolian. Decorul „în vîrtej“, cu benzile delimitate prin linii adâncite (fig. 5/4, 7) sau cruțate direct prin culoarea albă (fig. 7/1), păstrează liniile adâncite și acoperite cu alb ale conturului pe corpul străchinii Cucuteni A2 de la Olteni¹⁸⁰.

Decorul cu două volute simetrice, caracteristice decorului din interiorul străchinilor Gumelnița A 1 și delimitate prin conturul cruțat pe lustrul suprafeței prin grafitul întins în interspații și în interiorul voluteilor¹⁸², este dispus la exteriorul străchinilor de la Dodești (fig. 8/1) și tratat în tehnica decorului adâncit și cu pictura bicromă a ceramicii protocucuteniene și cucuteniene, cu albul interspațiului acoperind și conturul adâncit al voluteilor. De asemenea, profilul carenat al străchinii de la Dodești, caracteristic și frecvent în ceramica Gumelnița A 1 — A 2¹⁸², este identic cu acela al străchinii Precucuteni I de la Traian—Dealul Viei¹⁸³. Pe o strachină Gumelnița A1 de la Tangîru¹⁸⁴, decorul cu volute prezintă benzi rezervate din lustrul negru alternînd cu benzi scrijelate și acoperite cu roșu crud, separate prin contur incizat umplut cu alb, ca liniile incizate și incrustate cu alb ale decorului obișnuit pe ceramica Boian și Gumelnița. Cu toată identitatea formei și a decorului, tehnica decorului incizat și tricrom pe strachina de la Tangîru este net diferită de aceea a decorului adâncit și bicrom pe strachina de la Dodești, care aparține ceramicii cu decor adâncit și pictură bicromă protocucuteniană și cucuteniană.

În fine, categoria ceramicii bicrome cu zone decorative sintetice, caracteristică complexelor ceramicii Cucuteni A 2 — A 3 din Depresiunile subcarpatine, Ariușd—Izvoare II 1b—Frumușica, este creată, de asemenea,

în cadrul ceramicii Stoicani—Aldeni și în funcție de componenta protocucuteniană a acestui complex, pe forme proprii ceramicii Stoicani—Aldeni și cu aspecte decorative diferite de acelea ale ceramicii Cucuteni A.

Craterul de la Dodești (fig. 9/1), în pastă roșie cu lustru brun-roș și cu fundul îngustat și adâncit ca acela de la Suceveni (fig. 7/1), reprezentînd o formă caracteristică ceramicii Stoicani—Aldeni, dar a cărei derivație și evoluție în cadrul acestui complex, în funcție de cele două componente Boian—Gumelnița și Precucuteni III, nu este clar stabilită, aparține speciei decorative cu o zonă canelată pe umăr, prevăzută cu grupe de alveole umplute cu alb pe creste, o zonă pictată cu alb liniar pe gît, cu grupe de linii oblice, și o zonă pictată cu alb întins pe corp, cu volute spiralice și perle circulare, ca și craterelor cu trei zone decorative de la Ariușd sau Frumușica (fig. 2/11; 10/3). Din cauza formei specifice, craterul de la Dodești prezintă și zona decorativă deasupra fundului, ca pe ceramica precucuteniană și protocucuteniană (fig. 5/6,8; 7/1), dar pictată uniform cu culoare albă, în timp ce craterelor Cucuteni A adaugă a patra zonă sub gura vasului, cu decor pictat cu alb (fig. 10/3). Zonele sînt încadrate sau separate prin șiruri de puncte adîncite și umplute cu alb, rediate numai prin puncte pictate pe ceramica Cucuteni A (fig. 10/3). Decorul cu grupe de linii oblice se repetă pe craterul în formă de pahar de la Frumușica (fig. 10/4). Zona corpului cu decor numai pictat cu alb întins apare și pe corpul craterelor de la Ariușd (fig. 2/11).

Însă, la Ariușd decorul din zona corpului manifestă o primă mutație, înlocuind „volutele” prin „ove ajurate” caracteristice craterelor de la Ariușd. Craterelor din Depresiunea subcarpatică a Moldovei manifestă o a doua mutație, delimitînd ovele prin contur adîncit și acoperit de culoare albă a interspațiului, adică înlocuind de fapt zona cu decor pictat bicrom de pe craterelor de la Dodești și Ariușd cu o zonă de decor adîncit și pictură bicromă ca pe craterelor de la Bonțești. Izvoare II 1b și Frumușica (fig. 10/1,3). Cercetarea curentă nu poate preciza, dacă aceste mutații s-au produs în cadrul ceramicii Cucuteni A, odată cu apariția ceramicii tricrome pe fond alb, sau în etapa finală a ceramicii Protocucuteni și Stoicani—Aldeni, într-un orizont numai cu ceramică bicromă sau eventual și cu ceramică tricromă pe fond brun.

Vasul amforoid de la Dodești (fig. 9/2), în pastă arsă la roș cu lustru brun-roș și cu profil cilindroid, de o formă neîntîlnită, cu corpul ovoid, lărgit treptat și terminat în trunchi de con, cu gura înaltă și două torți triunghiulare prinse orizontal la nivelul pragului, dar apropiată deopotrivă de pithosurile gumelnițene cu umăr înalt și carenă joasă din grupa Sava

(Varna)¹⁸⁵ sau de pithosul cucutenian cu profil arcuit de la Olteni¹⁸⁶, prezintă zone cu decor bicrom pictat cu alb liniar sau întins intercalate cu zone canelate și diferențiate tectonic: decor cu alb liniar sub gură sau deasupra fundului, cu benzi oblice și benzi de legătură arcuite în zona gurii și cu benzi oblice liniare în zona fundului, decor cu alb liniar și întins în două zone pe partea arcuită a corpului, cu volute agățate și legate prin benzi orizontale cu capetele unghiulare, cruțate din lustrul suprafeței. Benzile oblice cu capetele retezate și prevăzute cu benzi de legătură arcuite sau drepte se întâlnesc pe ceramica bicromă de la Frumușica, ca derivații din spiralele în Z sau S¹⁸⁷.

Multiplicarea zonelor canelate și a zonelor cu volute pictate pe corpul vasului amforoid de la Dodești pare a explica alungirea profilului, dar în orice caz alternarea acestor zone va constitui decorul caracteristic al părții superioare, de la gură la umăr, pe amforele ceramicii bicrome cucuteniene de la Izvoare II 1b, Frumușica sau Gura Văii¹⁸⁸. Pe umărul amforelor bicrome Cucuteni A se va adăuga însă o zonă cu decor adâncit și pictură cu alb întins, în timp ce zona corpului va rămâne liberă sau acoperită cu culoare albă.

Fondul de culoare albă al ceramicii precucuteniene acoperă frecvent ceramica cu decor adâncit din așezările Stoicani—Aldeni, la Dodești sau Suceveni¹⁸⁹.

Decorul cu motive canelate este, în raport cu componentele complexului Stoicani—Aldeni, de origine Boian, iar decorul cu zone asociate, canelate și cu decor pictat cu grafit sau culoare albă, se întâlnește pe gîtul și umărul craterelor Gumelnița A1¹⁹⁰, dar nici ceramica cu lustru închis din fazele Boian, nici ceramica cu lustru negru sau roș-brun din faza Gumelnița A 1 n-au introdus bicromia în decorul canelat și n-au diversificat decorul cu zone sintetice în funcție de formele ceramice și de decorul specific boian sau gumelnițean, pentru a crea categorii, specii și aspecte decorative paralele cu acelea ale ceramicii Stoicani—Aldeni și Cucuteni A.

Nici categoria ceramicii cu decor adâncit și pictură bicromă pe lustrul negru sau roș, cu motive cruțate prin conturul adâncit și culoarea albă întinsă din interspații pe liniile adâncite, nu este caracteristică ceramicii Gumelnița A 1 și nu putea fi creată pornind de la decorul incizat și incrustat și combinându-l cu decorul pictat cu culoare albă întinsă de pe ceramica gumelnițeană. Această categorie aparține originar ceramicii cu ardere la roș și cu lustru brun-roș de caracter cucutenian și a fost creată prin introducerea directă a culorii albe în cadrul ceramicii cu decor adâncit, constituind de fapt punctul de interferență a ceramicii cu decor adâncit și a

ceramicii pictate, în funcție de evoluția picturii bicrome cu alb liniar și apoi întins pe ceramica cucuteniană. Cele două categorii ceramice, cu decor pictat sau cu decor adâncit și pictat, prezintă deopotrivă motive în formă de benzi cruceate din fondul roș, sugerează copierea decorului adâncit prin decorul pictat cu linii albe și limitează culoarea albă întinsă la interspațiul decorului. Combinarea formelor și decorului celor componente, cucuteniană și gumelnițeană, se explică prin caracterul sintetic al ceramicii Stoicani—Aldeni. Chiar dacă la strachina de la Dodești (fig. 8/1) forma ceramică și compoziția decorului sînt de caracter gumelnițean, concepția și tehnica decorului aparțin ceramicii cu decor adâncit și pictură bicromă a componenteii cucuteniene (fig. 8/4).

Ceramica Precucuteni III răspîdită în spațiul nord-estic al Munteniei posedă pictura cu culoare albă și fondul de culoare albă anterior ceramicii Gumelnița A 1 și le-a transmis ceramicii Stoicani—Aldeni, ca punct de plecare pentru evoluția picturii bicrome de caracter cucutenian în cadrul acestui complex. În stadiul actual al cercetării arheologice, nici un fapt nu poate documenta anterioritatea picturii cu linii albe pe ceramica Gumelnița sau a picturii cu linii roșii pe ceramica Petrești în raport cu ceramica precucuteniană.

Ceramica componenteii cucuteniene din cadrul complexului Stoicani—Aldeni a creat toate categoriile și speciile ceramicii bicrome „alb pe roș”, cu aspecte decorative proprii acestei etape, și le transmite complexului Cucuteni A, în cadrul căruia aspectele lor decorative se dezvoltă de-a lungul etapelor Cucuteni A2—A3. Fenomenul nu se repetă în complexul ceramic al fazei Gumelnița A2, discriminînd clar filiația genetică și caracterul cucutenian al ceramicii bicrome.

Prezența ceramicii bicrome de caracter cucutenian în complexul ceramicii Stoicani—Aldeni demonstrează **existența virtuală a Protocucutenianului în aria lui pură**, la nord de aria Stoicani—Aldeni, dar a cărei existență reală în aria protocucuteniană va trebui descoperită prin cercetările viitoare.

În aria Ariușd—Cucuteni—Tripolie evoluția fazelor Precucuteni I—III este generală, dar nu s-a descoperit încă nici un nivel protocucutenian numai cu ceramică bicromă sau cu ceramică bicromă și ceramică tricromă numai pe fond brun. Absența Protocucutenianului în Depresiunea Oltului și Depresiunea Prutului pune problema evoluției locale a Cucutenianului A în Depresiunea Oltului sau a constituirii complexului Ariușd ca o enclavă pătrunsă din Depresiunea subcarpatică a Moldovei.

Oricît ar părea de ciudat, în cercetarea actuală evoluția Precucutenianului III, chiar fără prezența ceramicii bicrome pictate cu culoare albă, nedescoperite încă, ci numai pe baza complexului Precucuteni III, într-o etapă corespunzătoare complexului Stoicani-Aldeni și Protocucuteni este evidentă numai în aria tripoliană¹⁹¹, după cum arată clar uneltele, ceramica și plastica din așezarea Tripolie A de la Luka-Vrublevețkaia (Podolia)¹⁹², dar a căror analiză nu se poate face aici.

Cu toate diferențele de concepții și nuanțe, în ultimă analiză raportarea complexului Stoicani-Aldeni la complexul Ariușd s-a făcut printr-o interpretare teoretică și de ordin strict tipologic a datelor Ariușdului, preconizându-se două orizonturi tipologice și cronologice : un Ariușd timpuriu cu ceramică bicromă Protocucuteni și un Ariușd evoluat cu ceramică tricromă Cucuteni A, care nu corespund realității stratigrafice și tipologice a Ariușdului. Aceste două orizonturi ipotetice au servit pentru definirea etapelor faciesului Stoicani-Aldeni și pentru sincronizarea lor cu fazele culturilor componente Gumelnița A1—A2 și Cucuteni A1—A2, deci deopetrivă la nivelul Protocucuteni și Cucuteni A.

În consecință, sincronizările etapelor complexului Stoicani-Aldeni prin referire la Ariușd sînt inoperante, deoarece **complexul Ariușd este în întregime posterior faciesului Stoicani-Aldeni**. Însăși denumirea aspectului cultural, Gumelnița-Ariușd, devine inadecvată.

Cu toate acestea, conceptul Protocucutenianului a fost creat în urma săpăturilor de la **Izvoare**¹⁹³, dar nu în funcție de existența unui orizont pur al ceramicii bicrome, ci pe baza asocierii ceramicii bicrome cu ceramica tricromă pe fond brun în nivelurile stratului Izvoare II 1, adică nivelul inițial Izvoare II 1a, cu ceramică bicromă în proporție covârșitoare, de care a fost diferențiat ulterior nivelul Izvoare II 1b, cu ceramică bicromă în proporție egală cu cea tricromă¹⁹⁴, ambele niveluri fiind considerate de caracter protocucutenian și echivalente cu cele două niveluri prezumtive¹⁹⁵ ale complexului Ariușd¹⁹⁶. Valoarea cronologică acordată ceramicii tricrome pe fond brun, anterioară ceramicii tricrome pe fond alb din nivelul Izvoare II 2, a servit pentru definirea caracterului protocucutenian al complexului Ariușd.

Însă, nivelul Izvoare II 1b este net de caracter Cucuteni A și se integrează complexului Ariușd. Singur nivelul Izvoare II 1a poate fi protocucutenian, dar cu condiția esențială ca ceramica tricromă din acest nivel, indiferent de proporția ei, să aparțină exclusiv categoriei „tricrome pe fond brun“. Numai în felul acesta, nivelul Izvoare II 1a ar demonstra apariția ceramicii tricrome pe fond brun într-o etapă anterioară Cucutenia-

nului A, limitat la apariția ceramicii „tricrome pe fond alb“, și ar determina etapa finală a Protocucutenianului în funcție de evoluția completă a ceramicii pictate protocucuteniene, de la pictura bicromă cu „alb întins“ la pictura tricromă pe „fond brun“ (fig. 1/1—2, cat. 11).

Existența acestei etape finale se pune și pentru complexul Stoicani-Aldeni, dar cu condiția ca ceramica tricromă de caracter Ariușd din nivelul Aldeni III să fie pe „fond brun“ și să aparțină complexului Stoicani-Aldeni.

Chiar fără existența unei etape finale cu ceramică tricromă, periodizarea complexului Stoicani-Aldeni, concepută cu două faze pe baza celor două straturi de la Stoicani¹⁹⁷, implică o schemă mai logică cu trei etape, indicate prin formațiile de sol între care sînt repartizate cele șase niveluri de la Stoicani¹⁹⁸, prin cele trei niveluri de la Aldeni-Gurguiul Balaurului¹⁹⁹ și prin succesiunea grupelor ceramicii în așezările cu trei niveluri stratigrafice și tipologice, ca la Suceveni²⁰⁰, care rezumă schema cu șase niveluri de la Stoicani.

Reconsiderarea **periodizării** Cucutenianului A, concepută în 5 etape, A1--A5, determinate în primul rînd în funcție de complexe ceramice ale așezărilor din NE Moldovei²⁰¹, și completate cu etapa de „tranzitie“ A2--A3 de la Cucuteni²⁰², este necesară chiar numai din punctul de vedere al fixării duratei în cadrul Cucutenianului A a celei de a treia stațiuni cu stratigrafie verticală **Cucuteni**, în raport cu Ariușdul și Izvoarele.

Periodizarea marelui etape stilistice Cucuteni A, concepută în sensul definiției Cucutenianului A clasic a lui H. Schmidt, adică prin apariția ceramicii tricrome pe fond alb în etapa inițială (Bonțești, Ariușd, Izvoare II 1) și prin preponderența ei în etapa finală (Cucuteni, Ruginoasa, Izvoare II 2), nu se putea face decît prin clasificarea complexelor ceramice ale așezărilor pe baza unor criterii interne și proprii acestei etape, adică pe baza criteriului categoriei majore a ceramicii, pentru etapele principale, și a criteriului asocierii cu categoriile secundare ale ceramicii, pentru etapele secundare.

Desființarea Protocucutenianului și introducerea lui ca etapă A1²⁰³ poate fi justificată numai prin necesitatea unei periodizări și terminologii unitare pentru cele două culturi paralele, Gumelnița și Cucuteni, deși includerea ceramicii bicrome protocucuteniene în aceeași mare etapă a ceramicii pictate ar lăsa totuși în afară ceramica pictată cu culoare albă **Pre-cucuteni III**. În schimb, operația recurge la un procedeu artificial prin

completarea Cucutenianului A cu o etapă de raport, Protocucuteni == Cucuteni A1, și prin aplicarea criteriului categoriei majore numai pentru discriminarea etapei A1, cu ceramică bicromă Protocucuteni, față de celelalte etape A2—A4 (5), cu ceramică tricromă Cucuteni A.

Chiar dacă nu s-a descoperit încă în nici o așezare un nivel numai cu ceramica bicromă și ceramica tricromă numai pe fond brun, care să determine etapele Protocucutenianului, includerea acestuia ca etapă Cucuteni A1 nu se poate face decât în totalitatea depunerilor stratigrafice și tipologice și nu printr-o discriminare absolută între ceramica bicromă și tricromă.

Determinarea etapelor Cucuteni A2—A4 (5) se reduce de fapt la căutarea criteriilor de clasificare a complexelor ceramice și de periodizare a etapelor Cucutenianului A, dar numai în funcție de criteriile categoriilor secundare ale ceramicii, adică al asocierii ceramicii tricrome succesiv cu ceramica bicromă în etapa A2 (Trușești) și cu ceramica cu decor adâncit în etapa A3 (Hăbășești, Cucuteni) sau al dispariției ceramicii secundare în etapa A4 (Ruginoasa)²⁰⁴.

Schimbarea criteriului unitar al periodizării, în funcție numai de categoria principală a ceramicii, era inevitabilă din cauza aspectului uniform și a proporției constante a ceramicii tricrome pe fond alb, deoarece Cucutenianul A din NE Moldovei nu acoperă durată integrală a Cucutenianului A din Depresiunea subcarpatică, ale cărui etape principale, fazele Cucuteni A2 și A3, sînt determinate în funcție de evoluția ceramicii tricrome pe fond brun și pe fond alb, ci corespunde numai ultimei faze Cucuteni A3 (fig. 1/2). Succesiunea celor două orizonturi ale ceramicii tricrome nu permite echivalarea la nivelul etapei A2 (Trușești) a așezărilor cu ceramică bicromă și ceramică tricromă pe fond brun din Depresiunea subcarpatică (Bonțești, Ariușd, Izvoare II 1b, Frumușica)²⁰⁵, deoarece orizontul de articulare a Cucutenianului A cu ceramică bicromă din Depresiunea Prutului (Trușești, Hăbășești, Cucuteni) la ciclul complet al evoluției din Depresiunea subcarpatică îl constituie etapa așezărilor cu ceramică bicromă și ceramică tricromă pe fond alb din Depresiunea subcarpatică (Ghelăiești, Gura Văii), iar etapa finală cu ceramică tricromă (Ruginoasa) corespunde perfect etapei Izvoare II 2 (fig. 1/2).

Ca și în Depresiunea subcarpatică, criteriile secundare de clasificare și periodizare determină numai etapele secundare (subfazele) ale Cucutenianului A din Depresiunea Prutului, corespondente în ambele regiuni. Singura cezură organică în cuprinsul fazei Cucuteni A3, corespunzătoare orizontului ceramicii tricrome pe fond alb din cele două regiuni,

este marcată de prezența sau absența ceramicii bicrome în complexele ceramice, determinînd subfazele A3a (Ghelăiești, Gura Văii-Trușești, Hăbășești, Cucuteni) și A3b (Izvoare II2 — Ruginoasa, Fedeleșeni). În cadrul subfazei A3a, diferențierile stabilite între complexele etapelor A2—A4 în funcție de descreșterea treptată și dispariția ceramicii bicrome și a ceramicii cu decor adîncit nu pot determina etape distincte și egale, deoarece etapele A2—A3 (Trușești, Hăbășești, Cucuteni) sînt echivalente în bloc cu etapa A4 (Ruginoasa, Fedeleșeni).

Recurgerea la criteriul ceramicii cu decor adîncit nu este necesară, cel puțin în aria cucuteniană, din cauza neconcordanței ei, sub raportul duratei și al variației proporției, nu numai între cele două regiuni cucuteniene, ci și între ariile cucuteniană și tripoliană. Ceramica cu decor adîncit nu joacă un rol important în Depresiunea subcarpatică, Frumușica prezentînd numai cîteva fragmente și un singur vas întreg²⁰⁶, iar în aria tripoliană proporția ei crește în etapa Tripolie B/I = faza Cucuteni A3, adică exact în etapa A3 cu care este echivalată ceramica tricromă Tripolie B/I²⁰⁷, și continuă să crească în raport cu ceramica pictată pînă în etapa Tripolie C/I = Cucuteni B²⁰⁸.

Ceramica bicromă caracteristică Depresiunii Prutului și ariei tripoliene s-a constituit în cadrul ceramicii cu decor adîncit, predominantă în acest spațiu, ca o **categorie unică și sintetică de ceramică cu decor adîncit și pictură bicromă sau chiar tricromă**, cu specii decorative multiple, ca și categoria ceramicii bicrome pictate din Depresiunea subcarpatică. Ceramica primordială cu decor adîncit, de tradiție precucuteniană, apare ca specia elementară a acestei categorii, ale cărei specii pictate comportă cea mai completă gamă la Trușești, dar dispar treptat la Hăbășești și Cucuteni²⁰⁹. Speciile pictate, ca și specia numai cu decor adîncit, suplinesc suficient prezența acestei categorii secundare în complexele ceramice ale acestei etape. Proporția ceramicii bicrome cu decor adîncit nu descrește între Trușești și Hăbășești, dacă se ține seama de raportul suprafeței celor două așezări săpate integral.

Alături de această categorie generică coexistă și celelalte categorii ale ceramicii bicrome de tradiție protocucuteniană, care apar în proporție redusă, ca ceramica pictată cu alb liniar sau întins la Cucuteni, atît pe „Cetățuie“²¹⁰ cît și în așezarea din vale „Dîmbul Morii“²¹¹, sau în proporție predominantă, ca ceramica cu decor canelat și pictură bicromă la Drăgușeni, și care omologează toate aceste așezări și le clasează în aceeași etapă, subfaza A3a (fig. 1/2). Indiferent de poziția secvenței Drăgușeni față de Trușești sau Hăbășești în cadrul subfazei cu ceramică bicromă, ea nu

poate fi datată în etapa finală fără ceramică bicromă²¹², decît prin anularea criteriului de periodizare a acestor etape.

Specia cu decor adîncit și pictură bicromă, brun-închis și alb, sau cu pictură tricromă, brun-închis, alb și roș, caracteristică ceramicii bicrome cu decor adîncit de la Trușești²¹³ se întîlnește în nivelul I Cucuteni A de pe „Cetățuia“ de la Cucuteni²¹⁴, dar lipsește în nivelul II și la Hăbășești. Noutatea apariției acestei specii la Cucuteni este suficientă, indiferent de proporția ei, pentru a apropia nivelul I de așezarea Trușești și nivelul II de așezarea Hăbășești. Existența unui nivel Cucuteni A în așezarea „Dîmbul Morii“ de la Cucuteni nu poate determina caracterul „tranzitoriu“ al nivelului I de pe „Cetățuia“, ci ambele niveluri trebuie echivalate cu Trușești, deoarece nivelul de la „Dîmbul Morii“ nu poate fi echivalat numai pe baza ceramicii bicrome cu alb liniar, existentă și pe „Cetățuia“ ci pe baza speciei cu decor adîncit și pictură cu brun-închis existente în nivelul I de pe „Cetățuia“.

Dispariția treptată a speciilor decorative ale ceramicii cu decor adîncit și pictură bicromă și tricromă în complexele celor trei așezări, Trușești, Hăbășești, Cucuteni, determină, în cadrul acestei etape din Depresiunea Prutului, secvențe tipologice și cronologice, a căror realitate este condiționată stratigrafic de suprapunerea celor două niveluri de la Cucuteni și ar putea fi susținută eventual de ritmul descreșterii proporției ceramicii tricrome pe fond brun, după cum ritmul creșterii proporției ceramicii tricrome pe fond alb marchează secvențele așezărilor din etapa corespunzătoare în Depresiunea subcarpatică. Numărul secvențelor poate crește și poate fi diferit în cele două regiuni. Aceste secvențe determină în ultima instanță caracterul specific al fiecărei așezări cucuteniene.

În cadrul subfazei A3b, ceramica cu bandă lată a complexului Ruginoașa sau cu bandă îngustă a complexului Fedeleșeni ar putea indica secvențe reale, în raport cu evoluția ceramicii tricrome din Podișul central moldovenesc, sau numai diferențieri zonale, Fedeleșeni reprezentînd în Poarta Tg. Frumos o așezare ca aceea de la Chetrești. De asemenea, ceramica tricromă de la Fedeleșeni prezintă și specia cu benzi roșii înguste și interspațiu alb mare²¹⁵, nedocumentată în etapa finală Izvoare II2.

Existența „etapelor de tranziție“, acordate complexelor ceramice ale fiecărei noi așezări săpate²¹⁶, nu poate fi necesită de continuitatea evoluției ceramicii pictate cucuteniene, care este asigurată de pregnanța stilistică a categoriilor și speciilor ceramice și de imbrierea lor de la o etapă la alta, determinînd o serie continuă de secvențe condiționate stratigrafic și tipologic, dar a căror valoare cronologică necesită comprimarea

lor într-un sistem ierarhic de etape organice (fig. 1/1—2). Criteriile majore și secundare de clasificare a complexelor ceramice și de periodizare a etapelor Cucutenianului A în cele două regiuni geografice implică deopotrivă un raport de succesiune pe orizontală a etapelor principale (2 faze) și de etajare pe verticală a etapelor secundare (4 subfaze), la fel ca pentru perioadele Cucuteni AB și B²¹⁷.

Complexul ceramic din așezarea Toflea (Nicorești)²¹⁸ este definit prin ceramica bicromă pictată de tip Ariușd-Frumușica, prin preponderența ceramicii tricrome pe fond alb și prin diferențierea speciilor cu „alb pozitiv” ale ceramicii tricrome pe fond alb, cu bandă îngustă ca la Chetrești (fig. 12/2) sau cu bandă medie ca la Izvoare II2, determinând o secvență succesivă aceleia de la Gura Văii din Depresiunea subcarpatică, dar totodată inițiind orizontul creșterii proporției ceramicii tricrome cu bandă medie sau îngustă din etapa finală în Podișul central. Datele tipologice ale așezărilor din Depresiunea subcarpatică sînt reprezentate și repartizate între cele două așezări, Toflea și Chetrești, din Podișul central.

Puținele date certe, pe care le însumează cercetarea practică a Cucutenianului A din Podișul central, indică însă că **partea nordică a Podișului central moldovenesc participă, alături de Depresiunea subcarpatică, la aria originară a evoluției ceramicii pictate bicrome și tricrome.**

*

În **concluzie**, periodizarea Cucutenianului A în cercetarea actuală constituie un sistem amputat, cu două faze proprii, A1—A2 devenite respectiv A2—A3, al căror conținut real îl formează succesiunea complexelor ceramicii tricrome pe fond brun și pe fond alb, și cu o fază de raport, A1 = Protocucuteni, al cărei conținut virtual urmează a fi recuperat prin cercetarea viitoare.

Sistemul periodizării Cucutenianului A, faze, subfaze și secvențe, este schițat în realitatea schemelor cu **stratigrafie verticală** ale celor trei stațiuni principale, Izvoare, Ariușd și Cucuteni, care se completează între ele și sînt completate cu schema **stratigrafiei orizontale** a majorității așezărilor cu un singur nivel.

Numărul și etapele diferite ale nivelurilor suprapuse măsoară durate inegale pentru cronologia relativă a celor trei stațiuni în cuprinsul Cucutenianului A (fig. 1/3).

Schema **Izvoarelor** cu trei niveluri discontinui, II 1a, II 1b și II 2 prezintă cea mai largă repartiție, cu nivelurile succesive II 1a—II 1b în prima etapă a orizontului ceramicii tricrome pe fond brun (subfaza A 2a), dar cu posibilitatea extinderii nivelului II 1a în etapa finală a Protocucutenianului (faza A1 finală), și cu nivelul II 2 distanțat în etapa a doua a orizon-

tului ceramicii tricrome pe fond alb (subfaza A3b), încadrând limitele extreme ale celor două orizonturi ale ceramicii tricrome.

Schema Izvoarelor formează scheletul periodizării **Cucutenianului A în întreaga arie Ariușd-Cucuteni-Tripolie**. Suprapunerea celor două orizonturi ale ceramicii tricrome, unul cu ceramică tricromă pe fond brun în nivelul Izvoare II 1b, caracteristic Depresiunilor subcarpatice, și altul cu ceramică tricromă pe fond alb în nivelul Izvoare II 2, caracteristic întregii arii cucuteniene și tripoliene, determină cadrele celor **două faze A2—A3** (fig. 1/2).

Nivelul **Izvoare II 2**, prin absența ceramicii bicrome, subdivide orizontul ceramicii tricrome pe fond alb și marchează **a doua subfază A3b**.

Nivelurile **Izvoare II 1a—II 1b**, prin prezența și proporția mică a ceramicii tricrome pe fond alb în primul nivel, II 1a, și prin preponderența ceramicii tricrome pe fond brun în al doilea nivel, II 1b subîmpart orizontul ceramicii tricrome pe fond brun și marchează **prima subfază A2a**.

Nivelul Izvoare II 1a, prin preponderența ceramicii bicrome și prezența numai a ceramicii tricrome pe fond brun, ar putea marca apariția ceramicii tricrome pe fond brun în etapa finală a Protocucutenianului și ar fundamenta subfaza finală a fazei Cucuteni A1 în aria originară a evoluției ceramicii pictate cucuteniene.

În schema stratigrafică, tipologică și cronologică a Izvoarelor se inseriază complexe ceramice diferențiate în nivelul unic al așezărilor orizontului cu ceramică tricromă pe fond brun din Depresiunile subcarpatice și ale orizontului cu ceramică tricromă pe fond alb din celelalte regiuni ale ariei Cucuteni-Tripolie. Aceste așezări completează etapele din schema Izvoarelor cu etape noi, între nivelurile Izvoare II 1b și II2, sau cu secvențe în cadrul etapelor de la Izvoare, alături de nivelurile Izvoare II 1a—II 1b sau Izvoare II2 (fig. 1/2).

Așezările **Frumușica și Calu**, prin echilibrarea celor două categorii de ceramică tricromă în favoarea celei pe fond brun (fig. 4) și prin prezența speciei ceramicii tricrome pe fond alb cu benzi înguste și alb pozitiv (fig. 12/2), determină **a doua subfază A2b** în orizontul ceramicii tricrome pe fond brun. Nivelul unic Cucuteni A de la Frumușica prezintă un complex ceramic unitar, care corespunde unei singure secvențe tipologice și cronologice²¹⁹.

Așezările **Ghelăiești și Gura Văii** în Depresiunea subcarpatică a Moldovei și **Toflea** în Podișul central moldovenesc, prin prezența ceramicii bicrome de tip Ariușd-Frumușica, prin echilibrarea proporției celor două categorii de ceramică tricromă în favoarea celei pe fond alb (fig. 4) și prin

specia ceramicii tricrome pe fond alb cu benzi înguste, și alb pozitiv (fig. 12/2—3), determină **prima subfază A3a** în orizontul ceramicii tricrome pe fond alb din cele două regiuni.

Așezările **Bonțești** și **Ciorani**, prin proporția infimă a ceramicii tricrome pe fond alb (fig. 11/4) și prin absența speciei ceramicii tricrome pe fond brun cu benzi înguste și interspațiu alb mare (fig. 12/1), marchează **secvența inițială** a subfazei **A2a**, anterioară nivelurilor **Ariuşd II** și **Izvoare II 1b**.

Așezările **Drăgușeni (Săveni)**, **Trușești**, **Hăbășești** și **Cucuteni**, prin prezența ceramicii bicrome cu decor canelat sau adâncit (fig. 8/4) și preponderența ceramicii tricrome pe fond alb, marchează **secvențele multiple** ale primei subfaze **A3a** în Depresiunea Prutului.

Așezările cu ceramică tricromă pe fond alb cu bandă lată la **Ruginoasa** sau cu bandă îngustă la **Fedeleşeni** pot marca secvențele subfazei a doua **A3b** cel puțin în zona Porții Tg. Frumos a Depresiunii Prutului.

Așezarea **Chetrești**, prin preponderența speciei ceramicii tricrome pe fond alb cu benzi înguste și alb pozitiv (fig. 12/2—3), marchează **secvența finală** a subfazei **A3b** în Podișul central moldovenesc.

Schema **Ariuşdului** cu șase niveluri consecutive, VII—II, cuprinde orizontul ceramicii tricrome pe fond brun (faza **A2**), cu posibilitatea unei extinderi în etapa inițială a orizontului ceramicii tricrome pe fond alb (subfaza **A3a**) (fig. 1/2—3).

Nivelul inițial **Ariuşd VII**, prin prezența și proporția mai mare a ceramicii tricrome pe fond alb și prin specia ceramicii tricrome pe fond brun cu benzi înguste și interspațiu alb mare (fig. 2/10), marchează o secvență posterioară aceleia de la **Bonțești**, iar prin proporția mai mare a ceramicii tricrome pe fond brun marchează o secvență anterioară aceleia din nivelul **Izvoare II^b** în prima etapă (**subfaza A2a**) a orizontului ceramicii tricrome pe fond brun (fig. 1/2—3; 4).

Nivelul final **Ariuşd II**, prin proporția celor două categorii ale ceramicii tricrome, pe fond brun și pe fond alb, care urmează a fi stabilite, va putea marca secvența finală a complexului **Ariuşd** în etapa finală (**subfaza A2b**) a orizontului ceramicii tricrome pe fond brun, sau în prima etapă (**subfaza A3a**) a orizontului ceramicii tricrome pe fond alb (fig. 1/3, A').

Nivelurile intermediare **Ariuşd VI—III** marchează **gradația tipologică și cronologică** a secvențelor corespunzătoare așezărilor **Olteni** în Depresiunea Oltului sau **Izvoare II 1b** și **Frumușica** în Depresiunea Bistriței

(fig. 4) și vor putea fixa, în funcție de variația proporției celor două categorii de ceramică tricromă, cezura celor două etape ale orizontului ceramicii tricrome pe fond brun în cadrul complexului Ariușd.

Schema Ariușdului constituie sistemul cel mai articulat al periodizării orizontului ceramicii tricrome pe fond brun din Depresiunile subcarpatice.

Schema Cucutenilor cu două niveluri consecutive, I—II, este limitată la prima etapă a orizontului ceramicii tricrome pe fond alb și comprimă, tipologic și cronologic, secvențele ceramicii bicrome cu decor adâncit ale acestei etape în Depresiunea Prutului (subfaza A3a).

Schema Cucutenilor nu constituie scheletul periodizării Cucutenianului A din Depresiunea Prutului și spațiul estic tripolian.

Reconsiderarea Ariușdului, ca a oricărei alte stațiuni importante, nu se putea face prezumtiv decât în funcție de datele certe, stratigrafice, tipologice și cronologice, ale Cucutenianului A, dar aceste date sînt inadmisibil de puține în cercetarea actuală.

Singurele date certe, de stratigrafie și tipologie, bazate pe complexe ceramice determinate strict în funcție de complexele de habitație, după exigența obligatorie a metodei actuale a săpăturilor cucuteniene, sînt acelea oferite de așezările Trușești și Hăbășești și de cele trei niveluri de la Cucuteni, dar ele se referă la o etapă posterioară Ariușdului și interpretarea lor cronologică este defectuoasă, prin raportarea la sistemul periodizării în vigoare. De asemenea, complexul ceramic din așezarea Gura Văii, determinat în funcție de gropi și o singură locuință, a putut stabili asocierea ceramicii bicrome de tip Ariușd-Izvoare-Frumușica cu ceramica tricromă pe fond brun și pe fond alb de caracter Cucuteni A, confirmînd observațiile și concluziile de la Frumușica

Schema stratigrafică, tipologică și cronologică cea mai largă a Cucutenianului A, în care se include complexul Ariușd, aparține stațiunii Izvoare, dar ea se bazează pe date de caracter prezumtiv, care nu pot fi verificate decât prin noi săpături. Complexele ceramice ale celor trei niveluri Cucuteni A (Izvoare II 1—II 2) nu sînt determinate stratigrafic și tipologic în funcție de complexele de habitație²²⁰, ci în ansamblul fiecărui nivel, iar categoriile ceramice asociate în aceste complexe sînt tratate tipologic în ansamblul celor trei niveluri²²¹.

Necesitatea reconsiderării Ariușdului era impusă, pe de o parte, de importanța stratigrafiei depunerilor Cucuteni A de la Ariușd, iar pe de alta de interpretarea prezumtivă a complexului Ariușd în cercetarea curentă, ca o consecință a nepublicării integrale a săpăturilor de la Ariușd.

Dar, prin metoda meticuloasă și observațiile riguroase ale vechilor săpături de la Ariușd²²², datele stratigrafice și tipologice din articolele și studiile publicate de Fr. László conferă acestei reconsiderări un caracter **plauzibil**, în acord cu datele certe și cu punctele critice ale cercetării practice și teoretice actuale.

Cercetarea arheologică actuală permite schițarea unui sistem al periodizării Cucutenianului A, bazat pe **structura complexelor ceramice**, în funcție de asocierea și variația procentuală a categoriilor și speciilor ceramice, și pe **etapele organice** ale evoluției stilistice a ceramicii cucuteniene, deopotrivă condiționate stratigrafic, tipologic și cronologic.

Reconsiderarea reală și definitivă a stațiunilor Ariușd și Izvoare nu se va putea face decât prin reluarea săpăturilor, dar importanța acestor stațiuni capitale implică caracterul perfect și definitiv al datelor lor stratigrafice, tipologice și cronologice, care nu poate fi asigurat decât prin amploarea volumului noilor săpături, dacă nu prin epuizarea lor.

NOTE

- ¹ I. NESTOR, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *BerRGK*, 22, 1932, p. 37—8, n. 120—122, 124; M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni* (Monumentele patriei noastre). București, 1966, p. 5 urm.
- ² FR. LÁSZLÓ, *Ásatások az erödsi östelepen (1907—1912)*, I, *Közlemény*, în *Dolg Cluj*, 5, 1914, p. 279 urm.
- ³ Idem, *Les types des vases peints d'Ariușd (Erösd)*, în *Dacia*, I, 1924, p. 1 urm.
- ⁴ D. Popescu, *La fouilles archéologiques dans la Rép. Soc. de Roumanie*, în *Dacia*, N. S., XIV, 1970, p. 434; Z. Székely, *Săpăturile executate de Muzeul din Sf. Gheorghe (1967—1970)*, în *Materiale*, X, 1973, p. 219.
- ⁵ FR. LÁSZLÓ, în *Dacia*, I, 1924, p. 4, pl. XIV.
- ⁶ H. SCHMIDT, *Cucuteni*, Berlin-Lepizig, 1932.
- ⁷ *Ibid.*, p. 8.
- ⁸ M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, *Nouvelles fouilles archéologiques à Cucuteni-Băiceni en Roumanie*, în *Atti del VI Congresso Intern. delle Ec. Preist. e Protoist.*, Roma 1962, II, Roma, 1965, p. 246 urm.; Idem, *Evolution de la civilisation de Cucuteni à la lumière des nouvelles fouilles archéologiques de Cucuteni-Băiceni*, în *Riv. di Sc. Preist.*, XX, 1, 1965, p. 157 urm.; Idem, *Cucuteni*, p. 15 urm.
- ⁹ Idem, *Les principaux résultats des fouilles de Trușești*, în *AȘU-Iași*, III, 1—2, 1957, p. 1 urm.; Idem, *Die wichtigsten Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen in der neolithischen Siedlung von Trușești (Moldau)*, în *PZ*, XLI, 1963, p. 172 urm.
- ¹⁰ VL. DUMITRESCU, *Hăbășești*, București, 1954.
- ¹¹ R. VULPE, *Problemele Neoliticului carpato-niprovian în lumina săpăturilor de la Izvoare*, în *SCIV*, VII, 1—2, 1956, p. 53 urm.; Idem, *Izvoare*, București, 1957.
- ¹² GH. ȘTEFAN, *Raport asupra săpăturilor de pe „Balaurul” com. Aldeni, jud. Buzău*, în *Raport MNA 1944*, p. 31 urm.; Idem, *Raport asupra săpăturilor și cercetărilor arheologice de la Băiești-Aldeni (jud. Buzău)*, în *Raport MNA 1944*, p. 74 urm.; M. Pe

- traşcu-Dimboviţa, Cetăţuia de la Stoicani, în *Materiale*, I, 1953, p. 13 urm.; N. Harţuchi şi I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Brăiliţa*, în *Materiale*, III, 1957, p. 129 urm.; N. Harţuchi, *Săpăturile arheologice de la Brăiliţa*, în *Materiale*, V, 1959, p. 221 urm.; E. Comşa, *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II*, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 7 urm.; I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Largu*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 499 urm.; Idem, *Contribuţii la cunoaşterea aspectului cultural Stoicani-Aldeni (Săpăturile de la Lişcoteanca, jud. Brăila, şi Băneasa, jud. Galaţi)*, în *Danubius*, II—III, 1969, p. 45 urm.; A. Niţu, *Vase antropomorfe ale ceramicii Stoicani-Aldeni din S. Moldovei*, în *Cerc. Ist.*, II, 1971, p. 77 urm.
- ¹³ FR. LÁSZLÓ, în *Dacia*, I, 1924, p. 8—9, pl. II/10 şi XIV/B10—11.
- ¹⁴ *Ibid.*, pl. XIV/B4, 10—11.
- ¹⁵ *Ibid.*, p. 8—9, 11—2, pl. II/15 şi IV/B15 şi C16—19.
- ¹⁶ *Ibid.*, p. 8—9, pl. II/7 op. /IV/B 5—7.
- ¹⁷ *Ibid.*, p. 8—9, 11—2, pl. II/15 şi IV/16; XIV/R15 şi C16—19; Idem, *Háromszék vármegyei praemykenaei jellegű telepek*, în *DolgCluj*, 2, 1911, p. 201, 252—53, fig. 30—31; Idem, *Festett edények az Erödsi és Oltzemi telepekről*, în *AE*, XXXII, 1, 1912, p. 62, pl. I/1.
- ¹⁸ Idem, în *Dacia*, I, 1924, p. 15, pl. VII/3 şi XIV/F3—4.
- ¹⁹ *Ibid.*, p. 10, 12, pl. IV/9 şi XIV/C.9.
- ²⁰ *Ibid.*, p. 9, pl. II/3 şi XIV/B3; Idem, în *AE* XXXII, 1, 1912, p. 65, pl. III/8.
- ²¹ Idem, în *Dacia*, I, 1924, p. 5, pl. I/5 şi XIV/A5.
- ²² Idem, în *DolgCluj*, 2, 1911, p. 255, fig. 71—72.
- ²³ *Ibid.*, p. 254, fig. 41; Idem, în *AE*, XXXII, 1, 1912, p. 64, pl. III/11; Idem, în *Dacia*, I, 1924, p. 15—6, pl. VII/1; XIV/F1; (trecut greşit în nivelul V).
- ²⁴ VL. DUMITRESCU, *La station préhistorique de Bonţeşti*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 107, fig. 17/14 şi pl. II/9.
- ²⁵ R. VULPE, *Şantierul Poiana*, în *SCIV*, III, 1952, p. 211 (sondaj A. Niţu în 1951).
- ²⁶ Cf. H. SCHMIDT, *op. cit.*, p. 107.
- ²⁷ R. VULPE, *Izvoare*, p. 37, 204 (concepţia „fondului brun“ sau „alb“ este inversă faţă de definiţia lui H. Schmidt conformă cu caracterul ceramicii bandate).
- ²⁸ C. MATASĂ, *Frumuşica*, Bucureşti, 1946, p. 50 urm.
- ²⁹ R. VULPE, *Les fouilles de Calu*, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 28.
- ³⁰ A. NIŢU, ŞT. CUCOŞ şi D. MONAH, *Ghelăieşti (Piatra Neamţ) I*, în *Memantiq*, III, 1971, p. 36 urm.
- ³¹ A. NIŢU, C. BUZDUGAN şi C. EMINOVICI, *Descoperirile arheologice de la Gura Văii (Municipiul Gh. Gheorghiu-Dej)*, în *Carpica*, IV, 1971, p. 57.
- ³² FR. LÁSZLÓ, în *Dacia*, I, 1924, pl. XIV.
- ³³ *Ibid.*, pl. II/13—14 şi XIV/B13—14.
- ³⁴ C. MATASĂ, *op. cit.*, p. 53 urm., pl. B/3, 5.
- ³⁵ A. NIŢU, C. BUZDUGAN şi C. EMINOVICI, în *Carpica*, IV, 1971, p. 39 urm.; 69 urm.
- ³⁶ C. MATASĂ, *op. cit.*, p. 113, pl. XXXI/197.
- ³⁷ *Ibid.*, p. 117, pl. XXXII/225.
- ³⁸ VL. DUMITRESCU, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 109, fig. 19.
- ³⁹ R. VULPE, *Izvoare*, p. 125, fig. 90—91/1; 95/1; C. Matasă, *op. cit.*, p. 115 urm., pl. XXVIII/219—221; XXXII/218; A. Niţu, C. Buzdugan şi C. Eminovici, în *Carpica*, IV, 1971, p. 45 urm., fig. 15/1; fig. 16/3.
- ⁴⁰ C. MATASĂ, *op. cit.*, p. 118, vigneta de la p. 93.
- ⁴¹ *Ibid.*, p. 112, pl. XXXI/197.
- ⁴² FR. LÁSZLÓ, în *DolgCluj*, 2, 1911, p. 196, 251, fig. 23.
- ⁴³ R. VULPE, *Izvoare*, p. 122, fig. 88/3—5; C. Matasă, *op. cit.*, p. 112, pl. XXVI/188.
- ⁴⁴ FR. LÁSZLÓ, în *DolgCluj*, 2, 1911, p. 209, 249, fig. 60; R. Vulpe, *Izvoare*, p. 144, 148, fig. 119/2; 126/2.
- ⁴⁵ A. CRÎŞMARU, *Contribuţie la cunoaşterea Neoliticului din împrejurimile Săvenilor (jud. Botoşani)*, în *SCIV*, 21, 2, 1970, p. 275, fig. 6/2, 5—6; 7/1; 3—5.
- ⁴⁶ R. VULPE, *Izvoare*, p. 133, fig. 105/1; Idem, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 25, fig. 9/1.
- ⁴⁷ FR. LÁSZLÓ, în *DolgCluj*, 2, 1911, p. 198, 216, 244, fig. 24—26, 69.

- ⁴⁸ R. VULPE, *Izvoare*, p. 133, 144, fig. 101; 103; 121/2; 130/1; C. MATASĂ, *op. cit.*, p. 119, pl. XXVIII/234; A. NIȚU, C. BUZDUGAN și C. EMINOVICI, în *Carpica*, IV, 1971, p. 41, 53, fig. 15/4; 16/1.
- ⁴⁹ R. VULPE, *Izvoare*, p. 206.
- ⁵⁰ C. MATASĂ, *op. cit.*, p. 53, 90.
- ⁵¹ R. VULPE, *Izvoare*, p. 120, 155.
- ⁵² *Ibid.*, p. 37, 204.
- ⁵³ *Ibid.*, p. 37, 204, 207.
- ⁵⁴ VL. DUMITRESCU, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, fig. 17/3, 9, 11—12; 18; pl. I/1—3; II/1—8; III/1—5.
- ⁵⁵ *Ibid.*, pl. II/9.
- ⁵⁶ R. VULPE, *Izvoare*, p. 12, 36, 155, 157, 206, 343.
- ⁵⁷ *Idem*, în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 57, 67, fig. 9/1—3.
- ⁵⁸ *Idem*, *Izvoare* p. 34, 340.
- ⁵⁹ *Ibid.*, p. 12, 207, 344.
- ⁶⁰ C. CIHODARU, *Stațiunea eneolitică de la Rafaila în Anuarul Liceului de băieți Vaslui*, Vaslui, 1934, p. 14—5, fig. 5.
- ⁶¹ M. FLORESCU și V. CĂPITANU, *Cercetări de suprafață în județul Bacău*, în AM, VI, 1969, fig. 4/2.
- ⁶² Explorarea unei gropi tăiate de amenajarea unui drum în 1969 (M. Dinu). Materialul la Sem. de Ist. veche de la Univ. din Iași. Ceramica cuprinde în proporție covârșitoare specia tricromă cu benzi înguste și alb pozitiv și o proporție infimă de ceramică tricromă pe fond alb cu benzi de lățime medie. Ca și la Fedeleșeni, unele vase prezintă în interior pictură bicromă cu linii negre pe fond alb.
- ⁶³ C. MATASĂ, *op. cit.*, p. 53, pl. XX/179; R. VULPE, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 29, fig. 16/4.
- ⁶⁴ A. NIȚU, C. BUZDUGAN și C. EMINOVICI, în *Carpica*, IV, 1971, p. 57 urm. fig. 14/4,6.
- ⁶⁵ R. VULPE, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 29, fig. 11/1—2; *Idem* *Izvoare*, p. 158, 186, 204, fig. 139/1; 172/; 177/1.
- ⁶⁶ H. DUMITRESCU, *La station préhistorique de Ruginoasa*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 79, pl. I/1.
- ⁶⁷ I. NESTOR, *Stand*, pl. 2/3.
- ⁶⁸ H. SCHMIDT, *op. cit.*, p. 14 (Malgrund).
- ⁶⁹ A. NIȚU, *Așezarea cu ceramică de factură precucuteniană de la Tg. Negrești*, în SCȘ-Iași, VI, 1-2 1955, p. 4, 6, 24, 26 („fond de culoare albă”); S. MARINESCU-BÎLCU, *Sondajul de la Tirpești*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 240, fig. 6/1-2 (pictură cu „alb pe lustrul cenușiu sau negru“ al ceramicii Precucuteni III).
- ⁷⁰ A. NIȚU, *Funcția culorii albe în pictura ceramicii cucuteniene*, în *Carpica*, 1973 (la tipar).
- ⁷¹ H. SCHMIDT, *op. cit.*, p. 72, 85 (Weisskeramik).
- ⁷² *Ibid.*, p. 108.
- ⁷³ *Ibid.*, p. 79.
- ⁷⁴ *Ibid.*, p. 107.
- ⁷⁵ *Ibid.*, p. 82 (cu deosebire decorul alveolat, *Tupfenelement*).
- ⁷⁶ *Ibid.*, p. 82.
- ⁷⁷ *Ibid.*, p. 24, 82.
- ⁷⁸ *Ibid.*, p. 72-3.
- ⁷⁹ R. VULPE, în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 73, 78, fig. 1; *Idem*, *Izvoare*, p. 207, 343.
- ⁸⁰ T. S. PASSEK, *Periodizaciija tripol'skich poselenii* (MIA, 10), Moscova-Leningrad, 1949, p. 28 urm.
- ⁸¹ H. DUMITRESCU, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 75, fig. 16/6.
- ⁸² R. VULPE, *Civilisation précucutenienne récemment découverte à Izvoare, en Moldavie*, în ESA, XI, 1937 p. 134 urm.; *Idem*, *Izvoare*, p. 34-5.
- ⁸³ *Idem*, în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 59, fig. 1; *Idem*, *Izvoare*, p. 112-13; T. S. Passek, *Rannezemledel'ceskie (tripol'skie) plemena Podnestrov'ja* (MIA, 84), Moscova, 1961, fig. 52.

- ⁸⁴ **T. S. PASSEK**, în *Tezisy dokladov na sessii otdelenija istoriceskich nauk 1956 goda* (Akad. Nauk SSSR, Moscova, 1957, p. 25—6. Această poziție a Liniarului față de aspectul Sarga Jija în aria precucuteniană este echivalentă cu aceea de la Sudiți (Buzău) față de faza Vidra în aria Boian (V. Teodorescu, **Date preliminare privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpați al României**, în SCIV, 17, 2, 1966, p. 226), indiferent de diferența tipologică și distanța cronologică dintre orizontul liniar și fazele Precucuteni II sau Boian-Vidra în aceste două așezări. În schimb, nivelul liniar de la Traian-Dealul Fintînilor (H. și Vl. Dumitrescu, în SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 462 urm.; *Materiale*, VIII, 1962, p. 252 urm.) și acela de la Tirpești (S. Marinescu-Bîlcu, în SCIV, 19, 3, 1968, p. 399—400), suprapuse de niveluri Precucuteni III, arată că ele constituiau mediul local, în care a pătruns aspectul Zănești de la Traian-Dealul Viei.
- ⁸⁵ **I. NESTOR**, **Cultura ceramicii liniare în Moldova (pe baza săpăturilor arheologice de la Glăvănești Vechi-Iași)**, în SCIV, II, 2, 1951, p. 17—26.
- ⁸⁶ **A. NITU**, SCS-Iași, VI, 1—2, 1955, p. 26 (posibilitatea stratificării tipologice și cronologice a complexelor ceramicii precucuteniene); **E. COMȘA**, **Stadiul cercetărilor cu privire la faza Giulești a culturii Boian**, în SCIV, VIII, 1—4, 1957, p. 45—6 (trei faze culturale, Giulești = Zănești aparținând fazei Boian-Giulești finale, Larga Jijia = Izvoare I 1 intermediară între fazele Boian-Giulești și Boian-Vidra, Izvoare = Izvoare I 2 constituind faza Precucuteni); **R. VULPE** în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 61, 77, 81, fig. 1 (două straturi culturale cu posibilitatea unei filiații, Izvoare I 1 = cultura Boian-Giulești și Izvoare I 2 = cultura Tripolie A); **H. DUMITRESCU**, **Contribuții la problema originii culturii Precucuteni**, în SCIV, VIII, 1—4, 1957, p. 55, 68 (două faze, Zănești = Izvoare I 1 și Traian = Izvoare I 2); **VL. DUMITRESCU**, **Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie**, în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 53 urm. (trei faze eponime ale unei culturi unice, precucuteni I-Traian-Dealul Viei sau Zănești. Precucutenii II-Larga Jijia corespunzătoare nivelului Izvoare I 1 și Precucuteni III-Traian-Dealul Fintînilor corespunzătoare nivelului Izvoare I 2).
- ⁸⁷ **H. DUMITRESCU**, în SCIV, VIII, — 14, 1957, p. 69.
- ⁸⁸ **VL. DUMITRESCU**, în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 55, 57.
- ⁸⁹ **Z. SZÉKELY**, **Contribuții la cunoașterea culturii Boian în Sud-Estul Transilvaniei**, în *Memantiq*, II, 1970, p. 19—23, fig. 1/2, 4; 2/3 5; 3/7.
- ⁹⁰ **GH. ȘTEFAN** și **E. COMȘA**, **Săpăturile arheologice de la Aldeni**, în *Materiale*, III, 1957, p. 101, fig. 5. Pătrunderea ceramicii Boian în mediul ceramicii liniare cu capete de note din SE Transilvaniei s-a produs chiar de la nivelul fazei Boian—Bolintineanu, ca la Hărman—Groapa Banului (Brașov) (A. D. Alexandrescu, I. Pop și M. Marcu, **Raport asupra săpăturilor de la Hărman, jud. Brașov (1961—1970)**, în *Materiale*, X, 1973, p. 242.
- ⁹¹ **Z. SZÉKELY**, **Contribuții la studiul culturii Precucuteni în valea Oltului**, în *Culegere de Studii și Cercetări*, I, 1967, p. 75, fig. 7.
- ⁹² **GH. BICHIR**, **Săpăturile de la Mîndrișca**, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 291 urm.; IX, 1970, p. 113, urm., fig. 1. Complexul ceramicii de la Mîndrișca se omologhează cu acela din primul nivel precucutenian de la Tirpești (S. Marinescu, în SCIV, 19, 3, 1968, p. 396, 407) și amîndouă trebuie echivalate cu nivelul Izvoare I 2 în prima etapă a fazei Precucuteni III, iar al doilea nivel de la Tirpești echivalat cu acela de la Traian—Dealul Fintînilor și de la Andrieșeni (A. C. Florescu, **Săpăturile de la Andrieșeni (Iași)**, în *Materiale*, VI, 1959, p. 123).
- ⁹³ **H. DUMITRESCU**, în SCIV, VIII, 1—4, 1957, p. 65—6, fig. 3; M. Roska, *Die Sammlung Zsófia von Torma (Erdélyi Tudományos Intézet)*, Cluj, 1941, pl. CXV.
- ⁹⁴ **I. PAUL**, **Așezarea neo-eneolitică de la Pianul de Jos (Podei) jud. Alba**, în *Stud. și Comunic.*, Arh.-Ist., 14, 1969, p. 47 urm., pl. III.
- ⁹⁵ Săpături, I. Paul în 1972. Muzeul Brukenthal.
- ⁹⁶ **E. COMȘA**, **Cultura Boian în Transilvania**, în SCIV, 16, 4, 1965, p. 645.
- ⁹⁷ *Ibid.*, p. 629 urm., fig. 2.
- ⁹⁸ **I. NESTOR**, **Raport asupra activității șantierului Let**, în *Materiale*, III, 1957, p. 61—4.
- ⁹⁹ **E. COMȘA**, în SCIV, 16, 4, 1965, p. 641, fig. 5/17; 7/11—12.

- ¹⁰⁰ I. PAUL, Așezarea neolitică târzie de la „Poiana în Pisc“, în *Materiale*, VII, 1961, p. 111, fig. 5/2.
- ^{100a} N. VLASSA, Cultura ceramicii liniare în Transilvania, în *SCIV*, 10, 2, 1959, p. 239, 242. Elementele liniare ale complexului Turdaș sînt însă mai numeroase și comportă nu numai motive, ci și aspecte decorative, deoarece, în afară de fragmentele atribuite ceramicii liniare vechi, trebuie luate în considerație elementele prelucrate pe ceramica Turdaș. Complexul Turdaș a putut însă întîlni pe valea Mureșului ceramica liniară Alföld, pătrunsă chiar anterior, după cum indică fragmentul găsit în nivelul inferior de la Turdaș.
- ¹⁰¹ H. DUMITRESCU, în *SCIV*, VIII, 1—4, 1957, p. 65.
- ¹⁰² I. PAUL, în *Materiale*, VII, 1961, p. 116, fig. 6/5, 10; VIII, 1962, p. 194, fig. 9/2, 6—8.
- ¹⁰³ H. DUMITRESCU, în *SCIV*, VIII, 1—4, 1957, p. 63.
- ¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 63—4.
- ¹⁰⁵ M. ROSKA, *op. cit.*, pl. XCIII/2.
- ¹⁰⁶ R. VULPE, *Izvoare*, p. 56, fig. 35/3.
- ¹⁰⁷ M. ROSKA, *op. cit.*, pl. LXXX/7—8; CXXXIV/40; CXXXV/1, 8.
- ¹⁰⁸ C. MATASĂ, Așezarea neolitică de pe Dealul Viei — satul Traian, com. Zănești, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 55 urm., pl. I/6—7.
- ¹⁰⁹ *Ibid.*, p. II/12; R. Vulpe, *Izvoare*, p. 68, fig. 36/4; M. Roska, *op. cit.*, pl. CXI/6; CXXXI/29.
- ¹¹⁰ M. ROSKA, *op. cit.*, pl. CXXXI/32—46; CXXXII/3, 15; CXXXV/33—34; CXXXVI/7.
- ¹¹¹ C. MATASĂ, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, pl. I/1, 3; II/4; R. Vulpe, *Izvoare*, p. 59, 88, 93—4, fig. 22; 53/7; 66/4.
- ¹¹² M. ROSKA, *op. cit.*, pl. LXXXVI/5.
- ¹¹³ R. CULPE, *Izvoare*, p. 68, fig. 36/3; 38; A. Nițu, în *SCȘ-Iași*, VI, 1—2, 1955, p. 7—8, fig. 1, 3.
- ¹¹⁴ M. ROSKA, *op. cit.*, pl. CXVII/6, CXVIII/1, 14—21; R. Vulpe, *Izvoare*, p. 79, fig. 48.
- ¹¹⁵ M. ROSKA, *op. cit.*, pl. CXVII/1—2.
- ¹¹⁶ *Ibid.*, pl. LXXXIV/12.
- ¹¹⁷ *Ibid.*, pl. CXIII/17; CXVII/15.
- ¹¹⁸ R. VULPE, *Izvoare*, p. 342.
- ¹¹⁹ E. COMȘA, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 8—9, fig. 1.
- ¹²⁰ GH. ȘTEFAN, în *Raport MNA 1944*, p. 32, 75.
- ¹²¹ M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în *Materiale*, I, 1953, p. 145, 149—52.
- ¹²² *Ibid.*, p. 148—50.
- ¹²³ F. COMȘA, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 10, 23.
- ¹²⁴ *Ibid.*, p. 18, 24, tabel p. 25.
- ¹²⁵ VL. DUMITRESCU, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 62 și n. 3—4.
- ¹²⁶ *Ibid.*, p. 61, 63—4, 67.
- ¹²⁷ D. BERCIU, *Contribuții la problemele Neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 66, 413—14, fig. 189/6; 256—257.
- ¹²⁸ P. ROMAN, *Ceramica precucuteniană din aria culturilor Boian—Gumelnița și semnificația ei*, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 41 urm., 45, fig. 2/1—4, 6—19.
- ¹²⁹ *Ibid.*, p. 44—5, 47, fig. 2/5.
- ¹³⁰ M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, *Nouvelles données concernant le Néolithique carpatho-balkanique*, în *Balkanica*, VIII, 1955, p. 213; *Idem*, în *Materiale*, I, 1953, p. 152.
- ¹³¹ H. DUMITRESCU, în *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 53; VIII, 1—4; 1957, p. 89; R. Vulpe, *Izvoare*, p. 36 n. 4. Situația se repetă la Tîrpești, cu fragmente „gumelnițene“ (Stolcani—Aldeni) în nivelul superior Precucuteni III (S. Marinescu-Bîlcu, în *SCIV*, 19, 3, 1968, p. 407).
- ¹³² Sondajul practicat în marginea așezării, la punctul „Ariniș“, imediat deasupra micului iaz, unde depunerile sînt subțiate și străpunse de gropile unui cimitir feudal.
- ¹³³ VL. DUMITRESCU, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, pl. II/9; III/4.
- ¹³⁴ *Ibid.*, p. 104—106, fig. 8/1; 14/1—3.
- ¹³⁵ *Ibid.*, fig. 16/2.
- ¹³⁶ N. HARTUCHI și I. T. DRAGOMIR, în *Materiale*, III, 1957, p. 132, 143, fig. 2; N. Hartuchi, în *Materiale*, V, 1959, p. 224.

- 137 N. HARTUCHI și I. T. DRAGOMIR, în *Materiale*, III, 1957, p. 132, 143, fig. 8—9/1—2; 12/3; N. Hartuchi, în *Materiale*, V, 1959, p. 224, 226, fig. 1/5; 5.
- 138 E. COMȘA, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 24, fără precizarea caracterului ceramicii tricrome în raport cu aceea de la Stoicani și Brăilița.
- 139 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în *Materiale*, I, 1953, p. 94, 148, fig. 33/9.
- 140 P. ROMAN, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 33 urm., fig. 1.
- 141 *Ibid.*, p. 47 și n. 2; E. COMȘA, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 24.
- 142 VL. DUMITRESCU, *Considérations et données nouvelles sur le problème du synchronisme des civilisations de Cucuteni et de Gumelnița*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 59—60, fig. 1 (vas piriform tricrom pe fond brun) și 2 (pahar pe fond alb); *Idem*, *New Discoveries at Gumelnitza*, în *Archaeology*, 19, 3, 1966, p. 171—72, fig. 23—24.
- 143 I. T. DRAGOMIR, *Săpături arheologice la Tg. Berești*, în *Danubius*, I, 1967, p. 41, 48, fig. 4/1, 7; 5/6—7, 9—10 (ceramică tricromă pe fond alb cu bandă îngustă); 5/8 (ceramică tricromă pe fond alb cu bandă medie); 5/1—2 (ceramică tricromă pe fond brun cu motivul „tablei de șah“ de tip Bonțești). Tehnica cu „alb pozitiv“ a decorului tricrom cu bandă îngustă nu este specificată. De asemenea, nedeterminarea proporției categoriilor ceramicii tricrome pe „fond alb“ și pe „fond brun“, ca și nementionarea ceramicii bicrome, nu permit fixarea secvenței așezării „Bizanu“ în cadrul fazelor Cucuteni A 2 — A 3.
- 144 *Ibid.*, p. 46 și n. 11.
- 145 A. NIȚU, ȘT. CUCOȘ și D. MONAH, în *Memantia*, III, 1971, p. 34, fig. 12/5; 13/1—2; A. NIȚU, C. BUZDUGAN și C. EMINOVICI, în *Carpica*, IV, 1971, p. 37, fig. 12/2; A. NIȚU, în *Cerc. Ist.* II, 1971, p. 86, fig. 3/1; N. HARTUCHI, în *Materiale*, V, 1959, p. 224, fig. 7/1; VL. DUMITRESCU, în *Archaeology*, 19, 3, 1966, p. 167, fig. 4; *Idem* *Arta neolitică în România*, București, 1968, p. 101, fig. 21.
- 146 VL. DUMITRESCU, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 62—3.
- 147 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în *Materiale*, I, 1953, p. 75, fig. 35/4; D. BERCIU, *op. cit.*, p. 437, fig. 203/2; 215/4.
- 148 D. BERCIU, *op. cit.*, fig. 203/2; 224/1.
- 149 R. VULPE, *Izvoare*, fig. 27/7.
- 150 F. SCHACHERMEYER, *Die ältesten Kulturen Griechenlands*, Stuttgart, 1955, p. 124 (Wirbelschema).
- 151 G. GEORGIEV, în *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Praga, 1961, pl. XV/13 c; H. VAJSOVÁ, *Stand der Jungsteinzeitforschung in Bulgarien*, în *Slarch*, XIV, 1, 1966, fig. 3/18; 13/2.
- 152 C. MATASĂ, *Frumușica*, p. 102, 115, pl. XXIV/137; XXXI/216.
- 153 D. BERCIU, *op. cit.*, p. 432—33, fig. 211/4; 224; 268.
- 154 H. VAJSOVÁ, *op. cit.*, p. 17, 19, fig. 7.
- 155 VL. DUMITRESCU, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 62.
- 156 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în *Materiale*, I, 1953, p. 86, fig. 33/1, 5; D. BERCIU, *op. cit.*, p. 440, fig. 218/2.
- 157 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în *Materiale*, I, 1953, fig. 32/1, 3—5, 11; D. BERCIU, *op. cit.*, fig. 227/1, 5; 228/8.
- 158 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în *Materiale*, I, 1953, p. 94.
- 159 *Ibid.*, p. 74, fig. 31/2.
- 160 E. COMȘA, în *SCIV*, XIV, I, 1963, fig. 5/1.
- 161 I. T. DRAGOMIR, în *Danubius*, II—III, 1969, p. 55, fig. 16/3; 17.
- 162 H. DUMITRESCU, *Șantierul Traian*, în *Materiale*, III, 1957, p. 124, fig. 4/1; R. VULPE, *Izvoare*, p. 68, fig. 32/1.
- 163 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în *Materiale*, I, 1953, fig. 23/16.
- 164 R. VULPE, *Izvoare*, p. 123 urm., fig. 89/2.
- 165 A. NIȚU, *Reprezentările zoomorfe pe ceramica neo-eneolitică carpato-dunăreană*, în *AM*, VII, 1972, p. 36—7, fig. 20/3—4.
- 166 I. T. DRAGOMIR, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni, considerații asupra ceramicii*, în *Danubius*, IV, 1970, p. 35, fig. 8/8.
- 167 A. NIȚU, *Cercetări arheologice în valea Jijiei și Bahluiului*, în *SCIV*, III, 1952, p. 42, fig. 9/4.

- 168 T. S. PASSEK, Rannezemledel'ceskie (tripol'skie) plemena Podnestrov'ja, p. 197, fig. 54/1.
- 169 Ibid., p. 77, fig. 17/4—5; 18/1.
- 170 R. VULPE, Săpăturile de la Poienеști din 1949, în Materiale, I, 1953, p. 271, fig. 47/1; VL. DUMITRESCU, Hăbășești, p. 431, pl. CXIII/4.
- 171 A. NITU, în Cerc. Ist., II, 1971, p. 80, fig. 5; 6/1, 4; 11/1—3.
- 172 Ibid., p. 81 urm., fig. 7—10; 12/1.
- 173 Descoperiri recente, în urma unor lucrări de interes obștesc, la Izvoare. Muzeul din Piatra Neamț.
- 174 R. VULPE, Izvoare, p. 142, fig. 115/1.
- 175 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în Materiale, I, 1953, fig. 33/4, 7.
- 176 H. DUMITRESCU, Șantierul arheologic Traian, în Materiale, V, 1959, p. 197, fig. 6/2.
- 177 I. T. DRAGOMIR, în Danubius, IV, 1970, p. 84, fig. 20/10.
- 178 R. VULPE, Izvoare, p. 133, fig. 105/1; Idem, în Dacia, VII—VIII, 1937—1940, p. 26, fig. 9/1.
- 179 A. CRIȘMARU, în SCIV, 21, 2, 1970, fig. 6/2, 5—6; 7/1, 3—5.
- 180 FR. LÁSZLO, în Dolg Cluj, 2, 1911, p. 249, fig. 60.
- 181 B. BERCIU, op. cit., p. 440, fig. 222/1â 223/2.
- 182 Ibid., fig. 238/16, 26.
- 183 C. MATASĂ, în SCIV, V, 1—2, 1954, pl. II/2.
- 184 D. BERCIU, op. cit., p. 444, fig. 233.
- 185 H. VAJSOVÁ, op. cit., fig. 10/32.
- 186 FR. LÁSZLÓ, în Dolg Cluj, 2, 1911, fig. 50.
- 187 C. MATASĂ, Frumușica, pl. XXXII, 209 b, 223, 225.
- 188 Ibid., p. 115—16, pl. XXVIII/219—221; R. VULPE, Izvoare, p. 125, fig. 90; 95/1; A. NITU, C. BUZDUGAN și C. EMINOVICI, în Carpica, IV, 1971, p. 45 urm., fig. 15/1; 16/3.
- 189 I. T. DRAGOMIR, în Danubius, IV, 1970, fig. 20/2, La Tangîru, în faza Gumelnița A 1, există un singur castron acoperit pe toată suprafața cu „fondul de culoare albă“ peste decorul incizat și prevăzut de asemenea cu o zonă „decorativă a fundului“ cu caneluri orizontale (D. Berciu, op. cit., p. 440, fig. 207/5), adică două elemente de transmisiune de pe ceramica Stoicani—Aldenii la nivelul fazei gumelnițene contemporane.
- 190 D. BERCIU, op. cit., fig. 222/2.
- 191 Ibid., p. 69; R. VULPE, Izvoare, p. 113.
- 192 S. N. BIBIKOV, Rannetripol'skoe poselenie Luka-Vrublevckaja na Dnestre (MIA, 38), Moscova—Leningrad, 1953.
- 193 R. VULPE, Săpăturile arheologice de la Izvoare, jud. Neamț, în Studii, II, 1, 1949, p. 127—28.
- 194 Idem, Izvoare, p. 12, 34, 37, 343.
- 195 Ibid., p. 343 n. 4.
- 196 Ibid., p. 340, 342, 344.
- 197 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în Materiale, I, 1953, p. 14, 17, 144; E. COMȘA, în SCIV XIV, 1, 1963, p. 10.
- 198 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în Materiale, I, 1953, p. 22—3.
- 199 GH. ȘTEFAN și E. COMȘA, în Materiale, III, 1957, p. 94, fig. 2.
- 200 I. T. DRAGOMIR, în Danubius, IV, 1970, p. 32.
- 201 VL. DUMITRESCU, în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 69, 73—4.
- 202 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în Riv. di Sc. Preist., XX, 1, 1965, p. 166; Idem, Cucuteni, p. 16, 24.
- 203 VL. DUMITRESCU, La civilisation de Cucuteni, în BerROB, 9, 1959, p. 11; Idem, în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 60. 68—9.
- 204 Idem, în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 69.
- 205 Ibid., p. 73.
- 206 C. MATASĂ, Frumușica, p. 66, fig. 23.
- 207 VL. DUMITRESCU, în SCIV, XIV, 1, 1963, p. 72.
- 208 Idem, în SCIV, XIV, 2, 1963, p. 288—89.
- 209 Vase cu decor adâncit și canelat acoperit cu fond de culoare albă sau cruțat pe fond brun-roșu cu culoare albă, descoperite în săpăturile recente de la Cucuteni.
- 210 H. SCHMIDT, op. cit., p. 22, pl. titlului Nr. 1.
- 211 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în Riv. di Sc. Preist., XX, 1, 1965, p. 166.

- 212 VL. DUMITRESCU, *Încă o dată C 14 pentru cultura Cucuteni*, în *Carpica*, 1972, p. 80.
- 213 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 13, pl. II; *Idem*, în *PZ*, XLI, 1963, p. 179, fig. 7.
- 214 *Idem*, *Cucuteni*, p. 24.
- 215 I. NESTOR, *Stand*, pl. 2/3.
- 216 I. T. DRAGOMIR, în *Danubius*, I, 1967, p. 44—5.
- 217 A. NIȚU, *Reconsiderarea Frumușicăi*, în *AM*, VIII (la tipar).
- 218 Săpături M. Florescu cu Muzeul din Tecuci în 1970. Materialul la Muzeul din Tecuci.
- 219 Așezarea Tirpești (Tg. Neamț), prin proporția ceramicii tricrome cu benzi roșii înguste și interspațiu alb mare (S. Marinescu-Bîlcu, în *SCIV*, 19, 3, 1968, 413—14, fig. 11/2), aparține evident aceluiași orizont, dar din cauza neprecizării proporției categoriilor ceramicii tricrome pe fond brun și pe fond alb nu se poate preciza secvența acestei așezări față de Izvoare și Frumușica.
- 220 R. VULPE, *Izvoare*, p. 37.
- 221 *Ibid.*, p. 120, 155.
- 222 FR. LÁSZLÓ, în *Dacia*, I, 1924, p. 1; H. Schmidt, *op. cit.*, p. 117.

Reconsidération d'Ariuşd

RÉSUMÉ

La station d'Ariuşd, la première des stations cucuténiennes de Roumanie fouillée par Fr. László (1907—1913), en précédant même les fouilles de H. Schmidt à Cucuteni (1909—1910), et en même temps la plus méthodiquement fouillée de toutes les stations cucuténiennes avant la dernière guerre mondiale, a gardé sa renommée acquise du premier abord et son importance se fit sentir avec acuité aux différents moments de la recherche archéologique.

La fin prématurée de Fr. László a privé son activité scientifique de la monographie définitive sur l'Ariuşd, mais toutefois lui a laissé le délai pour élaborer préalablement ses deux études synthétiques : l'une sur la stratigraphie de la station, en déterminant six niveaux (VII—II), dont trois „niveaux à habitations“, et l'autre sur les formes de la céramique, accompagnée d'une table finale de la répartition des formes par niveaux.

C'est bien cette table des formes qui permet aussi à reconnaître et à établir la répartition des catégories et des espèces céramiques dans les niveaux limites, VIIe et IIe, et dans les niveaux intermédiaires VI—III, résumés es moyenne par le niveau IV (fig. 2). Ainsi, les catégories de la céramique, trichrome, à „fond brun“ (fig. 2/10) et à „fond blanc“ (fig.

2/12—13), apparaissent dès le niveau inférieur **Ariușd VII** et fixent le commencement du complexe Ariușd strictement dans le cadre de la période **Cucuteni A** (fig. 1/1—3).

La retotalisation de table finale des formes représentatives des catégories céramiques, par rapport au nombre des exemplaires de chaque forme dans l'ensemble de chaque catégorie pour chacun des niveaux, permet de trouver des valeurs symboliques pour la variation de la proportion des catégories de la céramique bichrome et trichrome dans la succession des niveaux (fig. 3). La définition des complexes céramiques des niveaux superposés à Ariușd, par l'association de la céramique bichrome avec la céramique trichrome et par la variation de la proportion des deux catégories de céramique trichrome, correspond à la différenciation des complexes céramiques dans les établissements à un seul niveau des Dépressions sous-carpatiques (fig. 4).

Les deux catégories de la céramique trichrome coexistent tout au long de la période Cucuteni A — confirmant la définition de H. Schmidt sur la céramique Cucuteni A classique de Cucuteni comme „céramique à fond blanc“ et comme terme final d'une évolution accomplie ailleurs —, mais elles décrivent des courbes évolutives inverses par rapport à la variation de leur proportion et déterminent ainsi la succession d'un **horizon de la céramique trichrome à fond brun** (fig. 2/3, 5, 10; 8/2—3); 11/1; 12/1), caractéristique aux Dépressions sous-carpathiques, et d'un **horizon de la céramique trichrome à fond blanc** (fig. 2/12—13; 11/3—4), caractéristique à l'aire cucuténienne et tripolienne (fig. 1/2, cat. 11—12). Ce sont ces deux horizons de la céramique trichrome qui divisent, logiquement et organiquement, la période Cucuteni A en deux phases, A2—A3.

Les catégories de la céramique bichrome accompagnent la céramique trichrome dans la première étape la l'orizont à céramique à fond blanc, mais elles disparaissent à l'étape finale, déterminant ainsi deux sous-phases, A3a—A3b (fig. 1/1—2, cat. 7—10). En même temps, la céramique trichrome à fond blanc diversifient ses espèces à „bandes étroites et au blanc positif“ (fig. 12/2—3) à l'étape finale de l'horizon de la céramique trichrome à fond brun (sous-phase A2b) et à l'étape initiale de l'horizon de la céramique trichrome à fond blanc (sous-phase A3a).

Par l'absence des formes intègres pour la céramique trichrome à fond blanc au niveau supérieur **Ariușd II**, on ne peut pas évaluer la proportion de cette catégorie (fig. 3—4), par rapport à la céramique bichrome ou trichrome à fond brun (fig. 2/1—3), et en conséquence on ne peut pas

préciser la fin du complexe Ariuşd, à l'étape finale de l'horizon de la céramique trichrome à fond brun ou à l'étape initiale de l'horizon de la céramique trichrome à fond blanc (fig. 1/3, A').

C'est H. Schmidt qui le premier s'en réfère à l'Ariuşd, en faisant quelques remarques essentielles sur Ariuşd par rapport à Cucuteni et Tripolié, concernant la caractère originair de la céramique à décor incisé, sa liaison avec le décor de la céramique peinte et l'antériorité de la céramique peinte d'Ariuşd, qui se sont avérées comme des points de repère exacts dans la recherche actuelle.

C'est ainsi que l'évolution de la céramique peinte Ariuşd-Cucuteni-Tripolié est précédée par un **horizon de la céramique à décor incisé** (fig. 1/2, cat. 2), qui correspond à la période **Précucuteni** (fig. 5), et par un **horizon de la céramique bichrome** (fig. 1/2), cat. 7), intercalé par la recherche actuelle et qui correspond à la période **Protocucuteni**, intégrée comme phase A1 de la période Cucuteni A.

Mais, l'existence de la céramique bichrome protocucuténienne est attestée seulement par le complexe céramique Stoicani-Aldeni (fig. 7/1—2; 8/1; 9/1—2), faciès de synthèse entre les cultures Gumelniţa A1 et Protocucuteni (Cucuteni A1) dans leur zone d'interférence au S de la Moldavie et au NE de la Munténie. Dans l'aire pure cucuténienne, au N du faciès Stoicani-Aldeni, on n'a pas encore découvert aucun niveau seulement à céramique bichrome ou à céramique bichrome et trichrome seulement à fond brun, comme étapes possibles de l'évolution de la céramique peinte protocucuténienne.

Toutefois, la céramique bichrome de caractère cucuténi du complexe Stoicani-Aldeni a créé, parallèlement au complexe Protocucuteni, toutes les catégories et espèces, qui passent et se développent dans les complexes céramiques Cucuteni A2—A3 (fig. 2/1—2, 4, 7—9, 11; 7/3; 8/4; 10/1—4; 11/2). Ce phénomène ne se manifeste point dans le complexe céramique Gumelniţa A1, par rapport au faciès Stoicani-Aldeni, ni dans le complexe céramique Gumelniţa A2, par rapport aux phases Cucuteni A2—A3.

C'est surtout l'interprétation du complexe **Stoicani-Aldeni** qui a été rapportée au complexe Ariuşd, pour définir les étapes et leur synchronisation avec les phases Gumelniţa A1—A2 et Cucuteni A1—A2, en préconisant l'existence de deux horizons à Ariuşd : l'un précoce à céramique bichrome protocucuténienne, synchronisant la première phase Stoicani-Aldeni avec les phases Gumelniţa A1 et Protocucuteni (Cucuteni A1), et l'autre tardif à céramique trichrome, synchronisant la seconde phase Stoicani-Aldeni avec les phases Gumelniţa A2 et Cucuteni A2.

Ces deux horizons hypothétiques ne correspondent à aucune réalité stratigraphique, typologique et chronologique du **complexe Ariuşd**, qui reste intégralement **postérieur au faciès Stoicani-Aldeni**. La céramique trichrome Cucuteni A des niveaux supérieurs Aldeni III et Stoicani 1 (fig. 11/3) n'appartient point au complexe Stoicani-Aldeni, mais à des établissements Cucuteni A, comme à Bontleşti 2 et Ciorani (fig. 11/1, 4), ou à des établissements Gumelniţa A2, comme à Brăiliţa IIa, toujours superposés aux établissements Stoicani-Aldeni.

Le système de la périodisation de l'étape Cucuteni A, en phases, sous-phases et sequences, est esquissé dans la réalité des schémas à **stratigraphie verticale** des trois stations, Izvoare, Ariuşd et Cucuteni, qui se complètent et sont complétés à leur tour par le schéma de la **stratigraphie horizontale** de la grande majorité des établissements à un seul niveau (fig. 1/2). Ce système mesure des durées différentes pour la **chronologie relative** des trois stations dans le cadre de la période Cucuteni A (fig. 1/3).

Le schéma d'**Izvoare** à trois niveaux discontinus, II 1a, II 1b et II 2, embrasse les deux phases A2—A3, avec la possibilité d'une extension du niveau II 1a à l'étape finale A1 (Protocucuteni), et forme le squelette de la périodisation de l'étape Cucuteni A de toute l'aire Cucuteni-Tripolié. Mais, les données stratigraphiques et typologiques des trois niveaux restent présomptives, avant leur vérification par de nouvelles fouilles.

Le schéma d'**Ariuşd** à six niveaux consécutifs, VII—II, comprend la phase A2, avec la possibilité d'une extension dans la première sous-phase A3a de la phase A3, et constitue le **système le plus articulé de la périodisation de l'horizon de la céramique trichrome à fond brun des Dépressions sous-carpathiques**.

Le schéma de **Cucuteni** à deux niveaux consécutifs, I—II, est limité à la première sous-phase A3a de la phase A3 et ne constitue pas le squelette pour la périodisation du Cucuténien A de la Dépression du Prut et de l'espace tripolien.

Le système de la périodisation est fondé sur la **structure des complexes céramiques**, en fonction de l'association et du pourcentage des catégories et des espèces céramiques, et sur les **étapes organiques**, déterminées à la fois par l'imbrication des catégories céramiques et leur prégnance de style (fig. 1/1—2).

Cette reconsidération présomptive d'Ariuşd reçoit, par les données stratigraphiques et typologiques des fouilles méthodique et des publications de Fr. László, un caractère **plausible**, en accord avec les données certes et les points critiques de la recherche cucuténienne, mais elle ne deviendra réelle que par les nouvelles fouilles d'Ariuşd.

Erőd újraértékelése

KIVONAT

Az erődsi telep, amelyet László Ferenc tárt fel (1907—1913), elsőként a romániai Cucuteni-jellegű települések közül, megelőzve még H. Schmidt Cucuteni-i ásatásait is (1909—1910), s mely egyben a második világháborút megelőző időszak legmódszeresebben feltárt Cucuteni-jellegű települése, mindmáig megőrizte kezdetben szerzett hírnevét, s jelentősége mindig is érződött a régészeti kutatás különböző szakaszaiban.

László Ferencet váratlan halála megakadályozta abban, hogy befejezze az erődsi telep monográfiáját, közzétehetette azonban két összefoglaló tanulmányát. A telep rétegtani viszonyairól írott dolgozatában hat réteget különböztet meg (VII—II), melyből három ún. „lakóházszint”. Másik tanulmányában az edényformákat elemzi, s egy összefoglaló táblázatban bemutatja a kerámia-típusok rétegek szerinti megoszlását.

Ez a táblázat lehetővé teszi, hogy megállapítsuk az edények különböző kategóriáinak és fajtáinak megoszlását a VII. és II. határrétegben, valamint a közbeeső VI.—III. rétegekben, melyeket átlagosan a IV. réteg képvisel (2. kép). Így megállapítható, hogy a „barnás alapú” (2/10 kép) és a „fehér alapú” (2/12—13 kép) három színű kerámia különböző kategóriái már a legalsó, **Erőd VII-rétegben** megjelennek, s az erődsi telep kezdetét szigorúan a **Cucuteni A** periódus keretein belül határozzák meg (1/1—3 kép).

A táblázat újraösszesítése, a különböző kerámiaformák példányainak száma alapján az egyes rétegek edény-kategóriáinak összességén belül, lehetővé teszi, hogy szimbólikus értékeket nyerjünk az egymást követő rétegek két- és háromszínű kerámia-kategóriái részarányának változására (3. kép). Az egymás fölé települt erődsi rétegek kerámia-együtteseinek meghatározása, a két- és háromszínű kerámia társulása, valamint a háromszínű kerámia két kategóriája részarányának változása alapján, megfelel a kárpátalji medencék egyrétegű településeinek kerámia-együtteseiben tapasztalható differenciálódásnak (4. kép).

A háromszínű kerámia két kategóriája mindvégig együtt él a Cucuteni A periódus egész tartama alatt — megerősítvén H. Schmidt definícióját a Cucuteni-i klasszikus Cucuteni A jellegű kerámiáról, mely szerint ez „fehér alapszínű kerámia”, s egy másutt végbement fejlődés

végző eredménye —, részarányuk változásához képest azonban fordított fejlődési görbéket írnak le, két egymást követő „horizontot“ alkotva. **A barnás alapú három színű kerámia horizontja** (2/3, 5, 10; 8/2—3; 11/1; 12/1 kép) a kárpátalji medencékre jellemző, míg a **fehér alapú háromszínű kerámia horizontja** (2/12—13; 11/3—4 kép) az egész Cucuteni-Tripolje térség sajátja (1/2 kép, 11—12 kat). A háromszínű kerámia e két horizontja a Cucuteni A periódust logikusan és szervesen két szakaszra bontja: A2—A3.

A háromszínű kerámia mellett a két színnel festett edények kategóriáit is megtaláljuk a fehér alapú háromszínű kerámia horizontjának első szakaszában, a kései szakaszból azonban már hiányzanak, s így két al-fázist különböztethetünk meg: A3a — A3b (1/1—2 kép, 7—10 kat.). Ugyanakkor, a fehér alapú háromszínű kerámia a „keskeny szalagos és pozitív fehér festésű“ fajtával bővül (12/2—3 kép) a barnás alapú háromszínű kerámia horizontjának végző szakaszában (A2b al-fázis) és a fehér alapú háromszínű kerámia horizontjának kezdeti szakaszában (A3a al-fázis).

A fehér alapú háromszínű kerámia ép formáinak hiánya a legfelső, Erősd II rétegben lehetetlenné teszi, hogy felmérjük ennek a kategóriának (3—4. kép) a részarányát a két színnel festett vagy a barnás alapú háromszínű kerámiához viszonyítva (2/1—3. kép), s következésképpen nem tudjuk megállapítani, hogy az erődsi település a barnás alapú háromszínű kerámia horizontjának kései szakaszában vagy a fehér alapú háromszínű kerámia horizontjának kezdeti szakaszában végződött-e be (1/3, Á. kép).

H. Schmidt volt az első, aki, Cucuteni és Tripolje viszonylatában, néhány alapvető észrevételt tett Erősdről, a mélyített díszítésű kerámia elsődleges jellegéről s a festett kerámia díszítésével való kapcsolatáról, valamint az erődsi festett agyagművesség korábbi voltáról, s ezek a megfigyelések a jelenlegi kutatás biztos támpontjainak bizonyultak.

Így, az Erősd-Cucuteni-Tripolje jellegű festett agyagművességet megelőzi a **mélyített díszű kerámia horizontja** (1/2 kép, 2. kat.), mely a **Precucuteni** periódusnak felel meg (5. kép), valamint a **két színnel festett kerámia horizontja** (1/2 kép, 7. kat.), melyet a jelenlegi kutatás iktatott közbe, s mely a **Protocucuteni** periódusnak felel meg, mint a Cucuteni A időszak A1 fázisa.

A Protocucuteni jellegű, két színnel festett agyagművesség azonban csak a Stoicani-Aldeni típusú kerámia-együttesben található meg (7/1—2; 8/1; 9/1—2 kép), amely a Gumelnița A1 és a Protocucuteni (Cu-

cuteni A1) kultúrák szintéziseként jött létre, elterjedési területük egymásbahatolásának térségében, D-Moldvában és Munténiában. A „tisza” Cucuteni területen, a Stoicani-Aldeni csoporttól északra, nem került elő egyetlen olyan települési szint sem, mely csak két színnel festett kerámiát, vagy két színnel festett agyagművességet és csak barnás alapú háromszínű kerámiát tartalmazott volna, mint a Protocucuteni jellegű festett kerámia fejlődésének lehetséges szakaszait.

Mindezek ellenére, a Stoicani-Aldeni komplexum Cucuteni jellegű két színnel festett kerámiája, a Protocucuteni kultúrával párhuzamosan, létrehozta mindazokat az edény-kategóriákat és -fajtákat, amelyek továbbfejlődnek a Cucuteni A2—A3 periódus kerámia-együtteseiben (2/1—2, 4, 7—9, 11; 7/3; 8/4; 10/1—4; 11/2 kép). Ez a jelenség nem figyelhető meg sem a Gumelnița A1 jellegű kerámiában, a Stoicani-Aldeni komplexumhoz viszonyítva, sem pedig a Gumelnița A2 típusú agyagművességben, a Cucuteni A2—A3 periódusok viszonylatában.

A Stoicani-Aldeni komplexumot az erősdíhez viszonyították, fejlődési szakaszainak megállapítása és azoknak a Gumelnița A1—A2, valamint a Cucuteni A1—A2 periódusokkal való párhuzamosítása végett. Erősdön egy korábbi, Protocucuteni jellegű két színnel festett kerámiájú, és egy későbbi, háromszínű agyagművességgel jellemzett horizont megkülönböztetését szorgalmazták, s ennek alapján a Stoicani-Aldeni komplexum első szakaszát a Gumelnița A1 és a Protocucuteni (Cucuteni A1) periódussal, második szakaszát pedig a Gumelnița A2 és a Cucuteni A2 időszzakkal szinkronizálták.

Ez a két feltételezett horizont azonban nem felel meg az **erősdí lelet-együttes** egyetlen rétegtani, tipológiai vagy kronológiai realitásának sem. Erősd teljes egészében **későbbi a Stoicani-Aldeni komplexumnál**. Az Aldeni III és Stoicani 1 felső lakószintekben előforduló Cucuteni A jellegű háromszínű kerámia (11/3 kép) nem a Stoicani-Aldeni komplexumhoz tartozik, hanem egyes Cucuteni A vagy Gumelnița A2 településekhez, mint Bontęști 2 és Ciorani (11/1,4 kép), illetve Brăilița IIa, amelyek minden esetben a Stoicani-Aldeni komplexum lelet-együtteseire fölé települtek.

A Cucuteni A korszak fázisokra, al-fázisokra és szakaszokra való tagolásának periodizációs rendszerét három település, Izvoare, Erősd és Cucuteni **függőleges stratigráfiájának** sémája vázolja fel, melyet az egyrétegű települések nagy többsége **vízszintes stratigráfiájának** sémája egészít ki (1/2 kép). Ez a rendszer különböző tartamokat állapít meg a Cucuteni A perióduson belül a három település relatív kronológiája számára (1/3 kép).

Izvoare sémája, három nem folytonos lakószinttel (II1a, II1b és II2), az A2 és A3 fázisokat öleli fel, a II1a szintnek a kései A1 (Proto-cucuteni) szakaszba való átnyúlásának lehetőségével, és az egész Cucuteni-Tripolje térség Cucuteni A időszakának periodizációs vázát képezi. A három lakószint rétegtani és tipológiai adatait azonban, új ásatásokkal való ellenőrzésükig, feltételeseknek kell tekintenünk.

Erősd sémája, hat folytatólagos lakószinttel (VII—II), az A2 szakasznak felel meg, de lehetséges, hogy magába foglalja az A3 fázis első, A3a al-fázisát is s a kárpátaljai medencék barnás alapú háromszínű kerámiás horizontja periodizálásának legtagoltabb rendszerét képezi.

Cucuteni sémája, két folytatólagos lakószinttel (I—II) az A3 fázis első, A3a szakaszára szorítkozik és nem képezi a Prut medencéje meg a tripoljei térség Cucuteni A időszakának periodizációs vázát.

A periodizációs rendszer alapját a **kerámia-együttesek** struktúrája képezi, a kerámia-kategóriák és -fajták társulásának és részarányának függvényében, valamint azok a **szerves fejlődési szakaszok**, amelyeket ugyanakkor a kerámia-kategóriák egymásbafonódása és stilisztikai sajátosságai határoznak meg (1/1—2 kép).

Erősdnek ez a feltételezett újraértékelése László Ferenc módszeres ásatásainak és közleményeinek rétegtani és tipológiai adatai révén **elfogadható** jelleget nyer, mely összhangban van a Cucuteni-kör kutatásának biztos adataival és kritikus pontjaival, ám valóságossá csak az újabb erősdí ásatások révén válhat.

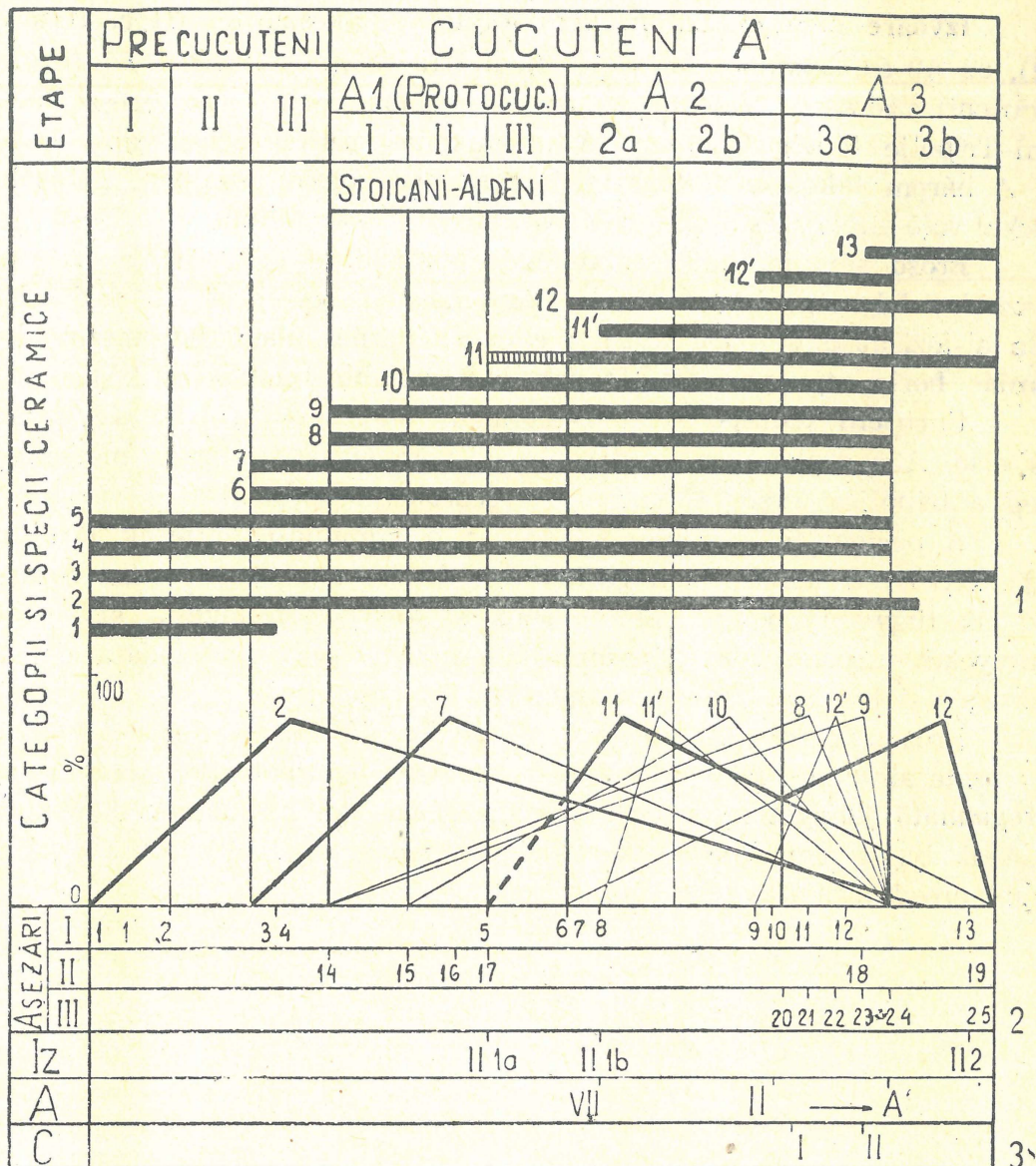

Fig. 1 — 1: Proiectarea orizontală a îmbricării categoriilor și speciilor ceramice în ordinea apariției lor în complexe ceramice ale așezărilor cu stratigrafie verticală sau orizontală, determinând secvențele stratigrafice și tipologice ale primelor etape evolutive (perioade, faze, subfaze și secvențe în cadrul subfazelor);
 2: Graficul simplificat al evoluției categoriilor ceramice principale și secundare, redat prin linii groase sau subțiri, în funcție de procentajul lor pe verticală (necalculat din cauza neindicării în publicații), de-a lungul perioadelor Precucuteni, Protocucuteni (= faza Cucuteni A1 = faciesul Stoicani-Aldeni) și Cucuteni A (fazele A2-A3);
 3: Durata celor trei stațiuni cu stratigrafie verticală, Izvoare (nivelurile II 1a — 1b și II), Ariușd (nivelurile VII et II) și Cucuteni (nivelurile I și II), în raport cu perioada Cucuteni A;

LEGENDA COMUNA

Categori și specii :

1. Ceramica excizată de factură Boian-fazele Giulești și Vidra, categorie principală în fazele Precucuteni I (Sf. Gheorghe și Traian-Dealul Viei = Zănești) și Precucuteni II (Larga Jijia și Izvoare I 1) și categorie secundară la începutul fazei Precucuteni III (Izvoare I 2);
2. Ceramica cu decor adâncit, categorie principală în fazele Precucuteni I-III și categorie secundară pînă la începutul subfazei Cucuteni A3b (fig. 2/6; 5; 6/1);
3. Ceramica poroasă cu barbotină, specie a categoriei secundare a ceramicii poroase în toate fazele Precucuteni și Cucuteni A;
4. Ceramica de tradiție Criș, cu decor alveolat sau cu protuberanțe, specie decorativă a ceramicii poroase în fazele Precucuteni pînă în subfaza Cucuteni A3a;
5. Ceramica cu fond de culoare albă, specie decorativă în toate categoriile ceramicii nepictate (cu barbotină, cu decor Criș, cu decor adâncit, etc.) din fazele Precucuteni pînă în subfaza Cucuteni A3a;
6. Ceramica cu decor adâncit și culoare crudă (pastă incrustată) albă sau roșie, specie decorativă secundară în fazele Precucuteni III și Cucuteni A1 (fig. 5/6) și în faciesul Stoicani-Aldeni (fig. 5/8; 6/4);
7. Ceramica bicromă pictată cu alb liniar sau întins pe suprafața roșie neagră, categorie principală în fazele Precucuteni III (Tîrpești) și Protocucuteni (fig. 7/1; 11/5) și categorie secundară pînă în subfaza Cucuteni A3a (fig. 2/7; 10/2; 11/2);
8. Ceramica cu decor adâncit și pictură bicromă (alb și roș) sau tricromă (alb, roș și brun-negru), categorie secundară din etapele Protocucuteni (= faza Cucuteni A1) pînă în subfaza Cucuteni A3a (fig. 8/1,4);
9. Ceramica cu decor canelat și pictură bicromă cu „alb pe roș” sau „roș pe alb”, categorie secundară cu aceeași evoluție (fig. 7/2);
10. Ceramica pictată bicromă cu zone decorative sintetice, de tip Ariușd-Izvoare II 1b-Frumușica, categorie secundară cu aspecte decorative protocucuteniene în etapele medie și finală ale Protocucutenianului și faciesului Stoicani-Aldeni (fig. 9/1-2) și cu aspecte decorative cucuteniene în faza Cucuteni A2 și subfaza Cucuteni A3a (fig. 2/1-2, 4, 8-9, 11; 7/3; 10/1,3-4);
11. Ceramica tricromă pe fon brun, categorie principală în faza Cucuteni A2 și categorie secundară în faza Cucuteni A3 (fig. 2/5; 8/3; 11/1);
- 11'. Ceramica tricromă pe fond brun, specia cu benzi roșii înguste cruceate prin interspațiu alb mare, în faza Cucuteni A2 și subfaza A3a în Depresiunile subcarpatice sau pînă în subfaza A3b în Poarta Tg. Frumos (fig. 2/3, 10; 8/2; 12/1);
12. Ceramica tricromă pe fond alb, categorie secundară în faza Cucuteni A2 și categorie principală în faza Cucuteni A3 (fig. 2/12-13; 11/3-4);
- 12'. Ceramica tricromă pe fond alb, specia cu benzi înguste sau foarte înguste pictate cu alb pozitiv, în subfazele Cucuteni A2b și A3a în Depresiunea subcarpatică sau pînă în subfaza A3b în Podișul central moldovenesc (fig. 12/2-3);
13. Ceramica Cucuteni C, categorie secundară în faza Cucuteni A3 în Depresiunea Prutului;

Așezări :

I — Depresiunile subcarpatice; II — Podișul central moldovenesc și faciesul Stoicani-Aldeni; III — Depresiunea Prutului; 1 — Sf. Gheorghe I-II; 1' — Traian-Dealul Viei (Zănești); 2 — Izvoare I 1; 3 — Izvoare I 2; 4 — Tîrpești (Tg. Neamț); 5. Izvoare II 1a; 6 — Bonțești 2 (Rîmnicu Sărat); 7 — Ciorani (Adjud); 8 — Izvoare II 1b; 9 — Frumușica; 10 — Calu sau Piatra Șoimului (Piatra Neamț); 11 — Ghelăiești (Piatra Neamț);

12 — Gura Văii (oraşul Gh. Gheorghiu-Dej); 13 — Izvoare II 2; 14 — Stoicani 6 (Galaţi); 15 — Dodeşti (Bîrlad); 16 — Suceveni II (Galaţi); 17 — Stoicani 1; 18 — Toflea (Nicoresţi); 19 — Chetreşti (Bîrlad); 20 — Truşeşti; 21 — Cucuteni; 22 — Hăbăşeşti; 23 — Drăguşeni (Săveni); 24 — Ruginoasa (Tg. Frumos); 25 — Fedeleşeni (Tg. Frumos).

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1 — 1: Projection horizontale de l'imbrication des catégories et des espèces céramiques par l'ordre de leur parution dans les complexes céramiques des établissements à stratigraphie verticale ou horizontale, déterminant les sequences stratigraphiques et typologiques des premières étapes évolutives (périodes, phases, sous-phases et sequences);
 2: Graphique simplifié de l'évolution des catégories céramiques principales (lignes grosses) et secondaires (lignes étroites), en fonction du pourcentage sur verticale (non-évalué à cause du manque dans les publications), le long des périodes Précucuteni, Protocucuteni (= phase Cucuteni A1 = faciès Stoicani-Aldeni) et Cucuteni A (phases A2-A3);
 3: Durée des trois stations à stratigraphie verticale, Izvoare (niveaux II la — II lb et II 2), Ariuşd (niveaux VII et II) et Cucuteni (niveau I-II), par rapport à la période Cucuteni A;

LÉGENDE COMMUNE

Catégories et espèces:

1. Céramique excisée de facture Boian-phases Giuleşti et Vidra;
2. Céramique à décor incisé;
3. Céramique poreuse à barbotine;
4. Céramique de tradition Criş, à décor alvéolé ou à protubérances;
5. Céramique à fond de couleur blanche;
6. Céramique à décor incisé et à pâte incrustée blanche ou rouge;
7. Céramique bichrome peinte du blanc linéaire ou étalé sur la surface rouge ou noire polie (fig. 2/7; 7/1; 10/2; 11/2,5);
8. Céramique à décor incisé et à peinture bichrome (blanc et rouge) ou trichrome (blanc, rouge et brun-noir);
9. Céramique à décor en rainures et à peinture bichrome („blanc sur rouge“ ou „rouge sur blanc“) (fig. 7/2);
10. Céramique peinte bichrome à zones synthétiques, de type Ariuşd-Izvoare II lb-Frumuşica, à aspects décoratifs Protocucuteni (fig. 9/1-2) et Cucuteni A (fig. 2/1-2, 4, 8-9, 11; 7/3; 10/1,3-4);
11. Céramique trichrome à fond brun, l'espèce à bandes rouges étroites et à l'interstice large de couleur blanche (fig. 2/3, 10; 8/2; 12/1);
12. Céramique trichrome à fond blanc (fig. 2/12-13; 11/3-4);
- 12'. Céramique trichrome à fond blanc, l'espèce à bandes étroites au très étroites peintes du blanc positif (fig. 12/2-3);
13. Céramique Cucuteni C;

Etablissements:

I- Dépressions sous-carpathiques; II- Plateau central de la Moldavie et faciès Stoicani-Aldeni au S de la Moldavie; III- Dépression du Prut;
 1 — Sf. Gheorghe I-II; 1 — Traian — Dealul Viei (Zăneşti); 2 — Izvoare I 1; 3 — Izvoare I 2; 4 — Tîrpeşti (Tg. Neamţ); 5 — Izvoare II la; 6 — Bonţeşti; 10 — Calu ou Piatra Şoimului (Piatra Neamţ); 11 — Ghelâieşti (Piatra Neamţ); 12 — Gura Văii (ville Gh. Gheorghiu-Dej); 13 — Izvoare II 2; 14 — Stoicani 6 (Galaţi); 15 — Dodeşti (Bîrlad); 16 — Suceveni II (Galaţi); 17 — Stoicani 1; 18 — Toflea (Nicoresţi); 19 — Chetreşti (Bîrlad); 20 — Truşeşti; 21 — Cucuteni; 22 — Hăbăşeşti; 23 — Drăguşeni (Săveni); 24 — Ruginoasa (Tg. Frumos); 25 — Fedeleşeni (Tg. Frumos).

Fig. 2 — Repartiția categoriilor ceramice în nivelurile de la Ariușd: 1-2, 4, 8-9, 11, ceramica cu zone decorative sintentice; 3, 10, ceramica tricromă pe fond brun, specia cu benzi înguste și interspațiu alb mare; 5, ceramica tricromă pe fond brun; 6, ceramica cu decor adâncit; 7, ceramica bicromă pictată cu alb liniar; 12-13 ceramica tricromă pe fond alb; 1-3, nivelul II; 4-5, nivelurile IV-VI; 6-13, nivelul VII.

Fig. 2 — Répartition des catégories céramiques par niveaux à Ariușd: 1-2, 4, 8-9, 11, céramique bichrome à zones décoratives synthétiques; 3, 10, céramique trichrome à fond brun à interstices blanc large; 5, céramique trichrome à fond brun; 6, céramique à décor adâncit; 7, céramique bichrome peinte au blanc linéaire; 12-13, céramique trichrome à fond blanc; 1-3, niveau II; 4-5, niveaux IV-VI; 6-13, niveaux VII.

AȘEZĂRI	NIVELE	BICROMĂ										TOTAL	TRICROMĂ FOND BRUN										TOTAL	TR.F. ALB		TOTAL	
		A			B			C			G		A		C			D		F				TOTAL	B		F
		1	2	9-12	5-7	10-11	12-15	14	15	16-19	2		4,6	8	6	7-8	9	3	5	3-4	5-7	3					
ARIUȘD	II	2	4				1			3		10	1	1		1		2		2		7	-	-	-		
	IV	1	1	4	3		1	2	1	1	4	2	2	1	1			1	2	4	2	13	2	-	2		
	VII	2				1	2	2			2	9	1			1				4	2	8	4	1	5		
OLT	-	5	1	2	9	2	7	3	5		13	7	54	6	1		2	1	5		4	19	13	-	13		

Fig. 3 — Proportia categoriilor ceramice și variația ei în nivelurile de la Ariușd și la Olteni, în funcție de numărul exemplarelor întregi ale formelor (A-G) fiecărei ceramice, bicromă, tricromă pe fond brun și pe fond alb (după tabelul lui Fr. László).

Fig. 3 — Proportion des catégories céramiques et sa variation dans les niveaux d'Ariușd et à Olteți, en fonction du nombre des exemplaires des formes (A-G) de chaque catégorie céramique, bichrome, trichrome à fond brun et à fond blanc (d'après la table de Fr. László).

AȘEZĂRI	NIVELE	TRICROMĂ		AȘEZĂRI	NIVELE	TRICROMĂ		FAZE
		FOND BRUN	FOND ALB			FOND BRUN	FOND ALB	
A	II	7	-	Iz	II2			A3
				G	-	78	90	
				C	-	15	13	
	IV	13	2	O	-	19	13	A2
				Iz	IIIb			
	VII	8	5	Iz	IIIa			A1
				B	-	21	1	
-	-	-	-	-	-	-		

Fig. 4. — Variația proporției categoriilor ceramicii tricrome pe fond brun și pe fond alb în nivelurile de la Ariușd și comparativ în așezările similare din Depresiunile subcarpatice în Transilvania și Moldova: A — Ariușd; B — Bonțești; C — Calu; F — Frumușica; G — Ghelăiești; Iz — Izvoare; O — Olteni.

Fig. 4. — Variation de la proportion des catégories de la céramique trichrome à fond brun et à fond blanc dans les niveaux d'Ariușd et comparativement dans les établissements similaires des Dépressions sous-carpathiques en Transylvanie et en Moldavie: A — Ariușd; B — Bonțești; C — Calu; F — Frumușica; G — Ghelăiești; Iz — Izvoare; O — Olteni.

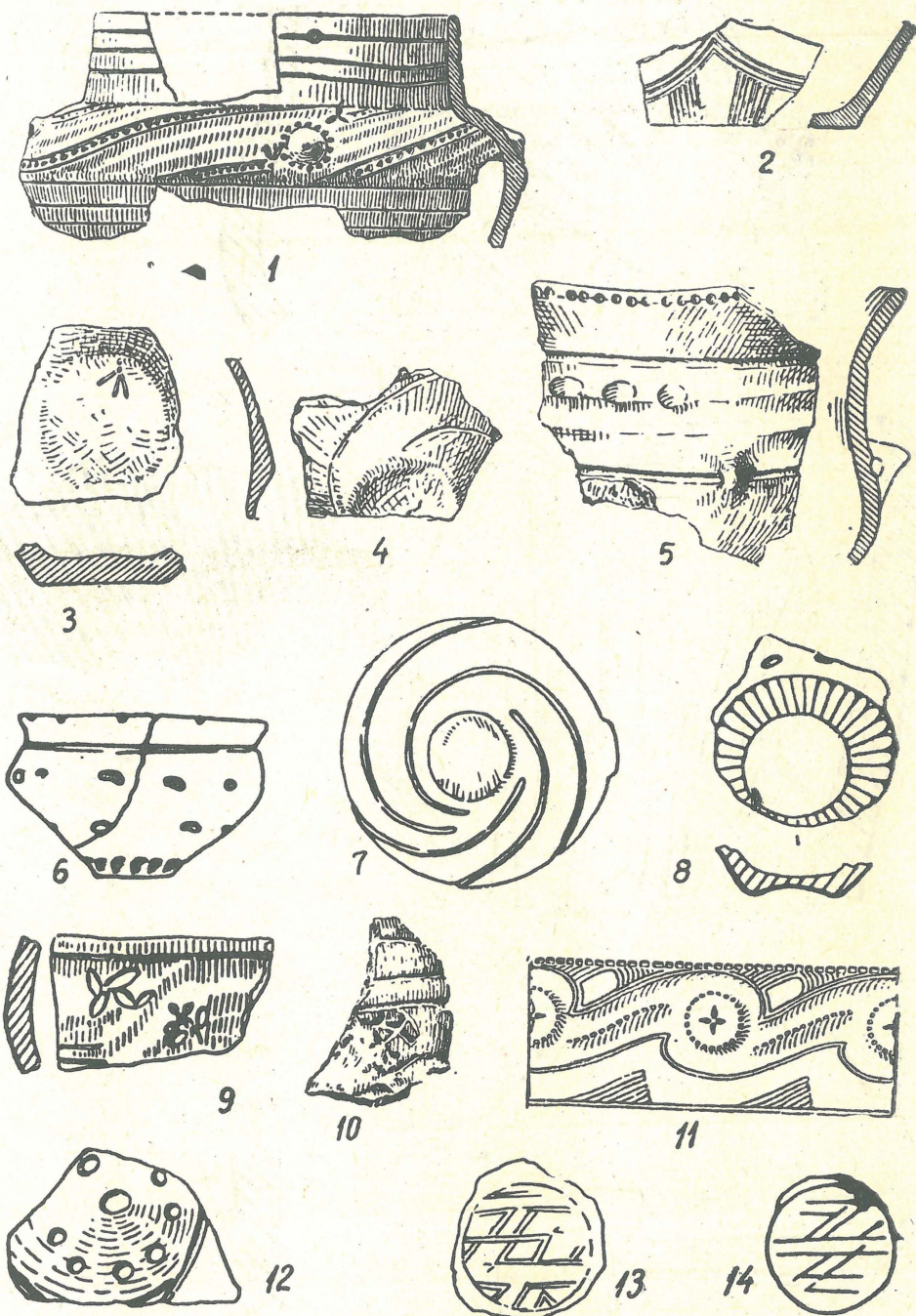

Fig. 5 — Ceramica cu decor adâncit și caneluri : 1,13-14, Traian-Dealul Viei (Zănești), faza Precucuteni I ; 2-5, 9-12, Izvoare I 2, faza Precucuteni III ; 6-7, Tg. Negrești, faza Precucuteni III ; 8. Stoicani 4, faciesul Stoicani-Aldeni.

Fig. 5 — Céramique à décor incisé et à rainures : 1, 13-14, Traian-Dealul Viei (Zănești), phase Précucuteni I ; 2-5, 9-12, Izvoare I 2, phase Précucuteni III ; 6-7, Tg. Negrești, phase Précucuteni III ; 8, Stoicani 4, faciès Stoicani-Aldeni.

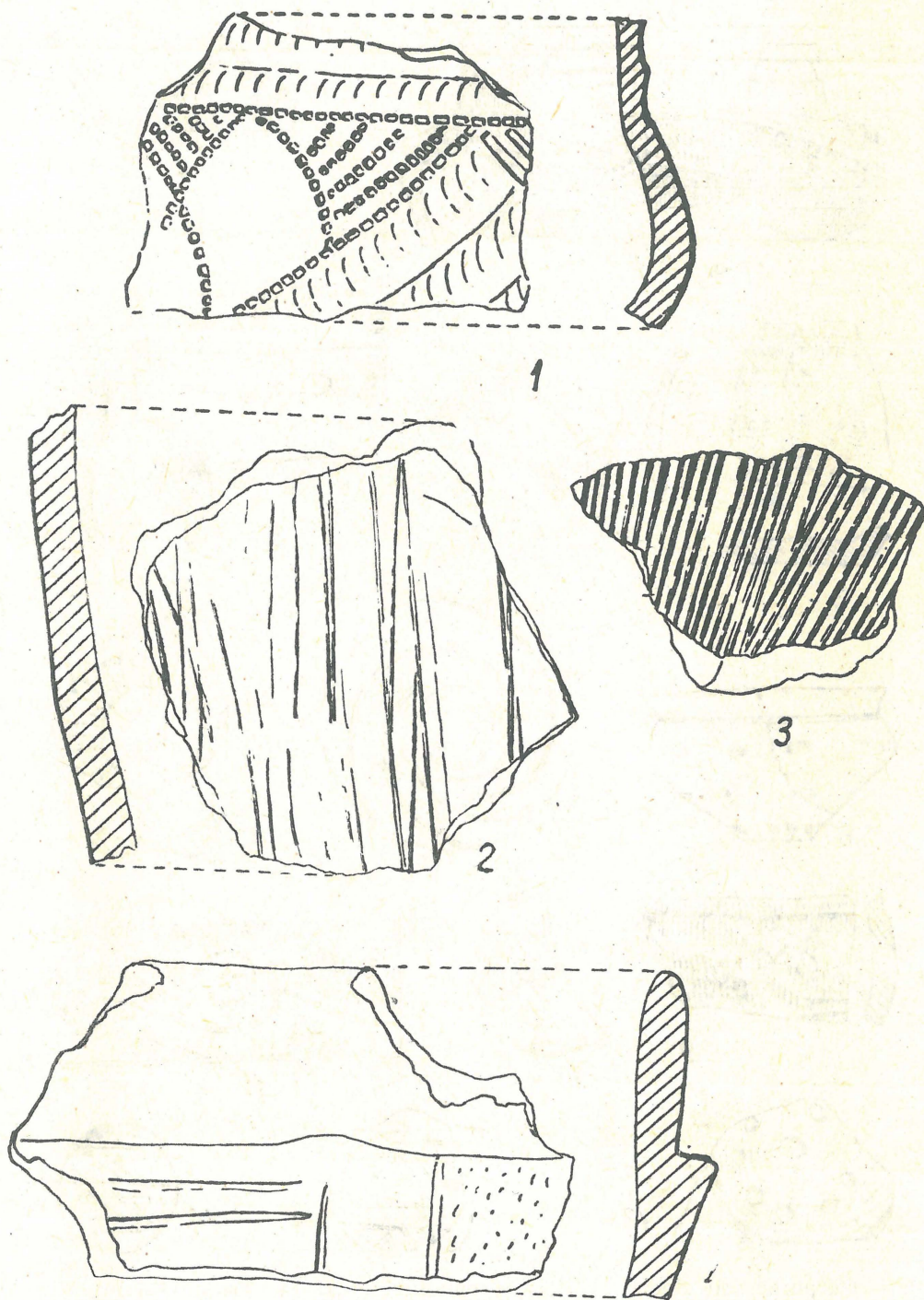

Fig. 6 — Ciorani (Adjud) : 1, ceramică Precucuteni III cu decor adîncit și canelat ;
2-4, ceramică Stoicani-Aldeni cu striuri verticale (2-3) sau cu decor adîncit
și incrustație cu pastă crudă (4).

Fig. 6 — Ciorani; 1, céramique Précucuteni III; 2-4, céramique Stoicani-Aldeni.

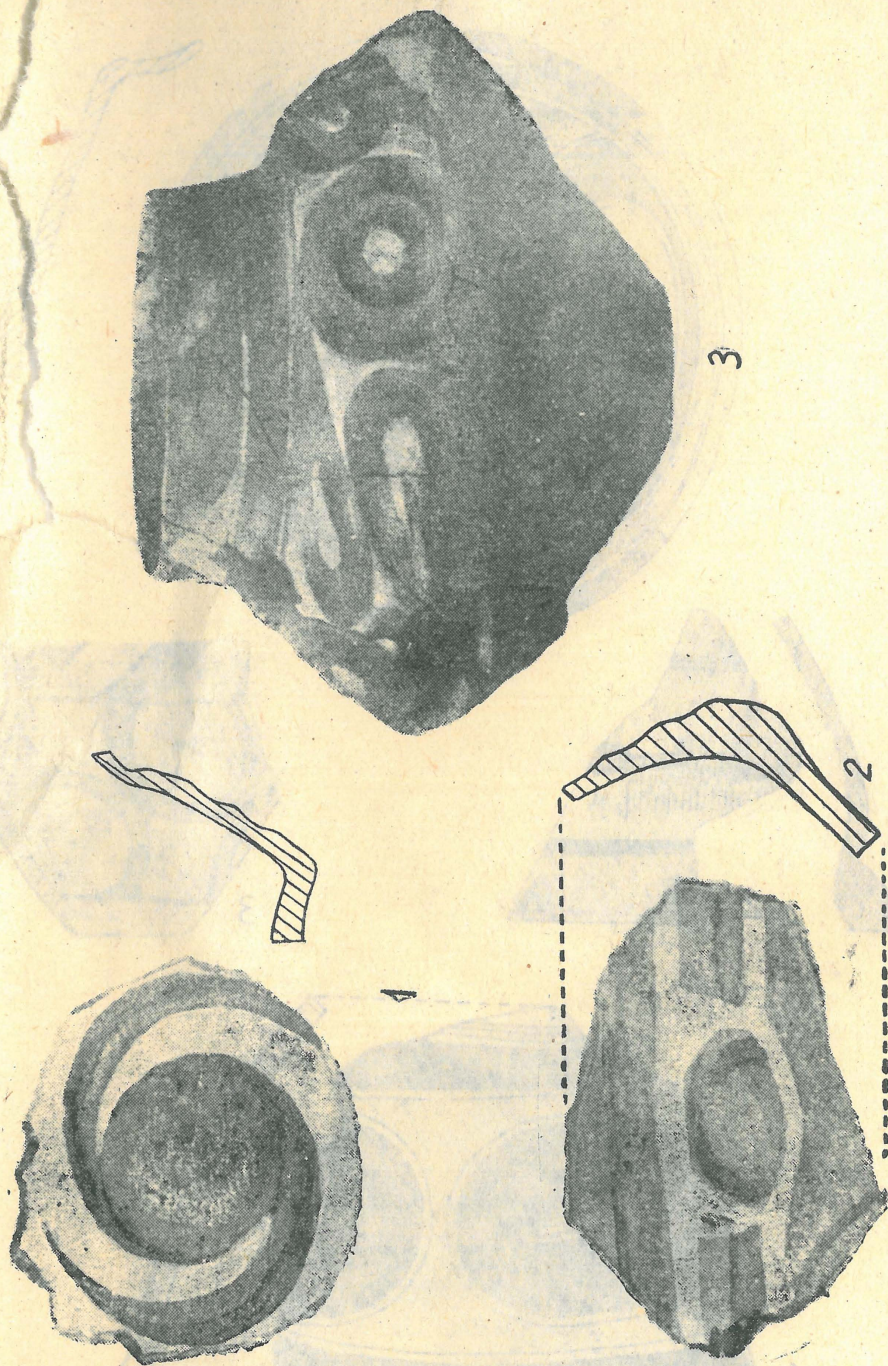

Fig. 7 — Ceramică pictată bicromă cu „alb pe roșu“: 1-2, ceramică protocucuteniană din faciesul Stoicani-Aldeni de la Suceveni III cu alb întins și decor canelat 3, ceramică Cucuteni A de la Ariușd II, specia cu o zonă cu decor canelat.

Fig. 7 — Céramique bichrom peinte au „blanc sur rouge“: 1-2, céramique protocucutenienne du facies Stoicani-Aldeni de Suceveni III, au blanc étalé et au décor en rainures ; 3, céramique Cucuteni A2 d'Ariușd II, l'espèce à une zone au décor en rainures.

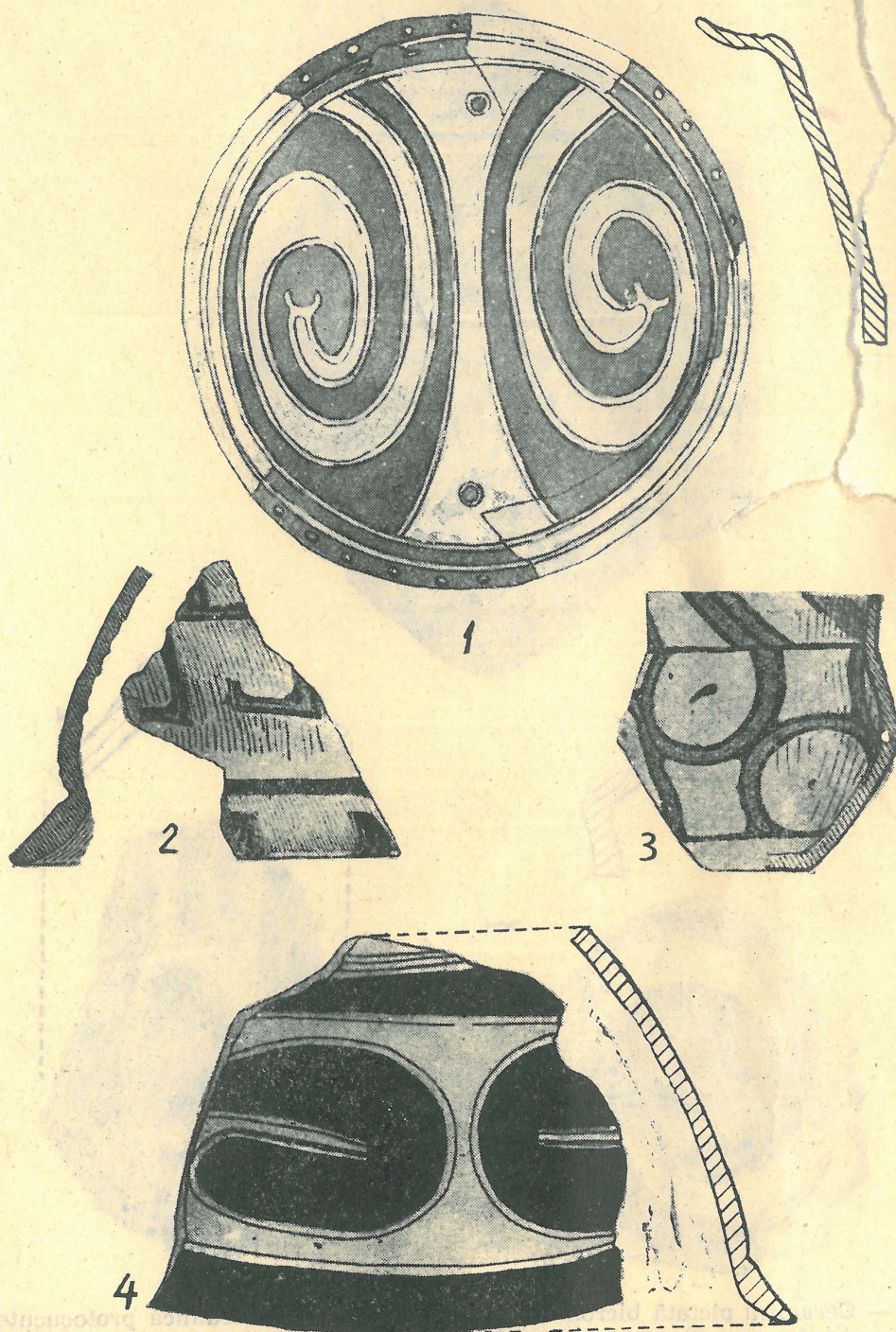

Fig. 8 — 1, Dodești : ceramică protocucuteniană cu decor adâncit și pictură bicromă cu „alb pe roș” din faciesul Stoicani-Aldeni ; 2-3, Izvoare II 1b : ceramică tricromă pe fond brun cu benzi medii sau înguste și interspațiu alb mare din faza Cucuteni A2 ; 4, Trușești : ceramică cu decor adâncit și pictură cu „alb pe roș” din subfaza Cucuteni A3a.

Fig. 8 — 1, Dodești : céramique protocucutenienne à décor incisé et à peinture bichrome au „blanc sur rouge” du faciès Stoicani-Aldeni ; 2-3, Izvoare II

1b; céramique trichrome à fond brun, l'espèce à bandes moyennes ou étroites et à interstice blanc large, phase Cucuteni A2 ; 4, Truşeşti : céramique à décor incisé et à peinture bichrome au „blanc sur rouge“, sous-phase A3a.

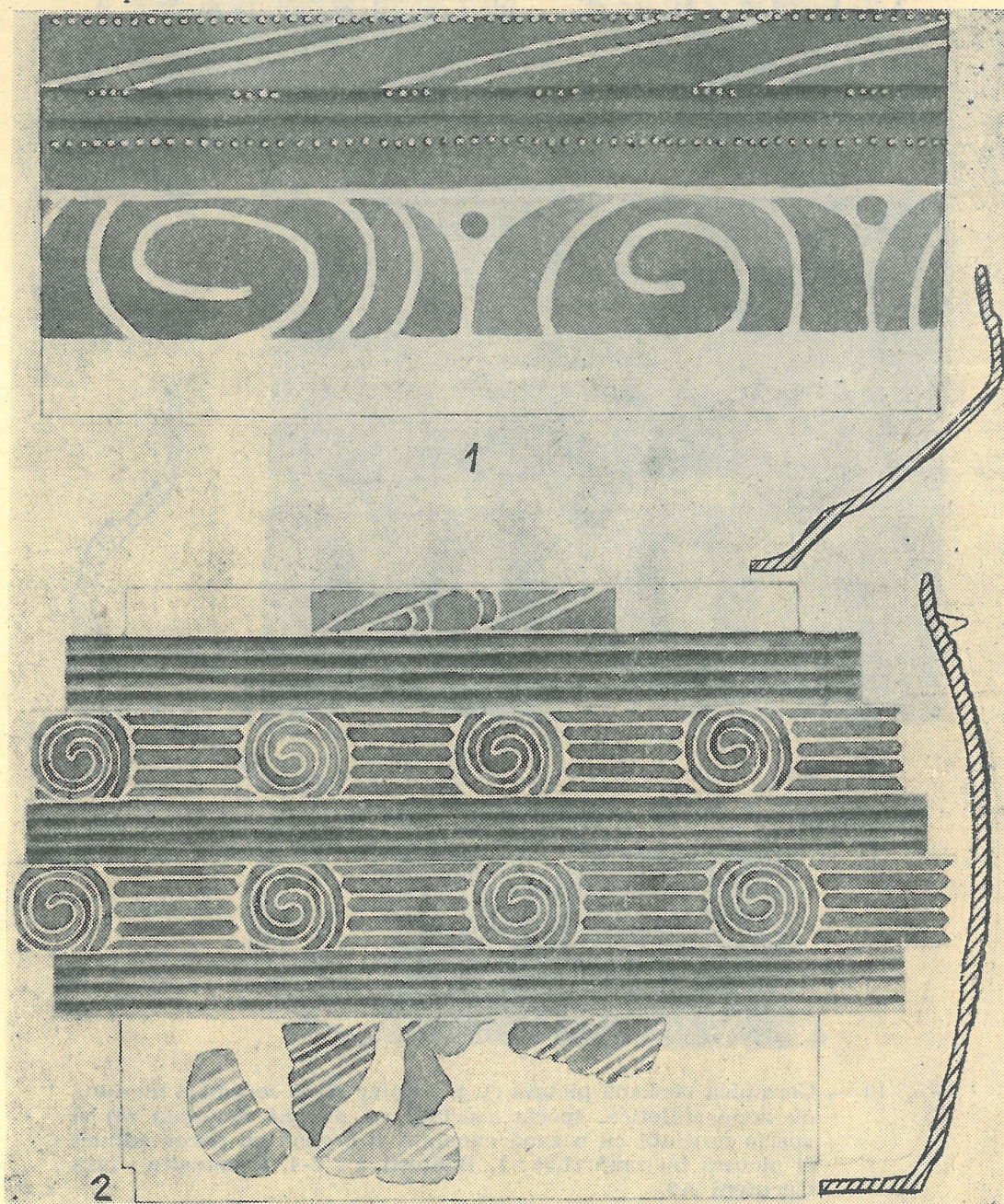

Fig. 9 — Dodeşti, facièsul Stoicani-Aldeni: ceramică bicromă cu zone decorative sintetice, specia cu zone cu decor pictat cu alb asociate cu zone canelate și alveolate, dar cu aspecte decorative protocucuteniene.

Fig. 9 — Dodeşti, faciès Stoicani-Aldeni: céramique bichrome à zones décoratives synthétiques, l'espèce à zones au décor peint du blanc associées avec des zones à rainures et alvéoles, mais à aspects décoratifs protocucuténiens.

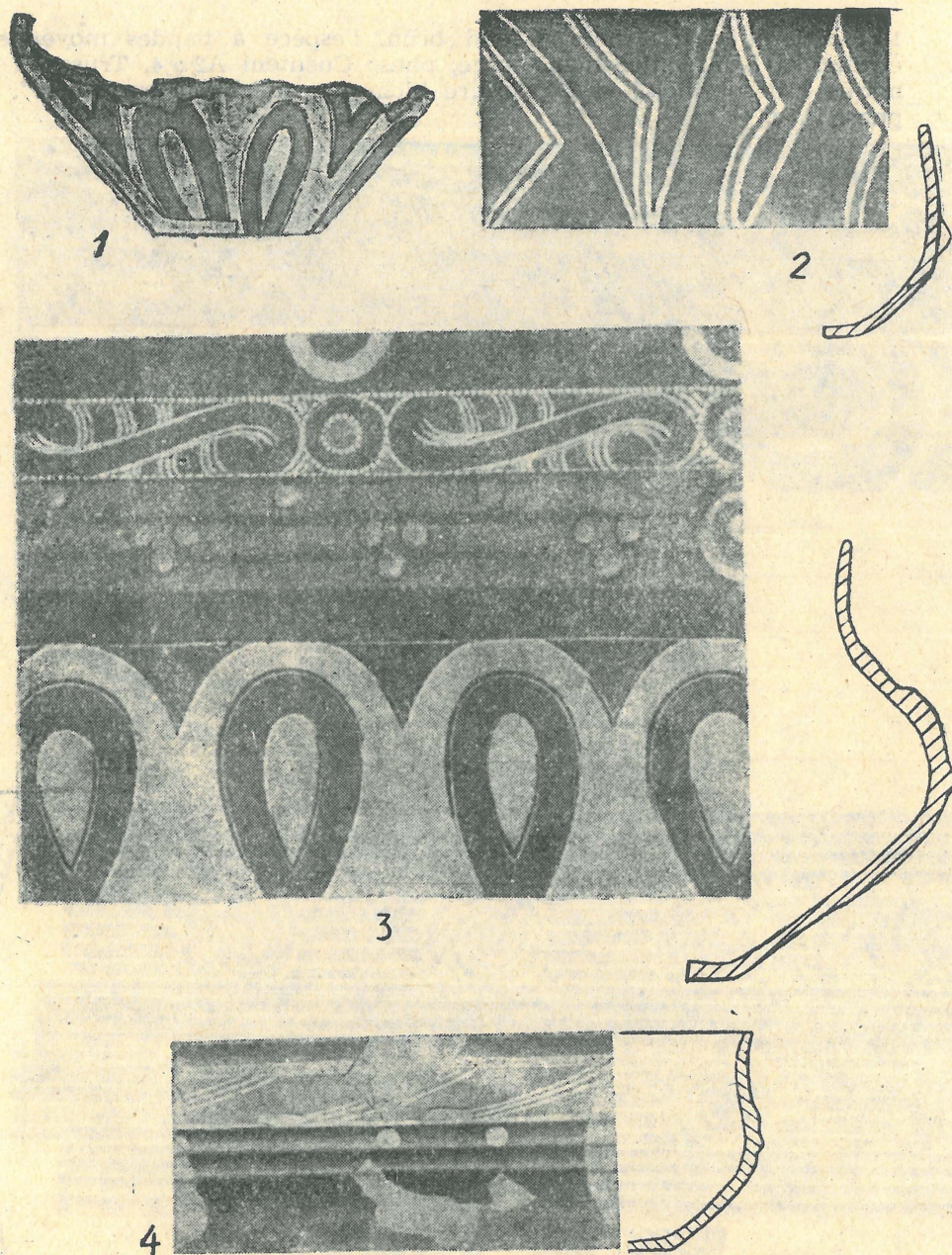

Fig. 10 — Ceramica bicromă pictată cu alb liniar (2) și ceramica bicromă cu zone sintetice, specia asociată cu o zonă canelată (4) și specia asociată cu o zonă canelată și o zonă cu decor adâncit și pictură bicromă (1,3); 1, Bonțești 2 ; 2-4, Frumușica ; faza Cucuteni A2.

Fig. 10 — Céramique bichrome peinte au blanc linéaire (2) et céramique bichrome à zones synthétiques, l'espèce associée à une zone en rainures et à une zone au décor incisé et à peinture bichrome (1, 3); 1, Bonțești 2; 2-4, Frumușica. Phase Cucuteni A2.

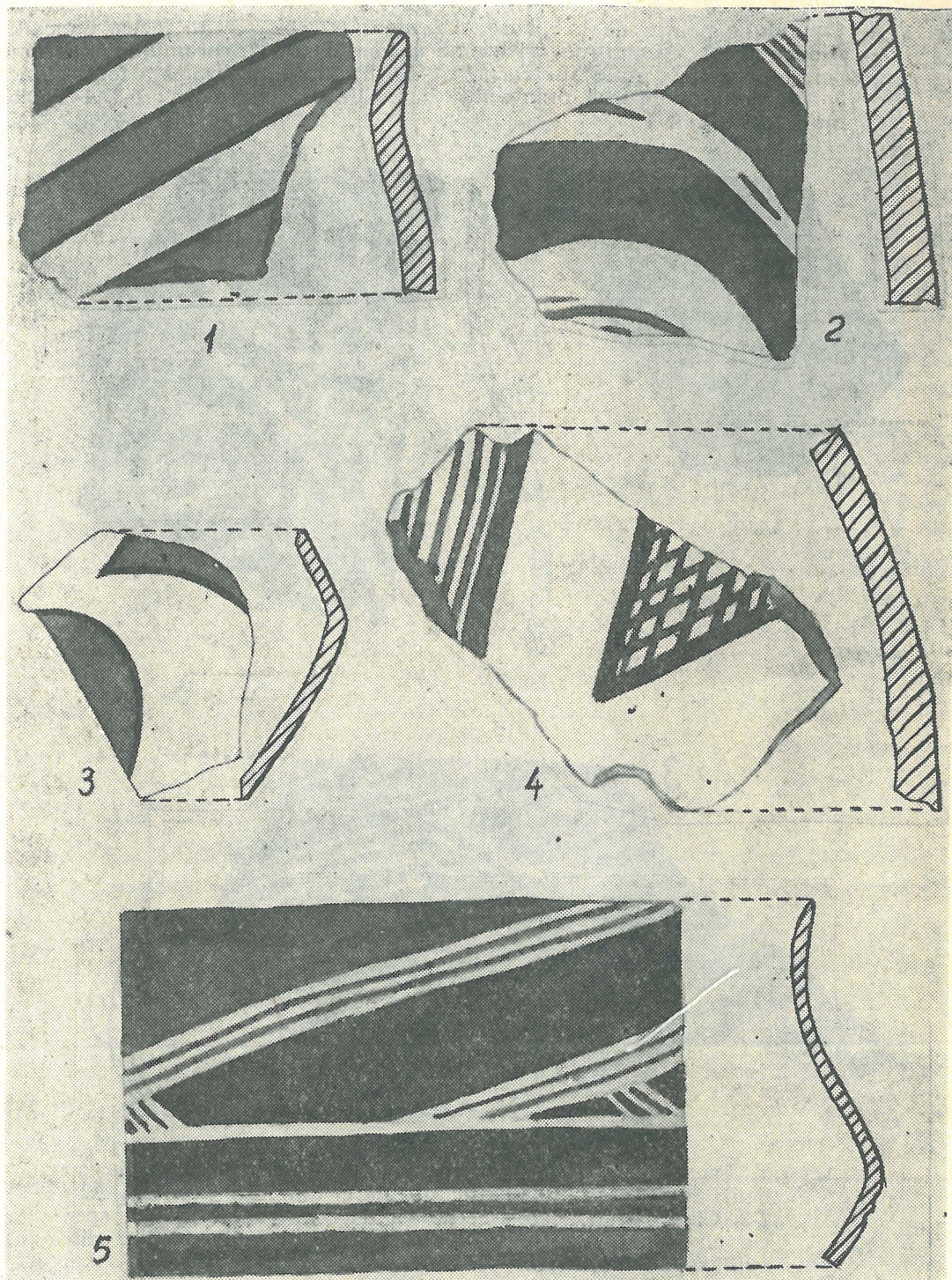

Fig. 11 — Ceramică pictată din faza Cucuteni A2 (1-4) și din faciesul Stoicani-Aldeni (5): 1, ceramică tricromă pe fond brun; 2, ceramică bicromă pictată cu „alb întins pe roșu”; 3-4, ceramică tricromă pe fond alb; 5, ceramică bicromă pictată cu „alb liniar pe negru”; 1-2, 4-5, Ciorani; 3, Stoicani 1.

Fig. 11 — Céramique peinte de la phase Cucuteni A2 (1-4) et du faciès Stoicani-Aldeni (5): 1, céramique trichrome à fond brun; 2, céramique bichrome peinte du „blanc étalé sur rouge“; 3-4, céramique trichrome à fond blanc; 5, céramique bichrome peinte du „blanc linéaire sur noir“; 1-2, 4-5, Ciocani; 3, Stoicani 1.

Fig. 12 — 1, Frumușica: ceramică tricromă pe fond brun, specia cu benzi înguste și interspațiu alb mare, din faza Cucuteni A2; 2-3, Chetrești (Bîrlad): ceramică tricromă pe fond alb, specia cu benzi înguste și foarte înguste și alb pozitiv, din subfaza Cucuteni A3b.

Fig. 12 — 1, Frumușica: céramique trichrome à fond brun, l'espèce à bandes étroites et à interstice blanc large, phase Cucuteni A2; 2-3, Chetrești: céramique trichrome à fond blanc, l'espèce à bandes étroites et très étroites et à blanc positif, sous-phase Cucuteni A3b.